

tv-15 naš TOVARIS

Št. 37

19. septembra 1985
Leto XXIII

glasilo zveze združenj borcev nov in zveze rezervnih vojaških starešin slovenije

...Ker je ustvarjalna vnema zavrtla

Komentarji Štefana Korošca, pobudnika partijske analize in akcije na temo »oprimo se na lastne moči«, na vprašanja in odgovore, izre-

čene v intenzivno zastavljeni in odmevni javni razpravi. (Povzeto po radijski oddaji Studio ob sedemnajstih)

»Mislim, da je strategija opiranja na lastne sile značilna za naš celotni povojni razvoj, pri čemer smo morali na vsaki razvojni etapi opredeliti te lastne sile glede na zgodovinske danosti in glede na stanje zavesti v ljudeh. Današnje razmere terjajo, da analiziramo, kaj pomenijo te lastne sile danes, kako jih aktivirati in kaj v nekaterih okoljih ovira njihovo aktiviranje.«

»Glavni nosilec bitke za stabilizacijo, za novo, boljše proizvodnjo in za večjo produktivnost v organizacijah združenega dela je človek. Zveza komunistov pa nosi odgovornost za nadaljnji razvoj socialističnega samoupravljanja in za kontinuiteto revolucije.«

»Želeli smo presoditi, zakaj nekatere organizacije združenega dela ob enakih pogojih dosegajo precej boljše uspehe... in kako se spopasti s čakanjem na rešitve od zunaj... in kako oborožiti vse nas s spoznanji, da je tudi v teh razmerah mogoče dosegati pomembne poslovne uspehe.«

»Opraviti imamo z nekaterimi blokadami glede učinkovitega gospodarjenja z družbenimi sredstvi. Opozoril bi predvsem na problem formalizma, normativizma in birokratske zavesti. Pogosto se izčrpavamo ob posameznih

opredelitvah, zapisanih v samoupravnih sporazumih, ob tem pa se ne menimo za ekonomsko učinkovitost. To velja še zlasti glede sprejemanja nekaterih odločitev. Zaradi zapletenih postopkov posamezne ideje zastarajo, preden se uresničuje.«

»Kdo in zakaj utegne imeti koristi od tega, da bi se ne aktivirale lastne moči v organizacijah združenega dela? Gre za prizadevanje po ohranjanju etatističnega varuštva ali za težnje sodobnega tehnokratizma, ki bi rad zadržal svoj vpliv. Vendar pa so nam pogovori v organizacijah združenega dela pokazali, da se velika večina ljudi, znanstvenikov, poslovnih kadrov, komunistov in nekomunistov zaveda, da je aktiviranje lastnih moči edina alternativa za izhod iz sedanjih gospodarskih težav, za izpolnjevanje gospodarske stabilizacije in za krepitev socialističnega samoupravljanja.«

»Učinkovitost aktiviranja lastnih moči ni to, kar imamo napisano na papirju, ampak tisto, kar bomo s trdim, vztrajnim, dolgotrajnim delom dejansko dosegli v organizacijah združenega dela. Smo v prehodnem obdobju, ko želimo iz ekstenzivnega načina gospodarjenja preiti v intenzivni način. Pogledi, kako to doseči, so v posameznih jugoslovanskih okoljih neko-

liko različni. Eni vidijo pot v krepitvi centralističnega poseganja v gospodarske razmere s krepitvijo načrtovanja na ravni federacije, z ohranjanjem močne solidarnosti ter v uravnilovskih prizadevanjih. Druga pot pa je aktiviranje faktorjev znotraj združenega dela, tako da bo delavec res odločal o tem, kaj bo proizvajal, kaj bo delil in koliko bo prispeval za razvoj okolja, kjer živi.«

»Opiranje na lastne sile pomeni naslonitev na množice.« Rezerve moramo izrabiti tudi v medsebojnem povezovanju ter v sodelovanju med organizacijami združenega dela v celotnem jugoslovanskem prostoru, saj bomo le tako bolj optimalno izrabili zmogljivosti.«

V organizacijah združenega dela je veliko splošnih aktov, ki so obremenjeni s prepisom določil iz posameznih zakonskih predpisov. Zato sodim, da mora napore za odpravo normativizma spremljati akcija pregledovanja splošnih aktov in samoupravnih sporazumov v združenem delu – akcija poenostavitve postopkov... Mislim, da ne more biti vse predpisano, kajti potreben je tudi prostor za iniciativo, za ustvarjalnost in podobno.«

»Mislim, da so opozorila glede delovne in tehnološke discipline pravilno postavljene.

na. Toda stvari ne smemo razlagati enostransko. Naj opozorim, da smo nekatere dopolnitve v delovni zakonodaji izvedli, toda uveljavilo jih je komaj deset odstotkov organizacij združenega dela. Gre za problem oportunizma, za težnjo, da se nikomur ne zamerimo. Gre za sklepanje kompromisov, vendar nas ti kompromisi ne morajo potegniti iz sedanjih gospodarskih težav.«

»Strinjam se, da je potrebno delu vrniti njegovo družbeno vrednost. Tu moramo napraviti prepih in povzročiti večjo diferenciacijo med dobrim in slabim delom – prek stimulacij in priznanj za dobro delo in prek kritike slabega dela.«

»Ključno vprašanje je sprejemba odnosov do ljudi, ki ne delajo in s svojim strokovnim znanjem ne prispevajo k razvoju proizvodnje, znotraj samih organizacij združenega dela. Gre za odnose, ki jih je treba v teh medsebojnih relacijah – te so včasih človeško občutljive – spremeniti in jih zastaviti v smeri višjega vrednotenja dobrega, kvalitetnega dela in ustvarjalnosti.«

»Uveljaviti bi bilo treba dvoje vrst ukrepov: eni so stimulatívni, drugi restriktivni. Pri stimulatívni gre za spremljanje vseh ljudi, zlasti strokovnih kadrov; na osnovi spremljanja moramo razviti ustrezen sistem napredovanja kadrov. Uveljaviti moramo selekcijo med kadri, ki so oziroma niso sposobni ter jasno opredeljeni za stabilizacijo in za socialistično samoupravljanje. Mislim, da je to nujno... Drugič pa je potrebno uvesti javno preverjanje uspešnosti strokovnih delavcev, bodisi letno ali polletno; zakonodajo bo potrebno v tem smislu dopolniti... Kritično pa je tudi vprašanje monopola delovnega mesta. Če si sprejet na določeno delovno mesto, tvoje obnašanje in tvoj prispevek k delu nista

podvržena nobenim sankcijam, ki bi zmanjševale tvojo socialno varnost tja do prenehanja delovnega razmerja...«

»Globalno bi lahko trdil, da smo naredili korak nazaj pri delitvi po delu ter zanemarili stimulatívno funkcijo osebnega dohodka za bolj ustvarjalno delo. Sedanje razmere so zapletene, saj so porušile razmerje med dejavnostmi. Ljudje so nezadovoljni, ker osebni dohodki niso izraz dela. To jih revoltira... Mislim, da moramo izdelati merila tudi za ustvarjalno delo. Tega dela še zmerom ne stimuliramo. V tem je naša šibka točka.«

Kadri in znanje so ključnega pomena. Obnoviti moramo znanje v celotnih kolektivih, zlasti pri poslovnih in strokovnih kadrih. Kajti osrednje vprašanje je izhod iz sedanjih gospodarskih razmer.«

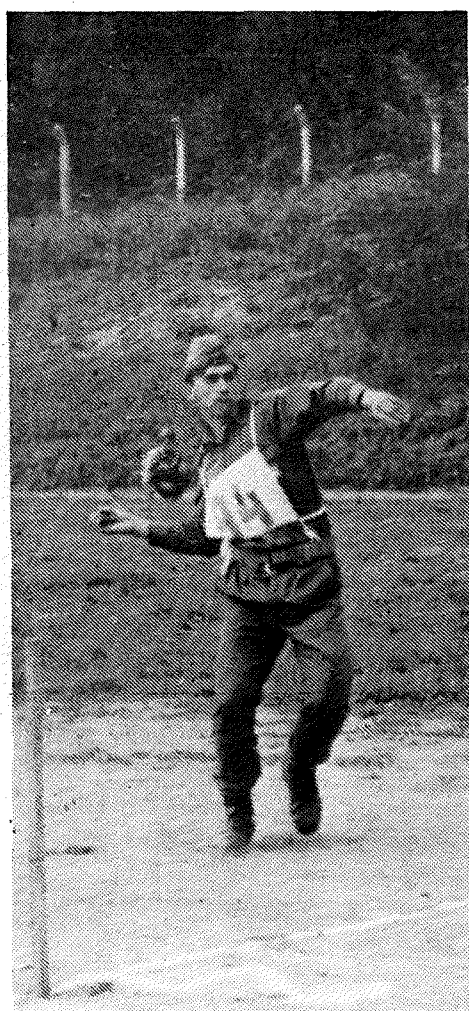
»Treba je zamenjati vse tiste kadre, ki čakajo, ki ne verjamejo v lastne besede, capljajo na mestu in silijo nazaj. Videti moramo perspektivo, perspektiva pa pomeni nove ideje, nove proizvodne programe, nove izvozne programe, nove organizacijske prijeme pa tudi bolj učinkovito vodenje. Zlasti na področju vodenja zaostajamo za sodobnimi metodami in načini.«

»Rekel bi, da imamo številne prave kadre, a so na nepravilnih mestih.«

»Izjemno pozorni moramo biti do določenih kadrov, katerih način mišljenja je formalen. Ti ljudje so pogosto pridni, vendar s svojim načinom razmišljanja blokirajo prodor novih idej in rešitev ter so objektivno v poziciji, da zaviralno vplivajo na napredne procese. Mislim, da bomo morali zamenjati tudi te kadre.«

»Uspešni so tisti, ki se opirajo na mlade kadre ter izrabljajo ustvarjalni nemir mladih ljudi.«

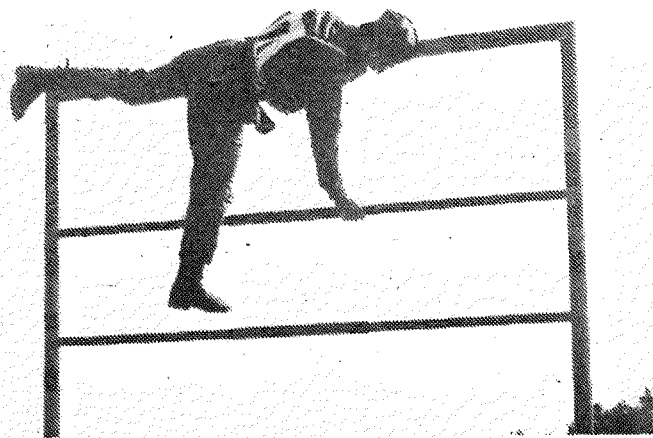
Izbor iz magnetograma: V. K.

Čez vse ovire

Prizori z novomeških športnih terenov, kjer je potekalo letošnje prvenstvo pripadnikov Ljubljanskega armadnega območja

Fotografije: Bojan Kuntarič

Pogovor z Boštjanom Kovačičem

Samoupravljanje – trojanski konj birokracije

»Moral se bomo spopasti tudi z osebnimi tragedijami

Renault je francoski problem. IMV je slovenski, novomeški in seveda tudi jugoslovanski. Jesen bo odgovorila na skorajda hamletovsko vprašanje. Se bo dolenjsko središče moralo zadovoljiti s prikolicami? Bodo priljubljene katrce še vedno prihajale iz mesteca ob Krki?

Nemirno pričakovanje se zažira v ljudi, v Novomeščane, ob stran so potisnjene težave, ki sicer tarejo mesto z bogato kulturno zgodovinsko tradicijo.

Zivljenje pa teče z neustavljivo silo naprej, preteklost je neobzirno sili v prihodnost. Dolga, vroča jesen je pred vrati.

O tej jeseni pa tudi o prihodnjih je pred nedavnim tekla beseda v prostorih občinske konference ZKS Novo mesto, smer pa ji je naravnaval njen predsednik Boštjan Kovačič, sicer ravnatelj srednje šole tehnične in zdravstvene usmeritve.

V vrhu imamo mlade ljudi

Kot povsod se tudi v novomeški občini intenzivno pripravljajo na kongres. Na osnovi partijskih gradiv so razvili široko dejavnost, kamor so vključili kar največje število občanov. To je hkrati tudi priložnost, da ljudje zagrabijo nekoliko resneje za delo, pravi Boštjan Kovačič, ki ne skriva, da cela vrsta komisij pri OK ZKS Novo mesto ne dela – ničesar.

»Črnsko dela le organ predsedništva, to je železni zakon, redno se sestajamo in – mimogrede – IMV je skorajda že železni repertoar, »kritično ocenjujejo sebe in sodelavce vedri in temperamentni predsedniki.

Hkrati s študijem partijskega gradiva v Novem mestu intenzivno proučujejo možnosti srednjeročnega razvoja občin. Kovačič je optimist, vendar le do določene mere: v partijskem vrhu imajo razmeroma mlade ljudi, sestava je v strokovnem smislu zelo raznovrstna, vpliva zaupanje. »Ne bom skrival, so bili časi, ko so v »špici« sedeli sami birokrati!/. Uspelo jim je pridobiti vrsto strokovnjakov od sociologa, elektroinženirja pa do računalniškega strokovnjaka: v dveh letih jim je uspelo v občini pomeniti računalniški sistem. To ni malo. Stvari ima v rokah Iskra Delta, vendar, pravi Kovačič, bi se tudi na njen račun dalo reči kakšno besedo, saj izrablja monopolni položaj.

Besedujeva: časi so, ko ljudje izgubljajo živce. Prihodnost je vse manj jasna, vse preveč je besed, ki ne vodijo nikamor.

»Da se ljudi loteva živčnost, o tem ni dvoma. Trudimo se, da bi bilo tega čim manj. Vendar je to velikokrat težko. Ni mogoče, čež noč podreti za seboj vseh zidov. V Novem mestu smo v dobrih meri odvisni od IMV. Če bi vse parametre, ekonomske in druge, gledali skozi to delovno organizacijo, bi bila slika več kot črna. Zatorej je potrebna dvojna optika: imamo vrsto delovnih organizacij, ki delajo dobro, vlivajo zaupanje. IMV je skrb nas vseh. Zanj je neposredno odgovoren izvršni svet skupščine občine, ki mesečno obravnava vse, kar se tamkaj dogaja. Delavcem smo natočili čisto vino: redno so obveščeni o vsem. Vedo, da se produktivnost povečuje, vedo pa tudi, da strokovnjaki bežijo iz tovarne. In vendarle, ob manjšem številu delavcev produktivnost narašča. Fluktuacija kadrov bi bila še večja, če se ne bi z IS dogovorili, da združeno delo IMV ne sme jemati strokovnjakov, najspodobnejših ljudi,« ocenjuje položaj Ko-

vačič, ki ne skriva neljubege dejstva, da je razpoloženje med ljudmi kritično. Dolenjski človek se bo bržkone težko sprijaznil, da bi »njegovo fabriko« razbili na dva dela: v njegovi zavešti je IMV avto, nič več in nič manj.

»Sedaj, v jeseni, nas čaka velik družbenopolitični boj z ljudmi. Pokazati jim je treba prednosti – če sploh

škem ceremonialu, češ to vžge med ljudmi...«, ki radi preslišijo delavčevo besedo.

»Tudi v IMV je tako,« nezadovoljno komentira samoupravljalke zgođe in nezgode novomeški partijski šef. »Moje osebno mnenje pa tudi mnenje našega partijskega vodstva je, da pretiravamo z ukrepi družbenega varstva, ki zožujejo maneverski prostor samoupravljanja. To je radikalen poseg v samoupravne pravice. Morda je to učinkovito ta hip, v dolgoročnem smislu je zagotovo škodljivo. Ti ukrepi so nezaupnice naši politični moči, učinkovitosti, obvladovanju položaja, hkrati pa živ dokaz pomanjkanja vsakršnega potrpljenja in živga stika z ljudmi, da o strpnem dialogu niti ne govorim.«

Kovačič premišlja: mar se res nismo sposobni spu-

da je bilo doslej predvsem gospodarstvo izjemno kritično do ljudi, ki so prihajali iz politike. Imamo ljudi v občini, ki se niso mogli izkazati nikjer drugje, pa so prišli v politiko. Nezaupljivost je bila torej več kot upravičena. Sedaj bi to radi radikalno presekali. V politiki hočemo imeti več gospodarstvenikov, vsakršnih strokovnjakov, ki bodo znali vleči ta voz naprej. Tem ljudem smo doslej posvečali premalo pozornosti, včasih smo jih tudi odpravili... Moramo se odpreti, volitve so dobra priložnost. Nekateri pravijo, da imamo kadrovskega deficit, jaz pa ne mislim tako, le pravih ljudi ne vidimo ali pa nočemo videti...«

V Novem mestu so si pogledali komunisti iz oči v oči: ter se vprašali: kakšni smo. Toda pokazalo se je, da to ni niti najmanj lahek posel. Kot komunisti se pač še nismo navajeni pogovarjati o sebi, meni Kovačič. Lažje je trepljati se po ramenih, pustiti pokrovko na loncu, ne da bi pogledali, kaj se v njem dogaja.

»Največji kapital komunistov v časih, ko se zmanjšuje ugled ZK, je njegova moralna podoba. Danes ljudje odkrito govorijo, ne več za vogali, o napakah in zlorabah komunistov. Ljudje cenijo poštenost, odkritost, ne marajo mečkanja, izvijanja, leporečenja, nenatančnosti in hinavščine.

Z vrha je vse več nasprotujočih se izjav. To ljudi bega. Kadar je kakšna seja, tudi najvišjih teles, odkrito govorijo: spet so »nakladali«. To pomeni nezaupanje. Pravijo, da so to neskončni monolog, ki smo jih že stokrat slišali. In vendar – vem iz lastnih izkušenj – so še vedno prepričani, da je partija tista kohezivna sila, ki drži naše narode in narodnosti skupaj, to, kar je bil včasih s svojo karizmatično osebnostjo in integriteto Tito. To ni kaj skrivati, vendar to ne bi smeli pozabiti. Slišal sem že večkrat, da so ljudje rekli: dajte že vi v partiji enkrat narediti red, vendar pametno, ne s silo in demagogijo in različnimi pretvezami, nočemo žejni čez vodo, kot je to marsikdaj že bilo v ne tako odmaknjenih letih.«

Ulica obvladuje položaj

Potrebujemo dobre, vdanе komuniste, poštenjake od nog do glave, ki bodo natanko vedeli, kaj delati in kako. Drugačnih niti ne maramo. V vsakem družbenopolitičnem okolju bi moral biti vsaj en komunist, vendar ne vsakršen. V Novem mestu imajo okolja, v katerih sploh ni komunistov. Vendar: bolje brez njih kot s slabimi. Stvari bi bilo treba zastaviti tako, mislijo v Novem mestu: če si komunist, se izkaži z resnim delom in zavzetostjo, da bo družba imela nekaj od tebe. Če ne, preprosto pojdi.

»Če si komunisti ne naličujemo čistega vina, si ga pač ljudje sami. Nekako se dokopljemo do svojih, neuradnih informacij, ki pa se po-

tem čestokrat izkažejo za pravilne – do uradnih so po nekakšnem pravilu vse bolj nezaupljivi. Tudi to bi kazalo premisliti. Sedaj, na primer, ljudje na veliko kombinirajo oziroma špekulirajo s kadrovske kombinacijami v naši občini, razpale so se seveda kavarniške govorice. To je za nas komuniste tragedija. Ulica ne hote obvladuje položaj. Mi smo na začetku pripravili docela drugačno projekcijo kadrovske politike, vendar se je na koncu izkazalo, da so bile »kavarniške projekcije« točne. To je svojevrsten beg od resničnosti. To je neznanje. Politika ni in ne more biti politikanstvo, kadar pa to je, izgubi zaupanje ljudi. Ljudje so torej barometer, kdaj politika je in kdaj ni politikanstvo... Pozabljamo, da mora tudi politika imeti svoja pravila – in se po njih ravnati. Pri nas to velikokrat pozabljamo.«

In tako smo znova, kot že tolikokrat, v nenehnem boju z mlino na veter, prišli do odgovornosti, ki je, s Kovačičevimi besedami, določena z banalizirano zadevo, ki ne prepriča nikogar več. Zanj je to dejanje s tremi sestavinami. Že vnaprej vemo, kdo je za kaj odgovoren. To ni rešeno niti v temeljnih aktih, vsaj v novomeških ne. Niti ni rešena objektivna odgovornost. In tretjič, ključni del: sankcije. Preprosto jih ni.

Če pa se že nekako dokopljemo do imen, sankcij kdove zakaj ne izvajamo.

»Zelo veliko se je govorilo o odgovornosti v IMV. Ljudje so zahtevali konkretna imena. Temu se ni bilo mogoče upreti, in navsezadnje, zakaj bi se. Ali je kriv ta ali nekdanji direktor? Ta ali oni organ / kolektivna odgovornost? Vse bolj pa, ko smo se poglabljali in skušali biti pravični, je postajalo jasno, da so vmes različni »botri« – prišli smo do najpomembnejših imen... To moram pošteno povedati. Navsezadnje sem odgovoren do ljudi, ki žive tukaj, saj zanje delam. Če me pokličejo na odgovornost, bom moral nekaj reči... Povedati nekaj imen!

Ne mislim zagovarjati teze, da je IMV, kar se odgovornosti tiče – naj poudarim še enkrat – stvar občine, kot bi radi nekateri. To razčiščevanje presega občinske meje.«

Kršenje zakonov – narodni šport

Stvari, o katerih sva se pogovarjala s Kovačičem, ne nastanejo čez noč in same po sebi. Morda bi izzele druge, kljub vsem napakam, če bi imeli več spoštovanja do zakonov, dogovorov, vse tja do zakona o združenem delu in ustave, vendar...

»Ko sem prišel na šolo kot direktor, sem bil v nenehnem sporu sam s seboj. Spopasti sem se moral s svojo vestjo, ideologijo, ki sem ji bil vdan, in položajem, ki sem ga zasedel. Posel nikakor ni bil lahek. Treba je bilo dobiti posojila. Bil se v silnem precepu. Po normalnih, zakonskih poteh se stvari, ki so bile dobre za vse nas, ni dalo urediti. Moral sem, žal, izriniti vpliv, ki sem ga imel, delati ovinke, priznam. To je pri nas merilo za sposobne ljudi. Predpisi so na-

mreč silno drobnjarski. Boter vsemu je birokracija, zmaj s tisočnimi glavami. Med ljudmi se je zakoreninilo pravilo, da je najbolj sposoben tisti, ki bo znal iti preko vseh in vsega. Izigrati vse. Tja do »baze«.

Uzakonili smo: iznajdljiv občan mora biti goljuf, in kar je še huje, takšen človek ima v očeh povprečnega človeka – ugled.

Bolj kot so stvari pretanjeno urejene, več je zakonov, ki zamegljujejo, bolj se slabi neodgovornost, izvija se normalnemu in poštenemu. Dokler se ne bomo povsod, predvsem pa v partiji znali radikalno diferencirati in sestopiti z brega reke in opazovati tok in po potrebi tudi pogumno skočiti vanj, ne da bi gledali, kje je manj deroča, manj mrzla, toliko časa rešitve ne bo in jo še dolgo ne bo.

Zakaj se bojimo povedati imena kršilcev odgovornosti? V začetku bo bržkone zelo hudo, potem pa se bomo navadili in – presegli sebe.«

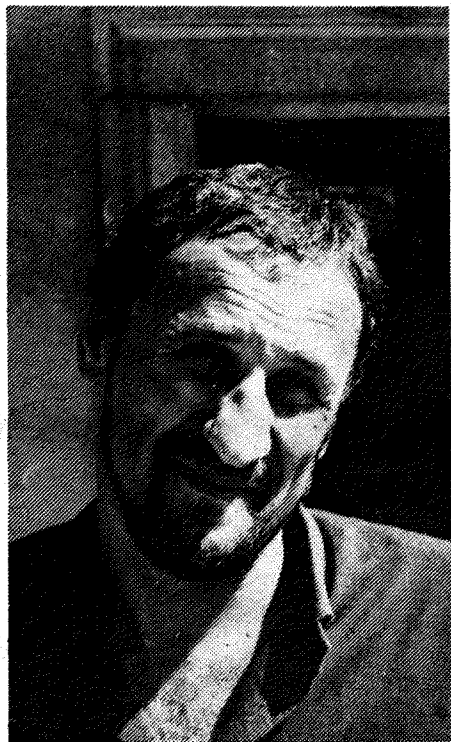
V Novem mestu je precej delavcev drugih narodnosti in seveda tudi Romov. Kljub temu kakšnih večjih odklonov v mestu ob Krki ni, četudi se pojavljajo posamezni izgrezi, ki pa jih po pravilu hitro rešijo med seboj ljudje sami. Ljudje so, denimo, nervozni, če jih v neslovenskem jeziku ogovori nekdo, ki je v nenehnem stiku z javnostjo, recimo v lokalih in podobno. Vendar nas ni zanimalo, kako se s tem ukvarjajo v Novem mestu in kaj mednarodni odnosi pomenijo zanje. Boštjana Kovačiča smo vprašali, ali je preštudiral pred nedavnim objavljena izhodišča in sklepe o nacionalnih odnosih v SR Srbiji, zajetno gradivo, ki smo ga dobili v Komunistu.

»Sem. Preobširno, premalo dorečeno, gostobesedno. Na kratko, toliko vem, kot sem vedel prej. Nasploh bi dejal, da smo komunisti preskromno obveščeni. Kot da je obveščeno še vedno privilegij nekaterih. To mi ni všeč, ker zbujajo različne asociacije. Za kaj gre? To so v bistvu načela, splošne ugotovitve; za povprečnega komunisto težko razumljive. Ljudje tega ne boro. Pozabljamo, da je Jugoslavija zelo odprta prostor, kjer je veliko možnosti za različne spekulacije. In te spekulacije seveda padejo na silno plodna tla.

Prihajam v osnovne organizacije ZK. Ljudje porečejo: ti, ki si partijski šef, povej, kaj se v resnici dogaja tam spodaj. Jaz pa še sam ne vem. K sreči ima Krka svoj obrat v bližini Niša in ljudje, ki čestokrat prihajajo k nam, so eden najnatančnejših virov. Tako se informacija dograjuje in postaja drugačna in seveda tudi – zapoznela. To je svojevrstna politična škoda, ne edina v zadnjih letih.«

Novomeške jeseni zagotovo ne bodo vznemirili le IMV, zgođe in nezgode v združenem delu, romske pripetije in kakšna ekološka travma, bitka tudi ne bo le navadno prerivanje v kadrovske vrstah – vrenje v predvolilnem loncu. Zdi se, tako vsaj meni Boštjan Kovačič, da bo treba pristriči korenine, da bi drevo lažje rastlo in bo debelo debelejše. Da bo pri tem treba odrezati tudi nekaj vej in vejic, navsezadnje ne bo tako hudo, da bo le drevo zdravo, z zdravim vetrom v krošnji.

Milenko Strašek

Boštjan Kovačič

Narava živi... pa tudi umira — odvisno je od človeka

O požarni varnosti in okolju nevarnih snoveh

Rdečega petelina uspešno krotimo — ekološkim pošastim nočemo pogledati v obraz

Ob številnih letošnjih požarih po Jugoslaviji so se mnogi razpisali ter ocenjevali delo gasilcev in drugih udeležencev krotitve ognjene ujme. Bolj pogosto kot sicer so se razpisali o požarni varnosti, ozaveščenosti ljudi... V našem pogovoru z današnjimi sogovorniki Miranom Babškom, glavnim republiškim požarnim inšpektorjem, Silvom Kozlevčarjem, načelnikom oddelka RSNZ za zatiranje kriminalitete ter Milanom Kovačičem (tudi iz tega oddelka) smo zožili zemljevid našega zanimanja na Slovenijo. Spregovorili pa nismo le o požarni varnosti, ampak tudi o ekološko nevarnih snoveh v našem okolju in o ravnanju z njimi.

Po vrsti letošnjih požarov (zlasti ob Jadranu in na otokih) je bilo slišati to in ono na račun požarne varnosti v državi. Kako pa je bilo v Sloveniji?

BABŠEK:

Za začetek je treba pripomniti, da je (drugače kot v SR Hrvaški) v naši republiki operativno gasilstvo zelo dobro organizirano. Skoraj vsaka krajevna skupnost ima svoje gasilsko društvo. Poleg tega imamo devet izurjenih poklicnih gasilskih enot, ki so usposobljene tudi za prve posege pri ekoloških nesrečah, in tu so še industrijske gasilske enote, v katerih je jedro sestavljeno iz nekaj poklicnih gasilcev in s prostovoljci. Slednji so organizirani različno, glede na vrsto industrije in ocene požarne varnosti.

Po podatkih Gasilske zveze Slovenije je več kot polovica osnovne opreme prostovoljnih gasilskih enot, ki jo imamo v državi, v Sloveniji. Zato menim, da se kaj takega, kot se je letos dogajalo ob morju, v Sloveniji skoraj ne bi moglo zgoditi. Ne smemo pozabiti, da imamo pri nas izjemno močno gasilsko tradicijo. Poleg tega pa moramo v tem sklopu omenjati tudi civilno zaščito, katere štabi se ob večjih akcijah aktivirajo — njihova jedra pa sestavljajo v prostovoljnih gasilskih društvih izurjeni gasilci.

Če pogledamo okoliščine, lahko rečemo, da ni bila letos v Sloveniji nevarnost pred požari nič manjša kot drugod. Res je sicer, da nimamo otokov, kar je olajševalna okoliščina, vendar je naš Kras prav takšno področje kot na primer Dalmacija. Ze desetletje in več je, odkar je na našem Krasu poostrena protipožarna varnost, v katero se vključujejo zares v pravem, samoupravnem smislu vse strukture. Od tabornikov, gozdarjev, občinskih in krajevnih struktur, mladih in starih sodelujejo vsi. Tako rekoč vsak občan je seznanjen z nevarnostjo požarov — s tem so se dodobra seznanili tudi že kmetje, ki so včasih množično požigali ostanke na počiščenih poljih spomladi.

Kljub vsemu pa imamo vsako leto tudi nekaj večjih požarov. Zato je v posebej ogroženih krajih organizirana opazovalna služba, hidro-meteorološki zavod pa stal-

no spremlja sušnost in poročila o posebnih nevarnostih. Takrat občine na ogroženih območjih prepovedo določene aktivnosti občanov.

Včasih, ko zagorijo gozdovi ali travniki, se ljudje sprašujejo, če morda kdo nalašč ne požiga našega družbenega premoženja?

KOZLEVČAR:

Ljudje pogosto mešajo dva pojma: požar in požig. Kadar gre za malomarnost, za nenamerno povzročitev ognja, je to še vedno požar. Kadar pa kdo namerno z ognjem uniči ali poškoduje premoženje pa govorimo o požigu. Tudi v časopisih včasih člankarji ta pojma zamenjujejo. In če odgovorim zdaj na vaše vprašanje, češ da se včasih ljudje sprašujejo, če kdo požiga, ko govorimo o površinskih požarih, moram reči, da gre v večini primerov vendarle za požare. Neresnično in tudi politično škodljivo bi bilo kar tako trditi, »da nam nekdo požiga«.

KOVAČIČ:

Naj dodam, da vsako leto vendarle imamo nekaj požigov, ki pa so izključno dejanja posameznikov — večinoma gre za maščevalna dejanja med sprtimi sorodniki ali sosedi.

KOZLEVČAR:

Pa še to povejmo, da imamo vsako leto precej gospo-

do, ki lahko nastane, če v hišo (brez strel vodovoda) udari strela. Strel vodovoda je potrebno potem, ko ga imamo, tudi redno vzdrževati...

Kaj pa bi lahko povedali o kakšnem večjem požaru na območju SR Slovenije v tem letu?

BABŠEK:

Zadnji večji požar v Sloveniji je bil poleti v novomeški tovarni zdravil Krka. Sodelovali so vsi — poklicni gasilci, prostovoljci in vojska. Kakor je pri nas že utečeno, so dobro sodelovali tudi to-

Kaj pa krivci za požare, odgovarjajo za svojo malomarnost?

KOVAČIČ:

Če zbrana obvestila kažejo, da je posameznik ali delovna organizacija kriva za malomarnost, katere posledica je bil požar, jih organi za notranje zadeve ovadijo javnemu tožilstvu. Pri požaru v Krki je bil, kakor je znano, samovžig posušenega zimzelena. Javljalci požara, ki so bili v tistem prostoru namešteni, niso dali signala, ker je bila naprava poškodovana zaradi popoldanskega neurja. Povečana verjetnost je, da je bil požar registriran dosti kasneje, ker delovna organizacija ni dodatno ukrepala, kakor bi morala ob izpadu. Zato smo odgovorne osebe prijavili javnemu tožilstvu.

KOZLEVČAR:

Pogosto v preteklosti so bile (če se vrnemo na začetek in primerjamo z letošnjim dogajanjem na Hrvaškem) požarnovarnostne ocene ugodne. Navadno so bile pisane na pamet, v skladu s preteklimi spoznanji. Številni akti govorijo o oce-

ve, ki se v vročih poletjih presušijo in so kot sod smodnika... šele nedavno so strokovnjaki začeli ugotavljati na primer takšne stvari kot: katere vrste posušenega rastja še posebno naglo gorijo oziroma katere trave lahko pod določenimi pogoji same zanetijo ogenj.

snovi in podobno. Kar zadeva zakonodajo s tega področja — imamo dovolj predpisov. Če pa pogledamo, kako je s temi stvarmi v delovnih organizacijah, moramo ugotavljati, da položaj zdaleč ni tako ugoden kot pri požarni varnosti. Medtem ko se delovne organizacije zavedajo nevarnosti pred požari in za to področje tudi veliko storijo (na gradbenem, tehničnem in organizacijskem področju) in lahko trdimo, da so delovne organizacije voljne izvajati protipožarne predpise. Požarna varnost oziroma nevarnost je že navzoča zaradi izkušnje pri vsakem človeku, medtem ko delo z nevarnimi in strupenimi snovmi podcenjujemo na vseh področjih.

KOZLEVČAR:

Tu gre pravzaprav za dvoje vprašanj. Najprej se moramo vprašati, kdaj se teh vprašanj sploh zavemo? Menim, da je naše znanje in poznavanje na današnji stopnji uporabe različnih nevarnih kemičnih in drugih snovi odločno premajhno, nevarnost je prehitela našo zavest in vsega niti še ne dojemamo. Predpostavim le preprosto možnost, da vsak lastnik avtomobila pri nas zlije pol litra starega mo-

dneh ni, ne pa da jih sploh ni in da nevarnosti ni.

KOVAČIČ:

K temu naj dodamo, da nekatere snovi pri nas še niso registrirane kot nevarne.

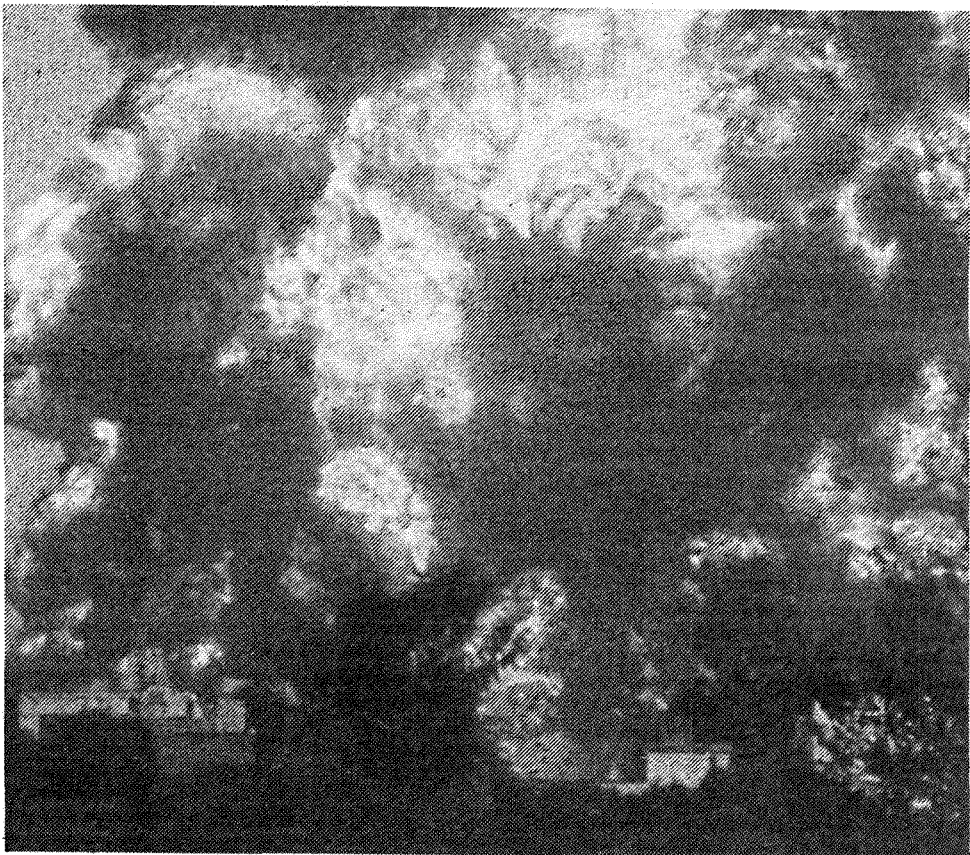
KOZLEVČAR:

Še ena misel k temu: navsezadnje so v semiški tovarni vedeli, da imajo opraviti z nevarnimi bifenili... Tudi naročanje prevozov nevarnih snovi iz tujine bi morali vse drugače spremljati, kot se to danes dogaja. Vse od prevzema snovi pa do varnega spravila v lastni delovni organizaciji bi morali tovor spremljati. Zato moramo pa takšne in podobne nemarnosti vselej drago plačati. Če bi znali izračunati, koliko nas vse takšne napake dejansko stanejo, bi se šele zavedeli, koliko ceneje bi bilo in kako manj boleče, če bi mislili malo dlje: spremenili kakšno nevarno tehnologijo, postopke dela in navade...

Kaj pa kaznovalna politika? Ali pride s tega področja na tožilstvo mizo kakšna ovadba?

KOVAČIČ:

Pred seboj imam nekaj primerjalnih podatkov. Leta 1980 je bilo po 41. členu KZ o ogrožanju človeških življenj in okolja v SR Sloveniji podanih javnemu tožilstvu 13 ovadb, izrečeni pa sta bili dve sodbi. Naslednje

BABŠEK:

K temu velja dodati, da moramo ob evidentiranju požarne nevarnosti še vedno upoštevati letne čase in, povezano s poljskimi deli, posebno nevarna obdobja. Za Kras je to še vedno zgodnja pomlad, ko se začnejo dela na poljih, in ko piha dokaj močna burja. Poleti je nevarnost že manjša — največ se požari pojavljajo ob železnicah, cestah in poljih.

KOZLEVČAR:

Morda velja kot potrditev, da smo s požarno varnostjo napredovali, povedati, da se je izjemno znižalo število požarov v naravnem okolju tudi v notranjosti Slovenije, ki jih je bilo pred leti kar nekaj. To in tudi razmeroma malo požarov v nekaterih industrijskih panogah (lesna...) kaže na splošno povečano protipožarno zavest delovnih ljudi.

Kaj pa ekološko onesnaževanje, tudi to področje sodi deloma k vprašanju, povezanim z gasilstvom?

BABŠEK:

Da, naši poklicni gasilci so usposobljeni tudi za posege pri ekoloških nesrečah. To pomeni, da so prvi, ki morajo sanirati področja raznih razlitij človeku nevarnih

tornega olja v kanalizacijo... kakšne bi bile (ali — so lahko) posledice! In to je še le delček s področja našega osebnega življenja. So pa večje stvari, ki jih počnemo v industriji, že ko na neprimernih krajih skladiščimo nevarne snovi, (odlagamo in izlivamo nevarne snovi), kar predstavlja nenehno grožnjo.

Številni ugovori pri delu na teh področjih so, da je zavarovanje pred ekološko nevarnimi snovmi v okolju izjemno draga reč?

KOZLEVČAR:

Dokler ne bodo delavci sami zahtevali varnih postopkov proizvodnje, varnega delovnega okolja, varnejših tehnologij (z izrekom, da za vse to ni denarja) po sistemu »kar je dobrega, bom pobral, s tistim, kar pa slabega ostane, naj se pa kdo drug ukvarja«... ne bo nič bolje. Nič ni predrago za naše in naših potomcev zdravje.

Kako pa je z uradnimi izjavami ob posameznih ekoloških nesrečah?

KOZLEVČAR:

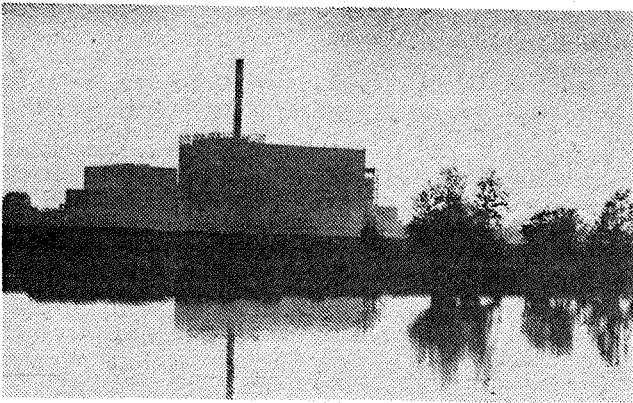
Treba jih je jemati dobesedno. To pomeni, če rečejo strokovnjaki, da v tej in tej vodi v teh dneh ni nevarnih snovi, da jih omenjenih

leto je bilo podanih šest ovadb in je bila izrečena ena sodba, leta 82 je bilo ovadb 21 ter so bile izrečene tri obsodbe, 1983. leta jih je bilo 25 in deset obsodb, lani pa le tri ovadbe in ena obsodba.

★

Zahvalili smo se našim trem sogovornikom za odgovore. In kaj smo izvedeli? Da je naša slovenska požarna varnost na zadovoljivi ravni, ker izvira strah pred ognjem še iz prastrahu naših kmečkih prednikov in ker ima gasilstvo na Slovenskem že več kot stoletno tradicijo (ki je oplemenitena z novimi protipožarnimi veščinami, napravami in znanjem). Drugače pa je z ekološko nevarnimi snovmi, s katerimi se pogosto še vedno igramo podobno neuko, kot so nekdanji vrtilci nevedni Indijanci po rokah ogledalca, čudežne podobice... dokler se niso v njihovih rokah zdrobila in je pritekla kri... le, da ni bilo nevarno za življenje!

Bojana Žokalj-Jesih

darske škode zaradi požarov, ki jih povzročijo strele. Zlasti na kmetijah, kjer nimajo urejenih strel vodovodov, je takšna nevarnost vedno navzoča.

KAVČIČ:

Strel vodovod sicer ni poceni stvar (stane več kot deset starih milijonov), vendar pa tega nujnega stroška ne gre primerjati z morebitno škodo,

nah kmetijskih površin, stanovanjskih naselij, o vsakem posebej dokaj natančno. Malo pa se govori o tem, da smo spremenili način življenja, in da je to okoliščina, ki je še kako pomembna. Nekoč so naše travnike popasle krave, ovce in koze. Danes pa posamežna, (najbolj ogrožena) področja prekrivajo visoke tra-

Japonska verzija zgodovine

V »pismih bralcev« natančno ob 40-letnici kapitulacije Japonske med drugo svetovno vojno, je neki tedaj 40-letni japonski vojak, zdaj profesor v Yokohami, opisal svojo vojno zgodovino. Dojalo se je poleti 1945 na oblišču nekje na Kitajskem, kjer so bili Japonci okupatorji: »Bili smo vkopani na položajih, podajali smo si ozarec saké, v katerem pa je bila le voda, in potihem peli japonsko himno. Drug drugemu smo prisegali, da se ne bomo pustili ujeti, temveč si bomo izbrali slavno smrt. Umrli bomo za cesarja, da bi nato naša imena vpisali na zastave v templju Jašukuni, kjer se zbirajo duše padlih. Tam bi se spet srečali. Vsak je dobil po eno ročno granato. Če bi bila nevarnost, da bi nas ujeli, bi morali potegniti varovalko iz granate, si jo pritisniti na srce in se vleči nanjo ter obrniti obraz stran. Večina izmed nas je storila tako, kakor je bilo dogovorjeno. Grozljiv je bil pogled na obraze, ki so edini ostali, ko je granata eksplodirala.

Tudi razpoloženje 40 let pozneje v templju Budokan v Tokiu, je bilo komaj razumljivo: z negotovimi, drsajoci koraki je sključen starček v cutawayu in črtastih hlačah stopil k oltarju in nekaj časa sklonjen čakal. Nato je potegnil iz žepa rokopis in s presenetljivo močnim glasom prebral napisano. Besedila ni bilo več kakor za minuto branja. Nato se je mož obrnil in odšel na svoj prejšnji prostor – na velikanški oder in sedel na preprost stol v viktorijanskem slogu brez naslonjal za roke. Roki je položil na kolena in ostal v tej drži vse do konca slovesnosti. To je bil japonski cesar Hirohito, zdaj star 84 let, pred 40 leti pa je tedaj profesor Hayato Inada v Yokohami že hotel aktivirati ročno granato, ki bi ga raznesla, vendar tega ni storil.

Oči se skoraj ne morejo odtrgati od te osamljene postave na odru, od edinega še živečega in še aktivnega državnega poglavarja iz časov druge svetovne vojne. Ta človek je – morda res proti svoji volji – podpisal ukaz o napadu Japoncev na Pearl Harbor ter vojno napoved ZDA. Bil pa je tudi vladar, ki je z močjo svoje besede, prvega govora v vsem svojem vladarskem obdobju 15. avgusta 1945, pred kronskim svetom ukazal japonsko kapitulacijo. Vislic, ki so mu brez dvoma grozile, ga je rešilo ameriško državništvo oziroma novi poglavar Japonske, ameriški vrhovni poveljnik general Douglas MacArthur: »Odstranitev, usmrteitev cesarja Hirohita bi imela daljnosežne posledice, ne nazadnje tudi za poznejše ameriško-japonske odnose,« je menil zmagoviti general.

Japonska televizija in časopisi so 2. septembra objavili slike, ki so pričevanje določenega obdobja, časov japonske kapitulacije: Prizor, ko sta japonski zunanji minister Sigemitsu in šef generalnega štaba japonskih oboroženih sil stopila na krov ameriške bojne ladje Missouri v tokijskem zalivu, da bi pred očmi generala MacArthurja podpisala kapitulacijo. V bistvu je bilo to samo še protokolarno dejanje. Odločilen je bil radijski govor cesarja Hirohita dva tedna prej. Ni torej 2. september, temveč 15. avgust na Japonskem tisto, kar je v Evropi 8. oziroma 9. maj.

Kakšna razlika je v spoštovanju tega datuma. Za Japonsko je to vsakdanji. Parlament je bil na počitnicah, namesto govora, kot ga

je imel v Evropi zahodno-nemški predsednik Weizsäcker, je v Tokiu cesar prebral le kako minuto dolgo besedilo, ki mu časopisi naslednjega dne niso posvetili nobene pozornosti. Tudi premier Nakasone ni bil nič bolj zgovoren. Oba govora sta veljala samo japonskim padlim in njihovim družinam. O nesreči, ki jo je Japonska prinesla vzhodni Aziji, ni bilo niti besede, razen prisege, da ne sme nikoli več priti do vojne.

»Japonska je imela vedno nalogo: ravnati kot najpomembnejša sila splošnega reda na Pacifiku,« je cinično dejal visolasi Ryoichiu Sasakawa, 86-letni multiposlovnež in doayen japonskih nacionalistov. Za desničarje je današnja Japonska preveč ohlapna. Sasakawa je dejal, da je sposoben dati vsak trenutek na voljo tri milijone ljudi, ki bi Japonsko zavarovali pred sovražniki in jo branili.

Japonski sosedje vse od Koreje pa do Avstralije so se grozili ob teh besedah. Še vse predobro se spominjajo, kako je japonski vojaški tepalni stroj deloval po Daljnem vzhodu. Najprej je planil nad svojega dednega sovražnika – Kitajsko. Japonska je že leta 1932 napadla velikanško kitajsko provinco Mandžurijo, jo anketirala in jo leta 1934 kot cesarstvo Mandžukuo naredila za svojega vazala. Nato je poslala ekspedicijski korpus nad Sanghaj, kjer je uprizoril grozovit pokol nad civilnim prebivalstvom. To je bil uvod v dolgoletno neizprosno vojno na celini.

Leta 1937 so japonske čete zavzele tedanje kitajsko glavno mesto Nanking in

tega tudi krivi japonskega divjanja in pokolov.

Kakor je znano, so ob zori 7. decembra 1941. japonska letala in podmornice napadla brez vojne napovedi ameriško tihomorsko ladje v Pearl Harborju na Havajih. Osem bojnih ladij, tri križarke in štirje rušilci so se potopili ali pa so bili hudo poškodovani. Devetega decembra so morali Američani prepustiti Japoncem tihomorski otok Guam, za božič pa je kapituliral že Hongkong! Januarja 1942 so Japonci osvojili otok Rabaul v nekdanjem Bismarckovem arhipelagu, sredi februarja pa tudi domnevno neosvojljivi Singapur. Med kitajskim prebivalstvom v Singapuru so zavojevalci uprizorili nov pokol. Pobili so jih blizu 50.000.

Februarja 1942 so padli otoki Sumatra, Bali in Timor, v začetku marca pa so japonski vojaki napredovali od burmanskega glavnega mesta Rangona proti indijski meji. Japonski bombniki so že napadli Darwin v Avstraliji, njihove podmornice pa so operirale pred Sydneyem. Enajstega marca se je moral general MacArthur umakniti s Filipinov v Avstralijo. Od ameriških vojakov, ki so prišli v japonsko ujetništvo in ki so morali na devetdnevni pohod čez razbeljeno puščavo polotoka Bataan, se jih je več kakor 8000 zgrudilo od izčrpanosti. Japonski stražarji so jih vse postrelili ali prebodli z bajoneti.

Tudi tole so zapisali sodobni japonski zgodovinarji: »Ljudje toliko govorijo o pohodu smrti po Bataanu ali o pokolih v Nankingu, Singapuru ali Manili, o veliča-

hujskimi posledicami za narode teh držav.

Korejcem so poskušali vzeti njihovo kulturo, pod kaznijo pa so jim zapovedali, da se lahko pogovarjajo samo po japonsko. Indonezijski muslimani se med molitvijo niso smeli več obračati proti Mekki, temveč v smeri cesarske palače v Tokiu.

Japonska sredstva javnega obveščanja letos niso imela niti besede sočutja do žrtev, ki jih je terjala japonska agresija v Aziji. Stevilke o žrtvah so morda res lahko sporne, vendar samo, če jih gledajo z japonskimi očmi in z japonskimi stališči. Kitajci trdijo, da so imeli v vojni z Japonci najmanj 10 milijonov mrtvih. Nobenega opravičila ni bilo slišati iz uradnega Tokia, nobene prošnje ni bilo, naj bi jim to ne očitali več, nasprotno, vedno glasnejša je želja, naj bi sosedje ne uporabljali več izraza »zločin«, ko beseda naneša na japonsko divjanje med minulo vojno.

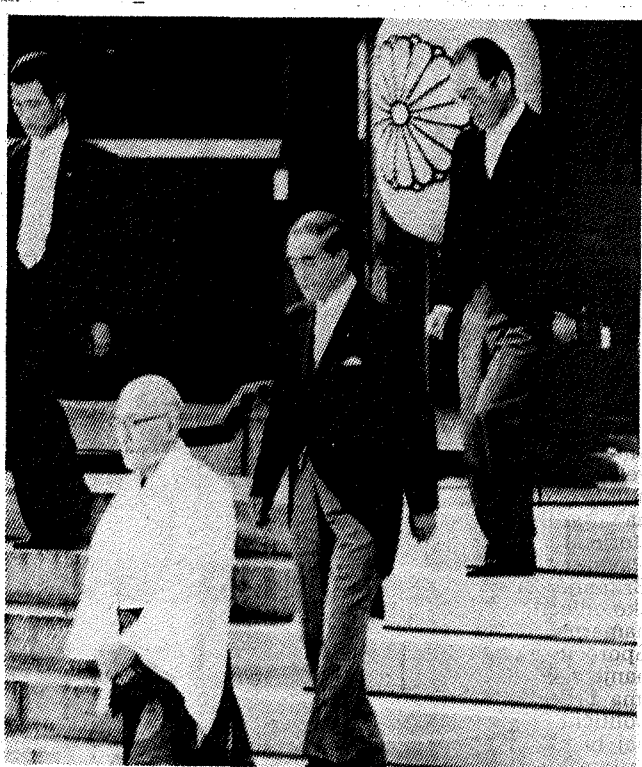
Na večer pred 15. avgustom letos je bilo mogoče najti med 16 kanali japonske televizije samo dva, ki sta se dotaknila druge svetovne vojne. Oddajala sta film Zgodovina Japonske po 2. svetovni vojni in ameriški film o sojenju vojnim zločincem v Nürnbergu, ne o tistem v Tokiu, ko so sedli na zatožni klopi krivci za pokole v Aziji. Res je, da so nekaj dni prej predvajali po televiziji film domačega avtorja Kobajašija o tokijskem procesu, vendar je zanimiva režiserjeva izjava k temu. Dejal je, da je bil proces sporna zadeva s stališča mednarodnega prava in da je pustil z zgodovinskega stališča odprte odgovore na mnoga vprašanja.

Ce hoče človek spoznati pripravljenost določene države, da bi priznala svojo krivdo ali pa svoj delež v takšnih zgodovinskih dogajanjih, kot je bila druga svetovna vojna, potem je najbolje, da se priključi dogajanju na takšen spominski dan, kot je za Japonce 15. avgust. V budokanskem templju so visele iste zastave, pod katerimi so japonski vojaki prodirali po azijskih državah in divjali po kitajskih mestih. Visele so v počastitev svojih mrtvih. Nikjer ni bilo opaziti sproščenoosti ob zavesti, da je 15. avgust dan, ko se je Japonska otrsela fašističnega militarizma in zaživela po novem.

Le nekaj sto ljudi se je udeležilo protestnih manifestacij. Toda, niso protestirali zaradi tega, ker uradna Japonska molči o vojnih zločinih in zločincih, ker se ne spominja žrtev tedaj zaslužjenih narodov, temveč zaradi tega, ker je prvič neki povojni japonski premier obiskal Jašukuni, tempelj v Tokiu, v katerem so po starem japonskem verovanju združene vse duše padlih japonskih vojakov. Premier Nakasone se je zavestno pregrešil čez 20. člen japonske ustave, ki predpisuje ločitev vere od države.

Protest je bil več kot utelešen! Sintoizem, Jašukuni pa je šintoistični tempelj, v bistvu ni nikakršna vera, temveč je bil v svoji zgodnji dobi, ki pa se je leta 1945 končala, neke vrste narodna etika, ki je po prodoru japonskega militarizma v politično vodstvo in s tem izločitvijo civilistov iz upravljanja nekje v tridesetih letih zadnjega duhovna instanca militarizma samega. V stališču premiera Nakasoneja vidijo poznavalci sodobnih japonskih razmer prizadevanje, da bi šintoizem znova spravili na staro mesto, s čimer bi znova oživili tudi japonski militarizem.

Duše, ki si jim je Nakasone poklonil v templju, so tudi duše sedmih, ki so jih obesili na temelju sodbe to-

Za vrhunec dogajanj ob 40-letnici konca druge svetovne vojne. Japonski premier Nakasone odhaja iz tokijskega templja Jašukuni, kjer se je poklonil spomenu padlih. Z neko ustavno zvijačo so v templju zapisana tudi imena japonskih vojnih zločincev, ki jih je po vojni mednarodno sodišče obsodilo na smrt.

kijskega sodišča za azijske vojne zločince leta 1947. Ko so pred šestimi leti poskušali izvesti korak, ki ga je zdaj tvegati premier Nakasone, je neki japonski novinar zapisal: »Ali si je mogoče zamisljati, kaj bi se zgodilo, če bi Nemci samo 33 let pozneje razglasili Göring in Goebbelsa za germanske bogova.« Tako je namreč treba razumeti postopek, ko ime nekega padlega vojaka zapišejo na papirnata bandera v templju. Najvišji duhovnik v templju Budokan – tempelj je zdaj zasebna, nič več državna ustanova – je namreč letos dejal, da tistih sedem usmrčenih, šest generalov, med njimi tudi vojni predsednik japonske vlade general Hideki Tojo ter eden prejšnjih zunanjih ministrov in predsednik vlade, niso bili vojni zločinci. Saj jih je vendar obsodilo ameriško, ne pa japonsko vojno sodišče,« je dejal verski predstavnik.

Kaj takšnega si v Evropi res ni mogoče zamisljati. Na Japonskem stojijo danes najmanj trije spomeniki vojnemu zločincu Toji. Na tokijskem procesu obsojeni zunanji minister Sigemitsu je postal leta 1954, štiri leta potem, ko so ga izpustili iz zapore, znova japonski zunanji minister. Japonci nimajo nobenih nekdanih ali prejšnjih, torej tistih, ki so se med vojno pregrešili zoper mednarodne norme.

Japonske povojne kariere so se mirno navezovala na vojne in predvojne kariere. Sedmi povojni japonski premier Nobusuke Kiši je bil med vojno japonski Albert Speer. Glavni načrtovalec napada na Pearl Harbor, tedanji generalni pomočnik Genda je po vojni postal prvi poveljnik na novo ustanovljenega japonskega vojnekega letalstva, nato pa še ugledni član zgornjega doma japonskega parlamenta na listi vladajoče stranke. Eden prvih zunanjih ministrov po koncu vojne je bil pred letom 1945 šef vojaške uprave in neposredno pred koncem vojne državni sekretar v ministrstvu za oboroževanje. Medvojni finančni minister, torej Japonski Schwerin-Krosigk, ki ga je mednarodno sodišče v Tokiu obsodilo na dosmrtno ječo, je po vojni postal pravosodni minister.

Evropski svet je bil več kot presenečen, ko je zvedel, da hočejo japonske prosvetne oblasti popraviti učbenike, ki so v rabi japonskih šolah po letu 1945. Završalo je, ko so leta 1982

predlagali, naj iz šolskih knjig izginijo za japonske oborožene sile tako sramotne besede, kot so agresija, napad, invazija, zaslužjenje, in vse to zamenjajo z eno samo japonsko besedo »šinri-jaku«. Utemeljitev: tako sramotne izraze so uporabljali med opisovanjem vdora zahodnih vojaških sil v 19. stoletju na Kitajsko. Ogorenje, ki se je dvignilo na Kitajskem je spametovalo te japonske reformatorje učbenikov.

Vendar, 59 strani obsega joča brošura z naslovom Uvod v japonsko zgodovino, ki jo je uradni tokijski tiskovni urad založil za tuje novinarje, ima agresivne japonske začetne praske leta 1931. v Mandžuriji in leta 1937 na mostu Marca Pola v Pekingju se vedno samo za incidente. Če je verjeti tej uradni knjižici, potem japonski militaristi leta 1941 niso načrtovali vojne, temveč samo prodiranje. Le pri opisovanju napada na Pearl Harbor so prišli s pravo besedo na dan. Ta akcija je tudi zanje napad. Cela stran v knjigi je namenjena opisovanju izgubljene zmage na Tihem oceanu in razmišljanje o tem, kako da prva zasedba japonskega ozemlja po letu 1600 še kar traja.

Milijonske žrtve med nasprotniki niso omenjene, veliko več besed pa velja bombnemu napadu na Hirošimo in Nagasaki. Vendar pa tudi pri tem ni niti ene same besede, ki bi opozorila, da brez Pearl Harborja tudi Hirošime in Nagasaki ne bi bilo. Nihče sicer ne ponavlja več na glas misli, da je Japonska začela osvobajati Azijo izpod evropske prevlade, vsak pa rad sliši priznanje te vrste. S tem nekako opravičuje svojo žrtve in jim s to metodo poskušajo zagotoviti večni mir.

Vendar pa Japonci proslavljajo samo med seboj. Ni poskusov sprave z nekdanimi nasprotniki. Zavojevalci so se vedli preveč barbarško, da bi kdo še hotel o tem razpravljati z njimi. Blizu 3 milijone Japoncev je med vojno izgubilo življenje. To je vsekakor visoka cena. Vsa zgodovinska dela, vse šolske knjige so polne podatkov o tem. Noben japonski šolar pa iz svojih knjig ne bo zvedel, koliko ljudi je moralo umreti na drugi strani. Za tokijsko ministrstvo za šolstvo so takšni podatki nepotrebnosti. Uradna Japonska se ima za žrtev, zato kar se da zgovorno odkriva od sebe obtožbo, da je bila sama dejanski krivec.

Vohunski poker Moskve in Londona

V odgovor na najnovejšo vohunsko afero, ko je britanska vlada po prebegu dvojenga agenta in člana KGB-ja Olega Gordijevskega izgnala 25 sovjetskih državljanov, med njimi šest diplomatov, je uradna Moskva reagirala zelo hitro. V ministristvo za zunanje zadeve so kmalu poklicali britanskega veleposlanika in mu izročili odločen protest kot odgovor na »grobo provokacijo«, storjeno sovjetskimi predstavnikom na tleh Velike Britanije. Sovjeti so britansko odločitev označili za zlonamerno in neupravičeno. Sporočilo Ministrstva za zunanje zadeve SZ dodaja, da ima britanska akcija izraziti politični prizvok, z njo pa naj bi poslabšali sovjetsko-britanske odnose. Moskva je po ustaljeni matematični logiki, ki pač velja za takšne in podobne primere v vohunskih aferah, izgnala 25 Britancev, med njimi 18 diplomatskih predstavnikov, dva poslovneža in pet novinarjev. Sporočilo navaja, da njihova dejavnost ni bila združljiva z njihovim statusom.

Sovjetska stran je v sporočilu britanskemu veleposlaniku objavila, da je odgovornost za razplet afere na britanski strani in da britansko ravnanje v Moskvi razlagajo kot poskus ustvarjanja nezaupanja in sovražnosti do sovjetskih državljanov in vladne politike. Predstavnik britanskega Foreign Officea je na recipročno akcijo Sovjetske zveze že odgovoril v smislu možnih novih izgovorov sovjetskih predstavnikov iz Velike Britanije, britanski minister za Škotsko George Younger pa je že odpovedal potovanje v Moskvu, kjer naj bi vodil škot-

sko trgovinsko delegacijo. Čeprav so novice o nadaljnjem razpletu skope, pa je na dlani, da bodo njene posledice tako za sovjetsko-britanske odnose kot tudi za odnose med Vzhodom in Zahodom daljnosežne.

Za zdaj je mogoče razbrati, da je Oleg Gordijevski, ki je že dobil politično zatočišče na britanskih tleh, devetnajst let deloval kot dvojni agent. Za Sovjetsko zvezo kot šef KGB v Londonu, za Britance pa kot vohun med sovjetskimi vohuni. Obstaja domneva, da so ime Olega Gordijevskega objavili potem, ko naj bi ga izdal za hodnonemški vohun Hans Joachim Tidge, ki je pobegnil na Vzhod.

Britanska obveščevalna služba MI-5 se je zato odločila končati negotovost in objaviti dosje ter dogodek, ki so ga označili kot najpomembnejšo zadevo za britansko varnost od druge svetovne vojne do današnjih dni. Hkrati so akcijo označili kot najsijajnejšo potezo britanskih obveščevalcev proti KGB v minulih 30 letih. Gordijevski naj bi bil zdaj na varnem in menda nabira moči za natančno izpoved in opis svojih vohunskih spominov ter ljudi, s katerimi se je družil. Menda naj bi bil za britanske obveščevalce zdaj najpomembnejši seznam imen, ki naj bi jih sovjetska obveščevalna služba poslala na britansko ozemlje, kjer naj bi zbirali gradivo za KGB. Gordijevskemu so kot nagrado že obljubili mirno življenje in plačo oficirja domače protiobveščevalne službe.

Gordijevski naj bi menda v minulem obdobju deset let deloval in živel na Dan-

skem. V prvih petih letih bivanja v Københavnu naj bi Dancem redno dostavljal pomembne informacije za njihovo državno varnost, in kot je sporočila danska policija, so te informacije letele na sovjetske agente v tej skandinavski deželi. Na temlju obveščanj Gordijevskega so menda leta 1977 iz Københavna izgnali tri sovjetske diplomate.

Po desetih letih dela na Danskem je bil Gordijevski premeščen v Veliko Britanijo, kjer so ga postavili za šefa KGB v Londonu. Menda naj bi ga, tako piše britanski Times, Britancem priporočili prav Danci, ki so bili nad vse zadovoljni z njegovim novim delovnim mestom. Nič manj niso bili zadovoljni tudi šefi britanske obveščevalne službe MI-5, kajti ni neznano, da je London med drugim tudi središče za nadzor agentov, ki jih tja pošiljajo vzhodnoevropske države. Ni nemogoča domneva, da je Gordijevski poleg vsega, kar se bo v prihodnosti razkrilo ali ne, med drugim odigral ključno vlogo v vohunskih zgodbi Michaela Betneea, ki je kot uslužbenec MI-5 poskusil delovati tudi za KGB. Betnee je Sovjetom menda ponudil razkritje britanske obveščevalne v zvezi s tremi sovjetskimi diplomati in dejstva, ki se nanašajo na prijeme britanske obveščevalne v vohunskih »igracih«. Prijeli naj bi ga potem, ko so o njem posumili drugi člani MI-5. Pri tem naj bi imel Gordijevski poglavitno vlogo, saj naj bi KGB prepričal, da je Betneeva zgodba navadna provokacija.

Najverjetneje drži, da so se britanski obveščevalci odločili za novico o Gordi-

jevskem iz preprostega razloga, ker naj bi le-ta razkril, kar je lahko in da je s tem pač opravil, kar je bilo v njegovi moči. Kaj vse bo lahko Gordijevski povedal, ostaja za zdaj še skrivnost in predmet različnih namigovanj. Britanski tisk piše, da bo brez dvoma lahko povedal veliko. Njegova »teža« je že v tem, da prinaša na Zahod način gledanja in delovanja višjega starešinskega kadra sovjetskega vohunstva, ki pa ne zanima samo Britancev.

Kakšno utegne biti nadaljevanje razpleta vohunske mreže, je za zdaj težko predvideti. Britance je brez dvoma presenetila sovjetska reakcija, ki je bila hitra in po načelu »glava za glavo«. Čeprav vlada v Londonu še naprej vztraja pri formulaciji, da si še želi razširitve političnih in poslovnih odnosov med državama, je glede na podobne dogodke kaj takšnega težko pričakovati. V sovjetsko-britanskih odnosih je bilo že doslej več dilem, ki so zrcalile globalno razmerje moči med Vzhodom in Zahodom. Po uspešnem obisku Mihaila Gorbačova v Londonu je kazalo, da se bodo ti odnosi okrepili. Sovjetska delegacija naj bi se na primer v bližnji prihodnosti udeležila akademске razprave o možnostih za izboljšanje odnosov med Vzhodom in Zahodom v Edinburgu. Seveda so napovedani obisk po novici o britanskem izgonu sovjetskih diplomatov takoj preklicali.

Očitno je, da gre pri vohunskem pokru za obojestransko škodo, kajti akademske razprave v sedanjih zaostrenih odnosih med velikimi silami in brezkompromisno propagandno vojno so le slab korak od uradne politike, če že niso povsem blizu nje. Čas bo pokazal, kakšne bodo širše posledice recipročnih izgonov diplomatov tako iz Moskve kot iz Londona.

M. Lamprecht

V spomin bazoviškim junakom ob 55-letnici ustrelitve

Zamejski demokrati in protifašisti so množično počastili spomin štirih bazoviških junakov Bidovca, Marušiča, Miloša in Valenčiča, ki so jih po smrtni obsodbi posebnega fašističnega sodišča ustrelili 6. septembra pred 55. leti. Te štiri žrtve so postale in ostajajo še danes pravi simbol mučeništva in zmagovitega upora slovenskega naroda, ki je za ceno toliko človeških življenj strl zatiralca in raznarodovalca.

Odbor za proslavo bazoviških žrtev je v soboto priredil na tržaškem pokopališču spominsko slovesnost, na kateri so sodelovali tudi predstavniki protifašističnih organizacij, borčevskih združenj in aktivistov. Govornik Vojko Colja je ugotovil, da se žal še vedno niso uresničili cilji, za katere so štirje junaki dali svoje življenje. Oživljanje gonje nacionalističnih sil nas opozarja, da fašizem ni še strl. Vendar pa te mračne sile ne bodo uspele v svojih nazadnjaških naklepih, ker sedaj prehaja v prvo vrsto zavedna mladina, ki nosi v srcu izročilo Bazovice in je ponosna na svoje junake.

Nedeljska slovesnost na bazoviški gmajni ob tamkajšnjem spominskem obeležju je bila veličastna tako po množični udeležbi kot občutenem proslavljanju štirih mučnikov in zmagovitega narodnoosvobodilnega boja. Navzočim, med katerimi so bili tudi generalni jugoslovanski konzul Drago Mirošič, konzul Franc Novak ter predstavniki naprednih strank in borčevskih organizacij, je najprej v imenu odbora za proslavo bazoviških žrtev spregovoril Dušan Kalc, ki je poudaril, da svoje preteklosti ne smemo pozabiti. Iz nje moramo črpati koristne nauke in vrednote, da se lahko uspešno postavimo po robu tudi sedanjim težavam. Prizadevati si moramo, da utrdimo našo narodno zavest in da se v povezavi z naprednimi silami bojujemo za enotnost, mir in sožitje. V imenu združenja političnih preganjancev je poudaril v italijanščini Giorgio Rossetti, da je protifašizem še vedno aktualna vrednota tako v zamejstvu kot po celi Evropi. Združeni se moramo borovati za svobodo in demokracijo, kar izrecno pomeni tudi boj za uveljavljanje pravic slovenske narodnostne skupnosti v Italiji. Aleksander Mužina pa je v imenu Slovenske skupnosti ponovil obvezo, da ostanemo enotni v boju proti vsakemu poskusu vrnitve fašizma, proti vsaki obnovi rasizma, za vedno tesnejše bratstvo med narodi, za mir, socialne pravice in za svobodo vseh.

V počastitev bazoviških žrtev je športno združenje Sloga priredilo ženski odbojarski turnir, na katerem je zmagala šestarka Fužinarja z Raven na Koroškem, in pa spominski planinski pohod.

Boris Simoneta

Na razvpiti, pa vendar odmaknjeni reki Tari

Podoba minevajoče idile?

Ni še tako dolgo, odkar ste lahko na straneh TV 15 Naš tovariš prebirali, da so slovenski ekologi oziroma društva za varstvo okolja že pred leti skupaj z drugimi dvignila glas, ko so prišli v javnost glasovi o načrtovanju nove hidroelektrarne na rečici Tari, eni zadnjih idiličnih oaz neokrnjene divje narave na Balkanu. V tistih hribovitih krajih, med nepreglednimi smrekovimi in mešanimi gozdovi, pod Durmitorjem, Tjentištem in visoko planoto Žabljaka, se je ujela rečica, punčica pokrajine, dih lepote, o kakršni je pri nas prepeval Simon Gregorčič.

Kaže, da sta zdrava pamet in tehtnejši izračun pokazala, da se lahko odpovemo elektrarni na Tari na račun drugačnih, boljših energetskih rešitev. Tako vsaj smo bili vsi skupaj obveščeni. Zato ne bomo več razpredali, kje in kako so bili načrtovali jezove, kje naj bi bila voda zalila dolino in podobno. Stopili bomo skupaj z vami na pot po Tari, kakršno nam ponujajo turistični delavci in premišljali bomo glasno o stvareh, ki jih človek zaznava ob reki in na poti s splavom po njenih brzicah.

Reka postaja slavna, obljubljena »turistični bum«. Hkrati ima tudi svojo junaško preteklost, zgodovino, napolnjeno s tisoči kubikov plovečega lesa, s splavarji in gozdarji, s samotnimi obrečnimi zaselki in »vodenicami«, s skrivnostnimi podzemnimi vodnimi pritoki, z ribolovom in svojo novo zgodbo o onesnaževanju...

Kaj mi mar Tara

Kaže, da je v dolgi človeški bitki za preboj skupnih interesov nad zasebnimi vsak skupni uspeh nova potrditev, da vendarle ni zaman, če se zavzemamo za pravo stvar, če vzdiguje glasove in z argumenti nastopamo zoper načrte, ki segajo s pogledi komaj do konca dne, kaj šele, da bi pokukali do jutrišnjega ali dlje.

Pred nekaj leti, ko so o lepotah bosensko-črnogorske Tare vedeli le redki popotniki in so se varuhi narave začeli zavzemati za to reko (ki ji je grozilo izginotje v prid energetskim rešitvam), se je marsikdo spraševal, kaj nas to zanima. Saj navsezadnje je bilo v ožjem okolju (Soča) dovolj »domačih« problemov, ki so si le z muko utirali pot do zavesti ljudi. Danes, ko je postala Tara »rešen primer«, postaja tudi model, čeravno o dokončnem koncu

vseh tamkajšnjih načrtov ne moremo postaviti pike na i, ker bo v predelu, kjer se proti Foči zlivata Tara in Piva v skupno strugo Drine, kmalu začela nastajati elektrarna, za katero pa še ni mogoče

Na začetku poti nas je ob cesti pozdravilo opozorilo

natančno predvideti, ali bo povzročila kakšne spremembe v gornjem delu doline Tare.

Sončno zgodnje septembrsko jutro na Djurdjevića Tari. Skupina jugoslovanskih novinarjev se odpravlja s splavom po Tari. Akcijo so sprožili novinarji iz Ilustrovane Politike, ki so pripeljali s seboj tri strokovnjake, potapljače iz Centra za podvodno raziskovanje. Nekateri med njimi, ki so bili na Tari že lani in še prejšnja leta, so namreč trdili, da to ni več deviška reka naših sanj, ampak jo že dodobra najeda onesnaževanje, ki je bolj kot na površju očitno, če pogledamo na rečno dno.

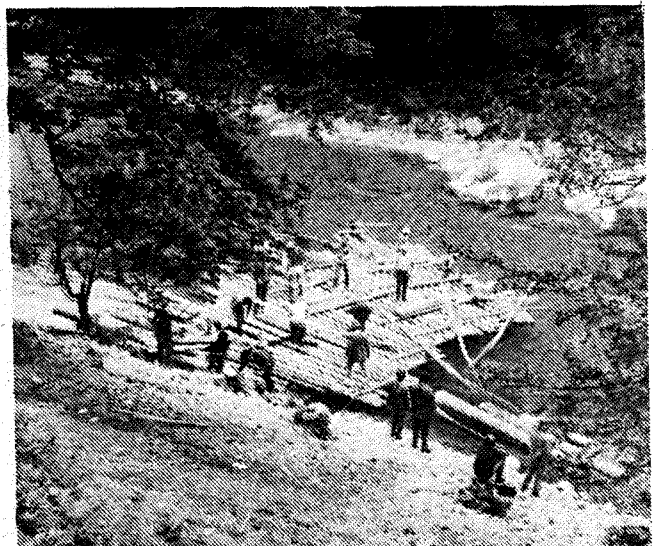
Vsak s svojimi mislimi, vsak s svojo vizijo in svojo nalogo smo se torej s splavarjema Suljem in mlajšim Polovino odpravili na moko, dogovorivši polno pot.

»Drš se u sredini, diži noge od vode,« so padala povelja naših vodnih krmarjev. Sprva smo se ob »shujšani rečici« tem opozorilom nasmihali, kaj kmalu, za prvim ovinikom, pa nas je pričakala prva brzica in neprevidni Tanjugov fotoreporter se je zadnji hip ujel za leseno klopcu sredi splava.

Z obeh strani so v pol ure vožnje začele rasti kamnite stene in se peti v nebo. Naš Suljo je sicer splavar in drvar od ranih nog, vendar se mu pozna, da nikoli ni bil med najboljšimi. Mladi mož, ki krmari na repu, mu venomer vpije in ga opozarja, naj pazi na ta ali oni kamen.

Vsi kamni, ki ob nevarnih vodnih vrtincih štrlijo iz vode, imajo imena po nekdanjih splavarjih. Toč so desetletja pred vojno (in še kratak čas po drugi vojni) splavarji splavili tisoče kubikov lesa, jih vezali v splave in se vozili s »tovorom« po vsej Drini pa vse tja naprej po Savi do Beograda. Vsi mladi, ki danes pomagajo med počitnicami in splavarijo v turistične namene, so iz starih splavarških družin in so se te spretosti naučili pri svojih očetih.

Sredi črnih tolmunov, belih pen in turkiznih brzic se spomnim sinočnjega pogovora v Foči, kjer smo v hotelu sedli na nekakšno »mini tiskovno konferenco« s šefom foške turistične poslovalnice Unisturista, duše in gibal turizma na Tari. Nekam utrujen je bil videti Kemal Celik: »Ce bi me srečali v začetku sezone, bi bili najbrž moji pogledi manj utrujeni in bi izžareval več optimizma. Zdaj pa sem zdelan in včasih se mi zdi, da se koplji nad tem našim novim

Štirje splavi so pripravljeni za plovbo. Poleg nas je odrihla še skupina študentov ekologije iz Zagreba, ki so bili na absolventskem izletu, ter skupina tujih turistov in deseterice na sindikalnem izletu.

turističnim poskusom toliko črnih oblakov, da mi bodo pobrali še zadnjo trohico veselja.

Zgodba, ki smo jo slišali, je tako rekoč »klasična juga«, kakor to v žargonu imenujejo moji srbski kolegi. Reka Tara namreč teče na meji med socialističnima republikama Črna gora in Bosno. Črnogorci so pohiteli in (vse pohvale vredno) svoj del tarskega kompleksa vključili v narodni (in mednarodni) park Žabljak. Bosanci pa so se spomnili, da bi lepote tega dela Jugoslavije lahko ponudili kontrastov željnim turistom. Ti dve stališči bi šli v kakšni visoko razviti državi lahko prav uspešno z roko v roki. Pri nas pa to ne gre čisto gladko. Zaradi dogovaranja med narodnim parkom

in bosanskim turizmom je bilo spisanih že nekaj predlogov družbenih dogovorov in nekaj pravilnikov o tem, kaj se na Tari sme in kaj se ne sme. Tako (naj navedemo le nekaj primerov) pobira črnogorski narodni park Žabljak od turizma takse vseh vrst. Osemsto starih tisočakov na splav (z desetimi turisti), potem pa naprej: za taborjenje ob ognju, za kanu ali kajak (če ste se na primer namenili po reki s čolnom), za fotografiranje s fotoaparatom po 500 dinarjev na dan, za filmanje s kamero 1200 dinarjev... In tisto s takso še ne bi bilo spotakljivo, če bi se kakšen od teh dinarjev vrnil Tari in narodnemu parku v obliki čiščenja...

B. Ž. J.

(nadaljevanje prihodnjič)

Iz zveznega komiteja za borce in vojaške invalide

Invalidnine večje za 22,6 odstotka

Jovko Jovkovski, predsednik zveznega komiteja za borce in vojaške invalide, je izdal odlok o določitvi mesečnih prejemkov osebne in družinske invalidnine, dodatka za nego in tujo pomoč ter za ortopedski dodatek, ki velja od 1. julija 1985 naprej.

Z zakonom o osnovnih pravicah vojaških invalidov in družin padlih borcev je določeno, da se mesečni denarni prejemki osebnih in družinskih invalidnin, dodatkov za nego in tujo pomoč ter za ortopedske dodatke, ki so bili odmerjeni 1. januarja, povečajo s prvim julijem za 50 odstotkov od odstotka povečanja povprečnega mesečnega osebnega dohodka v SFRJ v prvem polletju tekočega leta (glede na povprečni OD v SFRJ v minulem letu).

Ker se je po uradnih podatkih zveznega zavoda za statistiko zvišal povprečni OD v SFRJ v prvi polovici tega leta za 45,2 odstotka, se povečajo z odredbo predsednika zveznega komiteja za borce in vojaške invalide mesečni prejemki vojaških invalidov in drugih (z zakonom opredeljenih upravičencev) za 22,6 odstotka.

Osebna invalidnina

Skupina	Din
I.	42.356
II.	30.694
III.	23.224
IV.	17.151
V.	12.212

VI.
VII.
VIII.
IX.
X.

Družinske invalidnine

a) za enega člana družine	2.757
b) povišana družinska invalidnina (po 39. čl. Zakona o osnovnih pravicah vojaških invalidov in družin padlih borcev)	7.351

Dodatek za nego in tujo pomoč

za prvo stopnjo	12.255
za drugo stopnjo	9.351
za tretjo stopnjo	6.025
za četrto stopnjo	2.914

Poleg zgoraj zapisanih sprememb je predsednik zveznega odbora za borce in vojaške invalide izdal tudi odloke, s katerimi so določene osnove za odmero rednih mesečnih prejemkov po Zakonu o osnovnih pravicah borcev španske narodnoosvobodilne in revolucionarne vojne od leta 1936 do leta 1939, po Zakonu o osnovnih pravicah oseb, oblikovanih z redom narodnega heroja, in izdal je tudi odlok o osnovi za odmero borčevskega dodatka, ki velja od 1. julija 1985 in znaša 29.643.

Iz borčevskega tiska

Biti ali ne biti Slovan?

V našem javnem življenju je vse bolj popularna družabna igra dokazovanja, da Jugoslovani niso – Slovani! Ideja se je izkazala kot povsem uspešna na federalni ravni, ker je našla zagovornike med vsemi narodnostmi ali bolje povedano: »kulišev sindrom« je okužil številne osebnosti domače levice in desnice in kaže prizadevanje k širjenju.

Zgodovinopisje nam ne-

nadoma postaja splošna last in njegovim izzivom se je vse teže upirati, saj svoje častilce najde skoraj med vsemi poklici. Tako je slavni slikar, in to v katalogu k svoji razstavi, oznanil, da Srbi niso nekakšno pleme Belih Srbov iz Zakarpatja, ampak so avtohtono balkansko pleme Sorabov; k temu pristavlja neki katoliški duhovnik spet »bolho«, ki jo je spustil v časopis, da Hrvati

niso potomci slovanskih Belih Hrvatov, ampak so eno od iranskih plemen – torej čistokrvni Ariji! Hočeš – nočeš je ta zadeva marsikoga spomnila na »modro« Pavličovo izjavo Hitlerju, ob nujnem prvem srečanju 6. junija 1941: »Hrvati niso – kakor se to napačno trdi – Slovani. Hrvati izvirajo iz Gotov in jim je bila panslavična ideja podtaknjena kot nekaj artificialnega«.

»Odkritje« je bilo tako svobodoumno, da ga je sam Hitler, sicer »cenjen« strokovnjak za rase in etnogenezo, moral ublažiti, češ da »ne obstaja (to se samo po sebi razume) enotna slovanska rasa, saj so očitne razlike, ki se kažejo med Poljaki, Čehi in Dalmatinci, medtem ko Germani, kakor je to udejanjeno pri Nemcih in Angležih, dajejo absolutno enotno podobo«.

Dolgo nismo verjeli, da bi nas knjige lahko vznemirjale. Mi, ki smo legli in vstajali s prepričanjem, da nas »nič ne more presenetiti«, smo

zazijali pred »epohalnim odkritjem« nove etnogeneze Črnogorcev, ki, kakor da je padla pred naše noge z Marsa in ne iz marksističnega centra CK ZK Črne grore.

Potem ko nas je to izučilo, smo dosti bolj naravno pogoltnili številne novo razložene enciklopedične odstavke in odlomke, pa tudi kasnejše cerkvene avtokefalnosti in druge nacionalne dokaze ter simbole. Da bi lahko vse zaživel med nami, tudi »dukljanizacija« zetanjskih Srbov, vidimo tudi po naslovu knjižnice sodobne črnogorske poezije – »Doklea« – katere nastanek je znotraj združenja književnikov Črne gore podprla delovna organizacija Montenegroeksport iz Nikšića.

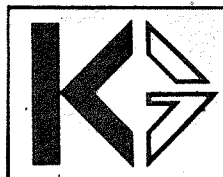
Četudi je bilo pričakovati širše zanimanje za pred nedavnim objavljeno knjigo Ali so Etruščani Slovenci, je le-ta ostala skoraj neopazna, v senci daleč bolj pikantne teme tega poletja – hipoteze o neretvanski lokaciji Troje.

Tema je »vroča« in zapeljiva, vendar pa privrženci podarjanja bogomilskih posebnosti prebivalstva Bosne in Hercegovine še niso uradno sprejeli te novonastale eksotičnosti kot možnega etničnega nastanka svojih sonarodnjakov. Toda ti dve dilemi o Etruščanih in Trojanjih že prav lepo dopolnjujeta mozaik domačih etnogenez. Upajmo, da bo to, poleg drugega, pokazalo tudi, da danes v SR Sloveniji nismo soočeni s tako imenovanim slovenskim kompleksom »Bosnablau«, ampak pravzaprav z etruščanskim kompleksom »Trojablau«. Če vam vse to zveni malo trapa-

sto, ste krivi sami, ker ne spremljate duha časa in na lahko jemljete goreča vprašanja lastnega naroda.

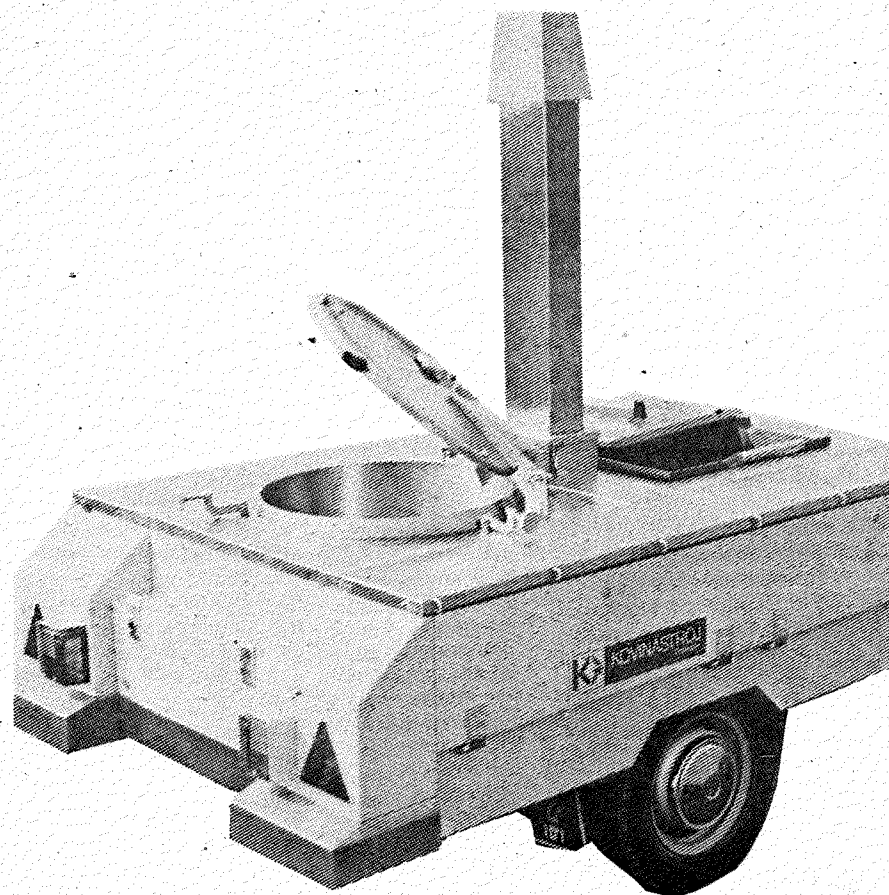
Toda kar ni uspelo knjigi o etruščanskem izvoru ali nekaj starejši trditvi, da so Slovenci eno od južnoskandinavskih plemen, je uspelo avgustovskemu feljtonu Mateja Bora v ljubljanskem Delu, kjer je ta književnik – kot vidimo tudi strastni ljubitelj starin – opisal razvoj od etruščanske hipoteze do »nespornih dokazov«, da so Slovenci pravzaprav Veneti, oziroma da so Veneti zahodni Slovani, ki živijo na tleh današnje Slovenije, dvakrat tako dolgo kot vsi Južni Slovani na Balkanu. Seveda, s tem imenom so jih klicali germanski sosede; to pa, da so se imenovali Slovani, je posledica skoraj tisočpetstoletne nacionalne nevednosti, kasneje pa tudi meščanskega zgodovinopisja. Tako torej; obrni – zaobrni, pa vendar se kar naprej kaže, da je pri nas vse narobe: še ime države in himna z njenim »prenaglašenim panslavizmom«... Morda bi naslednji ob že prislovičnem odboru za izbiro državne himne morali imenovati še odbor za izbiro imena države, vsekakor pa bi morali osnovati v vseh republikah in v obeh pokrajinah inštitute za tenogenezo, katerih pokrovitelji bi bile izvozne ali turistične delovne organizacije. Kajti videli smo, vsaka nova zgodovinska hipoteza nam bo privlekla nove milijone turistov in bo pokazala starim partnerjem, da nismo od včeraj.

Rajko Lukač
(4. jul)

KOVINASTROJ
Grosuplje

tovarna gostinske opreme, 61290 Grosuplje, Adamičeva 36, tel. (061) 771-411, telex 31-552 yu kogro

MOBILNA KUHINGJA

MK – 100

MK – 200

MK – 300

Za kuhanje hrane na prostem
na trdo gorivo (drva, premog)
ali plin iz jeklenk

● MK – 100 PLIN IZ
JEKLENK

● MK – 200
KOMBINIRANO, TRDO
GORIVO ALI PLIN IZ
JEKLENK

● MK – 300 TRDO
GORIVO

Ob 39. športnem prvenstvu in 5. pregledu kulturnozabavnih dejavnosti LAO

Graničarji so bili najboljši

Štiridnevna tekmovanja in druge prireditve v Novem mestu in drugih krajih Dolenjske so pokazale, kako pomembna sta šport in kultura, s katerima se ukvarjajo pripadniki JLA, za krepitev bojne pripravljenosti. Vojski tekmovalci so bili štiri dni deležni gostoljubja Novomeščanov, brez katerih, kot pravijo sami, ne bi mogli tako dobro organizirati prvenstev in pregleda.

Končni seštevek točk je pokazal, da je bila najbolj homogena ekipa obmejnih enot, na drugo mesto se je uvrstila ekipa Kranja, ki je zmagala lani, tretje mesto pa je zasedla ekipa Vrhnike. Od četrtega do trinajstega mesta so se moštva uvrstila tako: Maribor, Novo mesto, Ljubljana Šentvid, Postojna, Ajdovščina, Slovenska Bistrica, Ljubljana Bežigrad, Ptuj, Celje in Pivka.

Organizacija tekmovanja je bila odlična. To je na sklepni slovesnosti poudaril tudi poveljnik ljubljanskega armadnega območja generalpodpolkovnik Svetozar Višnjič. Med drugim je še dejal, naj doseženi rezultati spodbudijo vojske in starešine k še boljšemu in množičnejšemu delu na področju telesne kulture in športa.

Pregled kulturnozabavnih dejavnosti pa je pokazal viden napredek na tem področju. Starešina Tomislav Ljubič pravi, da so še bolj poiskali stične točke med vojaškimi klubi, ki so nosilci te dejavnosti, in z mladino ter drugimi občani. Novo mesto je tudi pokazalo, da kulturnozabavne dejavnosti lahko še bolj približajo delovnim ljudem in občanom.

Različne priprave

Najzahtevnejša tekmovalna disciplina na armadnih prvenstvih je prav gotovo vojaški mnogoboj. Tekmovalci morajo v tej preizkušnji plezati po vrvi, metati bombo v cilj, skakati v daljavo, preteči dva tisoč metrov, višek tekmovanja v mnogoboju pa je premaganje ovir na 240 metrov dolgi stezi. Nekaj tekmovalcev v Novem mestu smo

vprašali, kako so se pripravljali na prvenstvo in kako so zadovoljni z organizacijo.

Aleksandar Torteovski, Ljubljana Bežigrad: »Intenzivno smo se pripravljali na prvenstvo zadnjih deset dni, sicer pa so priprave teklo že dober mesec dni. Sam sem se v ekipo za Novo mesto uvrstil po dobrih rezultatih, ki sem jih dosegel na tekmo-

vanju svoje enote in na tekmovanju med vojašnicami, kjer sem bil v mnogoboju drugi. Mislim, da sem najbolje pripravljen za ovire in tek na dva tisoč metrov. Sicer pa smo vojaki pri plezanju po vrvi v podrejenem položaju in nas starešine skoraj vedno premagujejo. Glede na to da je za plezanje

Aleksandar Torteovski

potrebna utrjena tehnika, ni to nič čudnega. V enem letu se je enostavno ni mogoče naučiti. Ozračje na prvenstvu je odlično, organizator se drži urnika tekmovanja in sodniki so objektivni. Naša ekipa je sicer upala na boljše uvrstitve, vendar ni šlo tako, kot smo pričakovali. Vzrok za to je verjetno v pretirani vadbi zadnje dni pred prvenstvom, ko bi morali bolj počivati.

Veljko Milič, Celje: »Naše priprave so bile dolge samo

šest dni, in to je odločno premalo. Pri nas v vojašnici je trenutno veliko mladih vojakov, ki še niso najbolj seznanjeni s to zahtevno športno zvrstjo. Dejstvo pa je, da moraš najprej dodobra spoznati orodja in naprave, in nato na njih naporno vaditi. Najprej smo imeli četrta tekmovanja in na podlagi teh rezultatov so določili ekipo, v kateri mora biti šest vojakov in dve starešini. Med pripravami sta nam starešini kazala, kako po najkrajši poti in najbolj racionalno premagati ovire. Dejansko so sami v precejšnji prednosti pred nami vojaki

Veljko Milič

v plezanju po vrvi, saj se po več let ukvarjajo s to panogo. Z organizacijo tekmovanja sem zelo zadovoljen, gostitelje pa moram pohvaliti zaradi dobre hrane in nastanitvenih prostorov. Pogre-

šam pa nekoliko več stikov z mladimi iz Novega mesta in okolice.

Andrej Mesarič, Postojna: »Da sem član ekipe naše garnizije na armadnem pr-

Andrej Mesarič

venstvu v Novem mestu, sem izvedel na terenu. Vse, ki smo v njej, so prej vrnili v vojašnico, tako da smo se pripravljali na tekmovanje dobrih sedem dni. V ekipo sem se uvrstil zaradi dobrih rezultatov, ki sem jih dosegel na tekmovanjih v svoji enoti in na ravni vojašnice. Moji najmočnejši orožji sta tek in ovire, pri plezanju po vrvi pa mi manjka spretnosti. Nekoliko sem razočaran s pripravami, ker smo bili prepuščeni sami sebi. S samim prvenstvom pa sem zelo zadovoljen, saj je odlično organizirano, prav tako so organizatorji poskrbeli, da imamo zelo dobro hrano in bivalne prostore. Res pa je,

da pogrešam, in to ne samo jaz, več stikov z mladimi Novomeščani. Vidimo jih sicer ob tekmovališčih, toda pravih stikov ne moremo navezati.

Josip Lučič, Maribor: »Naša ekipa se je na prvenstvo pripravljala dobrih štirinajst dni. Celotna ekipa za prvenstvo je bila zbrana v istih spalnicah, tako da smo bili v bistvu športna četa. Vadbo smo načrtovali sami in smo jo ponavadi kombinirali. Tako smo en dan vadili tek in plezanje po vrvi, naslednji dan smo vadili met bombe in skok v daljino, nato spet plezanje in ovire, smo pa tudi ves dan tekli. Takrat smo šli na Pohorje, pretekli po šestnajst kilometrov in se dvignili na osemsto metrov nadmorske višine. Sam sem se uvrstil v ekipo neposredno po preizkusu telesnih zmogljivosti,

Josip Lučič

saj sem šele avgusta prišel v JLA. Zame je sodelovanje na armadnem prvenstvu veliko doživetje, ki se ga bom dolgo spominjal. Spoznal sem veliko novih prijateljev, s katerimi bom skušal ohraniti stike tudi po odsluženju vojaškega roka.

Zaradi ekipe je tekmoval v drugi panogi

Številni gledalci, ki so si ogledali tekmovanja v Novem mestu, so opazili moža v modri trenirki in živo rumeni športni majici, kako je spodbujal vojske, da so zdržali do konca, tekli stotinko hitreje in zadeli krog v tarči več. Ob razglasitvi skupnega zmagovalca prvenstva pa je prejel pokal zmagovalca in ga dvignil visoko nad glavo. To je Zdenko Krajnc, vodja ekipe obmejnih enot JLA, ki je nastopala z imenom Graničar.

»Obmejne enote nastopamo na prvenstvih kot samostojna ekipa šele tretje leto. Za letošnje prvenstvo se nisimo posebej pripravljali, ampak smo redno delali z vojski, ki potrebujejo veliko telesne moči za opravljanje

napornih in zahtevnih nalog na naših mejah. Sam tudi tekmujem in moja najljubša panoga je vojaški mnogoboj. Toda ker nimamo starešine, ki bi plaval, sem nastopil v tej panogi. Pravila prvenstva določajo, da lahko starešina nastopi samo v eni panogi. O naši zmagi je odločala homogenost ekipe, v kateri sta vladala izjemno tovarništvo in prijateljstvo, čeprav smo v njej ljudje, ki varujemo našo mejo od morja do reke Mure,« je med drugim dejal Zdenko Krajnc.

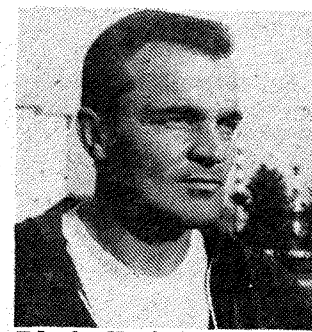
Zmaga njegove ekipe v Novem mestu mu je še posebej draga, saj je večino otroških let preživel ravno v mestu ob Krki, kjer je nje-

gov oče služboval kot oficir. Prenositev med prvenstvom je dobil prav v pisarni, v kateri je kot fantič pogosto obiskoval očeta.

Na športnih prvenstvih sodeluje že od leta 1967, ko je zastopal barve svoje akademije. Tekmovalci iz ekipe Graničarja pripisujejo veliko zaslug za zmago prav

Zdenku Krajncu. Njegova je tudi zasluga, da so tako dobro telesno pripravljeni, saj jim sam vodi pri urah telovadbe in drugih športnih dejavnostih, kljub temu, da opravlja odgovorno funkcijo na meji.

»Tekmovalne razmere so bile v Novem mestu odlične. Program tekmovanja je bil

Zdenko Krajnc

zelo strnjen, zato tudi nismo imeli toliko stikov s prebivalci Dolenjske, kot bi želeli in kot bi jih morali imeti,« je med drugim dejal Zdenko Krajnc.

Njegovi sodelavci so nam tudi povedali, da je Zdenko Krajnc obljubil vsakemu vojaku iz enote, ki ji poveljuje, sedem dni nagradnega dopusta, če ga premaga v plezanju po vrvi, toda do danes ga še ni bilo takšnega junaka.

Med razvitejšimi slovenskimi občinami

Ko govorimo o Novem mestu in njegovi zgodovini, ne smemo pozabiti Dolenjske in Bele krajine. Najdišča iz starega veka in tem delu naše domovine dokazujejo, da sta bili Dolenjska in Bela krajina gosti naseljeni in na visoki kulturni stopnji ter močno gospodarsko razviti. Slovani, ki so prišli na to območje, so z vključevanjem preostankov staroselcev prevzeli mnoga krajevna imena, običaje in izkušnje v rudarstvu, domači obrti in drugem.

V fevdalizmu je na tem območju zraslo več kot petdeset gradov, od katerih so se nekateri ohranili prav do zadnje vojne, ko so bili z redkimi izjemami uničeni, saj so postali oporišča okupatorja in njegovih sodelavcev. Po gradovih so že pred vojno imenovali dolino Krke »dolina gradov«. V manjšem obsegu se je v srednjem veku ohranila in nadaljevala tudi nekdanja rudarska in topilniška dejavnost, ki se je okrepila v drugi polovici 18. stoletja s prenehanjem turških vpadov na naše ozemlje in s prodorom razvijajočega kapitalizma.

Tako razvijajoča pokrajina potrebuje tudi središče, v katerem se stekajo vse poti. Avstrijski vojvoda Rudolf četrti je naselbini ob Krki sedmega aprila 1365 slovesno podelil mestne pravice in jo poimenoval s svojim imenom Rudolfwerd. To je bilo rojstvo Novega mesta, ki je v svoji burni zgodovini preživelo napade Turkov, epidemije kuge, hude požare, obe vojni in zares zaživelo šele v Titovi Jugoslaviji.

Od številnih viher, ki so prizadele Novo mesto, je bila najhujša tista med zadnjo vojno. Kakšna je fašistična kultura, je mesto občutilo že 11. aprila 1941, ko je bilo bombardirano. Zasedli so ga Italijani in po njihovi kapitulaciji Nemci. Njegovi prebivalci pa so kljub temu trdno stali na strani narodnoosvobodilne vojske in kljubovali okupatorjevemu nasilju, dokler ga 8. maja 1945 niso osvobodili partizani.

Danes šteje občina Novo mesto 57 tisoč prebivalcev, ki živijo v 333 naseljih in 32 krajevnih skupnostih. S svojimi 759 kvadratnimi kilometri pa je med največjimi slovenskimi občinami. Vse do leta 1960 je bila novomeška občina nerazvita. Po dograditvi ceste Bratstvo in enotnost pa se je s hitrim razvojem industrije uvrstila med razvitejše slovenske občine. Zaposlenih je 25 tisoč ljudi, od tega največ v industriji in gradbeništvu. Največje organizacije združenega dela so tovarna zdravil Krka, IMV, Novoles, Novoteks, Labod, tozdi Iskre in splošno gradbeno podjetje Pionir, ki skupaj dajejo kruh skoraj 17 tisoč delavcem.

Dobro so razvite tudi družbene dejavnosti in na področju bolnišničnega zdravstva, kulture in usmerjenega izobraževanja znatno presegajo potrebe občine. V 16 osnovnih šolah je okrog 7 tisoč učencev, v okviru petih šol srednjega usmerjenega izobraževanja pa je 12 programskih usmeritev. Samo Novo mesto ima vrsto kulturnih in zgodovinskih znamenitosti, ki so vredne ogleda. Predvsem je to Dolenjski muzej s stalno arheološko zbirko, muzej NOB, galerija in Jakčev dom, ki je študijsko središče in razstavišče del tega našega umetnika. Vredni ogleda sta tudi študijska knjižnica z več kot 200 tisoč izvodi in kapitejska cerkev, v kateri sta sliki Tintoretta in Menzingerja. Na območju novomeške občine pa je tudi znamenita Baza 20, srce odpora slovenskega naroda proti okupatorju.

Glede na bogato zgodovinsko in kulturno izročilo celotne pokrajine, bogastva narave in običajev ljudi je razumljivo, da je ta pokrajina dala vrsto umetnikov besede, melodij in podobe.

Brez pretiravanja lahko rečemo, da je Novo mesto kraj z zanimivo zgodovino, v kateri se zrcali zgodovina Dolenjske in Bele krajine ter kraja, ki je zakoračil na pot sodobnega razvoja.

Stran pripravil Bojan Kuntarič

Zmagovalca vojaškega mnogobojja je ponavadi tisti, ki najhitreje premaga vojaške ovire. Ta panoga zahteva od tekmovalcev hitrost, natančnost in vzdržljivost.

Kaj se je zgodilo s kurirjevo glavo?

Redko se mi zgodi, da me ljudje, ki me niso videli nikoli prej, prepoznajo, še preden se jim predstavim. Takšno presenečenje sem doživel v dvestolet stari nizki hišici na samotni ob potoku Ločnica in cesti, ki od Medvod in skozi Rakovnik pelje proti Sv. Katarini in Topolu. Strma pogozdena pobočja z obeh strani ceste in potoka dajeta hiši posebno privlačnost.

Pri Črtanu, tako je hišno ime, je bilo pet sester in štirje bratje. Pisali so se Tehovnik, kajti Marija iz te družine, ki živi v rojstni hiši, se po poroki piše Čarman. Z možem Francem imata hčerko Marijo (trgovko v Brezjah pri Horjulu) in sina Martina.

Ko sem vstopil skozi odprta vrata v to hišo, ni bilo nikogar notri. Na klince se ni nihče oglasil. Že sem hotel oditi in pogledati okoli hiše, ko se v veži pojavi ženska srednjih let. Vprašal sem jo, če je doma iz te hiše. Potrdila je in še preden sem se ji predstavil in povedal, zakaj sem prišel, mi je rekla: »Vi ste Vidic, berem vaše članke!« Odločno in brez omaravanja.

Morda me poznate po kaki sliki iz časopisa ali knjig?

Ne, je odgovorila. Naša družina je bila nekaj časa z vašo skupa v taborišču za izgnance v Bad Tölzu. Podobni ste bratom in sestram, ki sem jih spoznala taborišču. Še se spomnim, kako mi je vaša sestra Kati pripovedovala o vašem nenavadnem odhodu k partizanom.

Poglejte, še v nečem smo si podobni. Pri vas so bili kajžarji, pri nas tudi. Nas je bilo pet sester in štiri bratje, pri vas pa pet bratov in štiri sestre. Od naših je sestra Tončka pobegnila iz taborišča in srečno prišla k partizanom, od vaših pa je vam uspel beg iz Salzburga.

Le izid vojne je bil za našo družino bolj tragičen. Od vaše družine ste bili trije pri partizanih in vsi ste dočakali svobodo, jaz pa sem izgubila dva brata. Francelj je šel k partizanom januarja 1943. le-

ta. Padel je v Belški grapi pri Dobrovi, za njegov grob pa ne vemo. Brat Valentin pa... saj zaradi njega ste prišli, kajne?

Da, res je bilo tako. Medvoški borci in aktivisti (tudi aktivisti in partizanke) so me opozorili na nepojasnjeno tragično smrt kurirja Valentinu Tehovnika.

Aktivistka Angela Knific – Barbka je bila v skrbeh. Kurirja Valentina že dva dni ni bilo na zvezo v njeno hišo, v kateri je bila kurirska in obveščevalna javka. Obdajale so jo zle slutnje. Spomnila se je, kako ji je večkrat tožil, da ga zaročenka Jenko iz Gorenje vasi pri Ratečah sili k domobrancem. Celo njegovo mater je nagovarjala, naj sina pregovori, da gre k domobrancem.

Je bila ljubezen močnejša in je kurir presedlal v domobransko sedlo? Če je tako, potem se bo ponovno sprožil val aretacij. Spraševala je kurirje in obveščevalce, če ga je kdó videl in če kdó kave, kje je. Izginil je, kot bi ga vzela noč.

Komandir kurirske postaje G-25 Branko je poslal h kajžarju Zakotniku dva kurirja, da bi vprašala, če se je Valentin oglašil v hiši omenjenega večera.

Zakotnikova hiša v Sori pri Medvodah je ob gozdu. Kurirji so v tej hiši vsak večer dobivali liter in pol mleka.

»Seveda je prišel po mleko,« so kurirjem odgovorili Zakotnikovi. »Napolnili smo mu kanglico, se nekaj časa pogovarjali in potem je tako kot vedno odšel po stezi skozi gozd.«

Skrivnost je odkrila pokojna Ana Luštrek, po domače Galetnkova iz Sore. Ženica je nabirala gobe v gozdu, ko je njeno pozornost pritegnil močan smrad. Šla je v smeri, iz katere je prihajal smrad, in zagledala mrtvega partizana. Menila je, da ima glavo močno upognjeno na prsi, ker je ni videla. Šele ko je mrtveca prišla za ovratnik, je opazila, da je brez glave. Po obleki je v njem prepoznala sovaščana Valentina Tehovnika, kurirja.

Razburjena in prestrašena

je odhitela v Rakovnik, kjer je aktivistko Barbko obvestila o najdbi trupla brez glave.

Barbka je o tem obvestila kurirje, pri mizarju pa naročila krsto. Zvečer jo je sama na garah peljala do gozda, od koder so jo v hrib odnesli kurirji in aktivisti. Truplo so položili v krsto. Skriven pogreb je bil naslednjega dne na vaškem pokopališču.

Valentinov stric Franc Erbežnik je po pogrebu dan za dnem hodil po gozdu in iskal glavo. Nekje mora biti. Čez teden dni jo je dobil za

Valentin Tehovnik (1912-1944)

nekim štorom v podnožju hriba, blizu Valentinove rojstne hiše. Ugotovil je, da je bila odrezana z nožem. Spomnil se je, da je na Va-

lentinovi nogi opazil strelno rano, drugih ran ni imel. Sklepal je, da so ga ranili v noge in mu živemu odrezali glavo. Iz ust mu je morilec vzel tri zlate zobe.

Erbežnik je glavo zavil v cunj, jo odnesel na pokopališče ter jo sam pokopal v grob, v katerem je bilo Tehovnikovo truplo. Nevarno je bilo to delo, saj bi se morilec lahko maščevali tudi nad njim.

Tako je umrl Črtanov Tine, star 32 let.

Opisani zločin se je zgodil 11. septembra 1944. leta. Zanesljivo vemo le to, da so bili tistega dne v okolici Sore cerkljanski domobranci.

Jože Vidic

Posebnosti uničevalnega taborišča na Rabu

Otok Rab je biser kvarnerskega otočja. Ves je obdan z zelenjem, saj ga napaja prek 200 bistrih izvirov, ki pritečejo pod morsko gladino izpod Velebita. Na tem otoku so italijanski fašisti postavili uničevalno taborišče v Kamporju v drugi polovici julija 1942, v času roške ofenzive, s katero so imeli, uničiti odporniško gibanje Slovencev in Hrvatov na ozemlju od Ljubljane do Rijeke.

Kakšen poseben režim je bil določen za rabsko taborišče, je razvidno iz navodil generala Robottija podrejenim poveljnikom v Kočevju dne 2. avgusta 1942: »Oster sistem je potrebno zaostri v takem obsegu, da bodo vsi spoznali, da zanje ni rešitve.« Ko je visoki komisar z dopisom 15. decembra 1942. opozoril poveljnika 1. armadnega zbora Gastona Gambaro, da v taborišču na Rabu množično umirajo ljudje zavoljo lakote, da se nekateri vračajo iz taborišča hudo bolni, je general na vlogo samo pripisal: »Umevno in pravilno, da koncentracijsko taborišče ne pomeni taborišče za debeljenje. Bolan človek je človek, ki da mir.«

Okrog 15.000 internirancev, med njimi veliko dojenčkov in otrok ter starejših bolnih ljudi, so postavili na golo zemljišče pod že odpisane šotore. Dostikrat so se morali posekati nedozorelo koruzo in vinsko trto z nedozorelim grozdom, da so si pripravili prostor za šotore. Zaradi pomanjkanja hrane in vode je pomrlo prek 4.500 ljudi, v prvi vrsti največ starejših bolnih in otrok.

»Interniranci na Rabu so bili v glavnem samo kmečki ljudje in lahko bi rekli iz najpasivnejših krajev Slovenije in Hrvatske. Okupatorji so jih med ofenzivo polovili po domovih, na poljih, travnikih in gozdovih pri delu, in to v juliju in avgustu. Primerno času in delu so bili tudi oblečeni. Preden so jih odpeljali, so morali gledati, ko so goreli njihovi domovi, streljanje svojcev in borcev ter ropanje njihovega premoženja. S tem so jim hoteli vteptati strah in utrditi zavest in prepričanje, da je partizanska vojska uničena in osvobodilno gibanje v kali zatrto. Ni se čuditi, da so med ljudmi v taborišču zavladale malodušnost, potrnost ter brezupnost.

Le nekaj komunistov in borcev med njimi ni izgubilo

upanja. Že v oktobru je peščica komunistov začela prebujati obupane ljudi. V začetku januarja 1943 je bil ustanovljen odbor OF v taborišču. S trojkami je začel prodirati v taboriščni organizem in razkrajati malodušnost in otopečnost. Spomladi je že bil organiziran ilegalni bataljon, ki je mobiliziral taboriščnike, da je po kapitulaciji zrasla brigada, ki je goloroka razorožila 2.200-glavo posadko italijanske vojske.

V osnovano Rabsko brigado so vstopili vsi zdravi interniranci. Brigada je pred odhodom v Slovenijo še izvedla desant na otoka Cres in Lošinj, kjer je še razorožila okupatorske vojske. V sredini septembra je brigada s 1.700 borci krenila proti Sloveniji. Med potjo v Novem Vinodolu se je izločil bataljon Židov s 300 borci, ki je krenil proti Bosni, v Istri pa četa Hrvatov, ki se je vključila v hrvatske partizanske enote. Ostali del brigade je srečno prispel v Slovenijo. Z brigado je prispelo 35 židovskih deklet, ki so bile že na Rabu v večmesečnem tečaju usposobljene za bolničarke v partizanski vojski.

Politično delo med interniranci in formiranje brigade je imelo izjemen pomen. Slehernega je čisto prerodilo. V domovino so se vrnili kot svobodni in oroženi zmagovalci. Tudi otroci, ki so imeli za sabo pretresljivo življenje, so pokazali v svojih spisih v partizanskih šolah kočevskega okrožja, v katerih so opisali doživljanje okupatorja in internacije, da so premagali težak življenjski pretres. Ti spisi so izšli v posebni publikaciji že med vojno ter služili kot učno berilo v partizanskih šolah. Ta zbirka je edinstvena v svetu.

Med prebivalstvom otoka Rab in interniranci še danes živijo spomini na hude čase okupacije. Zato je bilo ob proslavi na Rabu v dneh 14. in 15. septembra 1985 uradno razglašeno bratstvo med občinama Kočevje in Rab ter med krajevnima skupnostma Draga in Kampor na Rabu, kjer je bilo taborišče.

Pred kratkim je izšlo delo »1942-1943 pričevanje rabskih internirancev« pri ČZP Kmečki glas v Ljubljani, v katerem je opisano pretresljivo življenje internirancev uničevalnega taborišča na Rabu.

Jože Jurančič

Marjan Linasi

Mežiška dolina...

Mežiško okrožje med oktobrom triinštiridesetega in septembra štiriinštiridesetega

Mežiško okrožje je bilo, kot je bilo že zapisano, formirano avgusta 1943. Prvi sekretar OK KPS v mežiškem okrožju je bil Polde Eberl-Jamski, v OK KPS pa so bili še tile aktivisti: Franjo Kastelic-Džon, Avgust Semenik-Grega, Franc Kavčič-Kater, Jože Gutovnik-Aga in Olga Jenko-Marjetka.

Slednja je sredi oktobra postala sekretarka OK SKOJ za mežiško okrožje. Do razpustitve okrožja so bili tile sekretarji OK KPS: Polde Eberl-Jamski (do 7. novembra), Jože Gutovnik-Aga (do začetka februarja 1944), Franjo Kastelic-Džon (do konca avgusta 1944) in Majda Vrhovnik-Lojzka (v septembru 1944 – do razpustitve okrožja).

V začetku oktobra 1943 je bila pri kmetu Apohalu pod Uršljo goro okrožna konferenca aktivistov mežiškega okrožja, ki so se jo udeležili tudi mladinski aktivisti. Vodila sta jo inž. Pavle Žavcer-Matjaž (takrat še član PK KPS za severno Slovenijo,

odgovoren za Koroško) in sekretar OK KPS za mežiško okrožje Polde Eberl-Jamski. Aktivisti so razpravljali o političnih nalogah po kapitulaciji Italije, predvsem o še intenzivnejši mobilizaciji vseh sil za okrepitev partizanske vojske (na vzhodnem Koroškem je po odhodu Koroškega bataljona na Dolenjsko delovala samo mobilizacijska četa 20 mož, ki pa je narasla na 180 mož). Razpravljali so o čim večji razširitvi političnega delovanja, o vključevanju najširših množic v OF in druge množične organizacije. Aktivisti so si na konferenci razdelili območje delovanja.

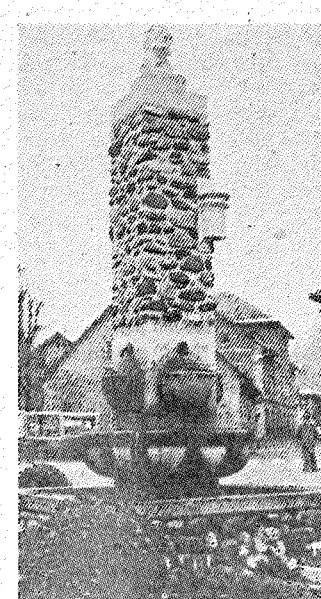
Zadnjo nedeljo oktobra 1943 so partizani in aktivisti organizirali v Kotljah Kotljski tabor. V času dopoldanske maše so partizani vstopili v cerkev, zahtevali od župnika, naj pridiga v slovenskem jeziku, na koru pa se je oglašila slovenska pesem. Po maši se je na prostoru pred cerkvijo zbrala velika množica ljudi. Aktivi-

sti inž. Žavcer, Olga Jenko-Marjetka, Polde Eberl-Jamski in drugi so množico spregovorili, borci so zapeli partizanske pesmi, oglasila se je harmonika. Tabor, ki je trajal skoraj 3 ure, je minil v veselem razpoloženju udeležencev in še dolgo potem se je govorilo o tem dogodku. Partizani so seveda prej zastražili vse dohode v vas, tako da ni bilo nevarnosti, da bi jih presenetili Nemci.

Politično delo v mežiškem okrožju je sicer uspevalo, vendar je bilo zaradi različnih vzrokov že od samega začetka močno oteženo. Vzrok za težave je bilo že pomanjkanje političnih aktivistov, njihova premajhna izobrazba in razgledanost, da bi bili kos težavnim nalogam. Zelo huda težava je bila velika gostota sovražnih postojank, ki so podnevi in ponoči nadzarovale vso Mežiško dolino in preprečevale aktivistom dostop do večjih naselij in dolinskih središč. V jeseni 1943 so nemci iz strahu pred partizani ustanovili posebno udarno skupino »Mežiška dolina«. Nikakor jim ni šlo v račun, da so si partizani upali samo 4 kilometre od močne nemške postojanke Guštaj organizirati takšno manifestacijo protifašistične in osvobodilne misli, kot je to bil Kotljski tabor. V Kotljah so naselili kazenski bataljon, ki je izvajal razna nasilna dejanja nad domačini (med drugim

tudi križal z glavo navzdol). Novembra 1943 so Nemci izvedli močno lokalno ofenzivo, ki je v mežiškem okrožju povzročila velike izgube med aktivističnim kadrom.

Požgali so tudi nekaj domačij, ljudi pa odgnali v taborišča. Zelo je okrepila svoje delovanje izpostava celovškega gestapa, ki je bila v decembru 1943 s Prevalj premeščena v Dravograd. Tu je nastala prava gestapovska mučilnica, kjer so do konca vojne na najbolj okruten način mučili in ubijali

Somenik NOB v Črni na Koroškem

ujete partizane in aktiviste, pa tudi mnogo ruskih vojnih ujetnikov je tu končalo svoj življenjski pot. Delovanje te izpostave je morda javnosti manj poznano, vendar po okrutnosti ne zaostaja za večjimi nemškimi taborišči in zaporji; v nekaterih primerih jih celo prekaša. Poleg številnih okrožniških postaj, ki so jih imeli Nemci razmeščene po vsej Mežiški dolini, so imeli v dolini še 2100 vojakov. Zasede so stalno prežale na partizane in aktiviste. Tako je bilo njihovo delo močno oteženo, in to je bil vzrok, da je bil OO OF za mežiško okrožje ustanovljen šele 27. avgusta 1944.

Zelo pomemben vzrok za oteženo politično delovanje v Mežiški dolini pa je bil tudi pojav bele oziroma plave garde. Ob nenadni smrti priključenega sekretarja OK KPS Mežica Poldeta Eberla-Jamskega, novembra 1943 se je na njegovo mesto samoiniciativno vrnil Jože Gutovnik-Aga, bivši jugoslovanski oficir, sicer pa član OK KPS. Njegovo delo ni bilo zadovoljivo, sam je namerno oviral širjenje OF in vključevanje protifašističnih sil vanjo. Ko je zasluhl, da ga partizani sumijo sodelovanja z gestapom in da ga že zasleduje VOS, in ko je PK KPS za Koroško zahteval od njega takojšnjo organizacijo terenskih, okrajnih in okrožnega odbora OF ter likvidacijo plavogardistov,

je pobegnil k Nemcem in začel delati proti osvobodilnemu gibanju. Bival je na sedežu gestapa v Celovcu, napisal več pisem sodelavcem NOB, v katerih jih je pozival, naj zapustijo OF, izdajal je brošuro SOF (Smrt osvobodilni fronti) preplašeno in zbegano, tako je za nekaj časa nastala kriza osvobodilnega gibanja na tem območju. Toda na pomlad 1944 se je začela situacija v mežiškem okrožju popravljati kljub nemškemu nasilju in maščevanju ter delovanju bele in plave garde. Sredi februarja 1944 je prevzel posle sekretarja OK KPS Franjo Kastelic-Džon; ob njem je bila še Olga Jenko-Marjetka kot sekretarka OK SKOJ in Avgust Razgoršek-Peter, ki je bil aprila poklan v partijsko šolo na Dolenjskem.

Mežiško okrožje je bilo razdeljeno na okraje Črna-Mežica, Guštanj-Prevalje in Dravograd. Zadnja sekretarka OK KPS Mežica pa je bila Majda Vrhovnik-Lojzka, toda le od konca avgusta 1944 do ukinitve mežiškega okrožja 27. septembra 1944.

Čeprav okupatorjevo nasilje ni prenehalo, pa tudi na delovanje bele in plave garde, in čeprav je bil vseskozi pereč problem kadrov, je vendarle bilo ob ukinitvi mežiškega okrožja v njem 17 krajevnih odborov OF, več odborov DE, delovali so tudi okrajni odbori OF, KP itd.

Krvava žetev

Odšli so tako ponosni v smrt, kot so ponosno živeli in delali

Dne 21. septembra 1942. leta je zajel šesti val italijanske (roške) ofenzive tudi vas Šmarjeto in okolico. Ta faza ofenzive je zajela območje od nemško-italijansk demarkacijske črte, čez dolini Mirne in Krke do Novega mesta. V Šmarjeto je prišel del italijanske divizije Isonzo, z njimi pa prvič tudi belogardisti iz Sentjošta pri Novem mestu, pod vodstvom komandanta Milana Kranjca, ki so že nekaj dni pred Italijani rovarili po hribovskih vaseh nad Šmarjeto. Avtor spominov Vlado Jurančič (Šmarjeta pri Novem mestu v NOV 1941-45) navaja, da so belogardisti takrat prišli Antona Košeleta in Jožeta Peršeta iz Zalovič in Ludvika Klemenca iz Sel. Vse tri so mučili in pretepali. Kaplan Šinkar je bral mašo v zaloviški cerkvi, da bi se prikupili upornim Zalovčanom. Ko so se popoldne vračali prek Koglega, so prijeli Jakoba Planinška s Koglega, ki je tudi za partizane ustrojil kakšno kožo, in Rudolfa Planinška iz Sel, Anton Košele pa jim je ušel. Ujetnike so predali Italijanom v Zburah, še prej pa so jih mučili in pretepali.

Partizanske enote in precej političnih aktivistov, ki so bili razen V. Jurančiča v glavnem od drugod, so se že kakšen teden dni pred ofenzivo umaknili iz Šmarjete. Domači aktivisti in nekaj mladih partizanov, ki so jih partizani poslali brez orožja domov, pa smo mislili preživeti ofenzivo v domačih krajih, kjer smo se počutili varnejše.

»Pojdite takoj domov! Odprite hitro!« so ukazali italijanski vojaki in belogardistični sobojevniki. Z bratom sva se skrila skupaj s sosedom v sosedovi kleti in mlela jabolka. Takoj sva morala domov, kjer sta bila polna hiša in dvorišče Italijanov in belogardistov. Ko sva v kuhinji z bratom jedla, naju je med kosilom začel siliti visok in močan belogardist, naj vstopiva raje v belo grado, kot pa da greva v internacijo. »Če se vama ne bo še kaj hujšega zgodilo, kajti imajo slabe podatke o vas. Preveč ste delali za partizane, pa tudi vajin brat Albin je pri njih!« je grozil.

»Morda imaš pri njih kakšno besedo, da ju boš rešil!« mu je rekel oče in nama povedal, da je sin njegovega brata s Trebelnega, ki je pred nekaj dnevi s skupino Trebelanov vstopil k belim.

»Sam ne vem, če sem prav storil, ko smo vstopili po prepuščanju gospodov v »tabelo«. Gospod župnik dr. Ivan Tiringar, ki so se zaradi komunistov umaknili iz Trebelnega v Mokronog k župniku Janezu Sladiču in Sladič, sta nas prepričala, da je to edina rešitev za nas. Med nami je tudi duhovnik kaplan Šinkar. Imamo še precej pametnih ljudi, saj nas vodijo jugoslovanski oficirji in podoficirji. Pravijo, da se še nisem izkazal, pa mi še popolnoma ne zaupajo. Vedo, da smo sorodniki, zato vam ne morem nič pomagati. Če se odločita za nas, bom stopil h gospodu komandantu in vaju rešil!« je brez uspeha dvomeče govoril bratranec Tone.

»Kako si mogel pustiti ostarele brata Toneta brez moške pomoči na tako velikem gruntu v Malinah? Ali res ne veš, v kakšno nevarnost si se spustil?« je brez uspeha posvaril oče Toneta, ko sva mu z bratom odbila vstop k belim.

Z bratom Cirilom sva se znašla v večji sobi sosedu Joška skupaj s 30 ali več možmi in z edino žensko učiteljico Leopoldino Jurančič, materjo mojega prijatelja Vlada in sodelavca političnega aktivista. Zaskrbljeno je strelala skozi okno proti domu, kjer je morala zapustiti poleg Vlada, ki se je umaknil, še tri sinove, stare komaj 11. 12 in 13 let.

Njenega moža, predvojnega komunistu pa so že aprila 1942. leta ponoči prijeli Italijani in ga odpeljali v zapore. Kot sekretarki rajonskega odbora OF Šmarjeta se ji skupaj s Francijem Karlovškom in Francem Videčnikom (bila sta tudi člana tega odbora, z nami zaprta) ni obetalo nič dobrega. Čevljar Jože Pajk, sicer miren človek iz Gorenje vasi pa je vse preklel, ko je skozi okno videl domač voz, poln prašičev in drugih stvari, v katerega sta bili vpreženi edini kravici, ki sta obdelovali kmetijo in dajali mleko za večje število Jožetovih otrok in njegovih bratcev in sester.

Obvarovati tiste na prostosti

Zasliševati so nas začeli v osnovni šoli v Šmarjeti in nadaljevali v osnovni šoli Bela cerkev, kamor so nas drugi dan odpeljali z močno stražo Italijanov in belogardistov. V Beli cerkvi se je Jurančičeva zadnjič poslovila od treh sinov, ki so prišli kljub veliki nevarnosti do svoje mamice. Mogoče pa je takrat Jurančičeva le za hip pomislila, da se ne bo zgodilo najhujšega, kajti Italijanu, ki jo je stražil, se je zasmilila in jo je pustil k otrokom na srečanje in poslopitev, belogardistom pa prav nič. Sam sem se malo umiril, ko sem uspel v Šmarjeti prepričati italijanskega stražarja, da sem šel s stražo domov po suknjič, ki pa ga nisem mogel tako hitro poiskati, kot je zahteval. Iz lesenega kovčka mi je uspelo neopazno vzeti seznam šmarjeških skojevcev, katerih sekretar sem bil, in ga uničiti. Tudi udarci upornega »prepričevalca« italijanskega prevajalca in sodelavca na zasliševanjih kaplana Šinkarja me niso toliko skrbeli (in boleli) kot uničeni seznam, ki mi je olajšal položaj in hudo skrb za skojevce.

Leopoldina Jurančič, sekretarka rajonskega odbora OF v Šmarjeti

V Beli cerkvi so vlačili k nam nove sotrpine, ki so jih polovili kot nas v glavnem pri kmečkih delih. Ob vsakem pripeljanem siromaku so belogardisti želi glasna odobravanja Italijanov: Čestitamo! Čestitamo, naši fantje od bele garde! To jim je silno godilo in so se objemali in si segali v roke.

»Že v Sibirijo gonili brate so nekdanji, pa prišel je konec sili, kje tiran si zdaj!« je resno šepnil Franc Videčnik za nama z bratom, ko smo šli 22. 9. 1942. leta z močnim spremstvom proti Beli cerkvi. Šepetaje se je pogovarjal z Jurančičevo in Karlovškom. Slišala sva tihi odgovor Jurančičeve: »Nekdo jim je prav vse povedal in vse izdal! Prav vse vedo, in celo stvari, ki sem jih že pozabila.

Ne priznam ničesar določene, pa če me ubijejo, sem sklenila!«

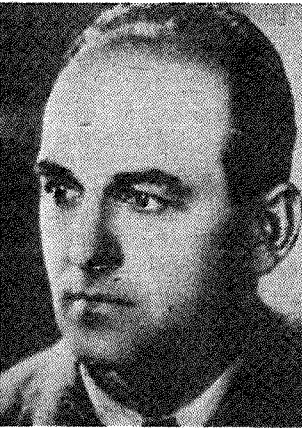
»Le kdo je izdajalec? Hudičevo nevarno bo za nas tri, saj vedo, da smo člani rajonskega odbora Šmarjeta! Se vedno jih poskušam prepričati, da to ni res!« je vse tolažil Karlovšek. Videčnik pa je potrdil, da so podobna vprašanja postavljali tudi njemu in ga dolžili celo.

da je vodja Narodne zaščite v Šmarjeti, kar je odločno zanimal (čeprav je bilo res).

»Fantje, bodite previdni, da iz vas kaj ne izvlečejo. O mladini nas niso nič spraševali in vedo o vašem delu manj kot o našem.« naju je z bratom in Jožetom Gregorčičem posvaril sosed Karlovšek. To je bilo nujno in koristno, saj nismo vedeli, če si bomo še lahko izmenjali kakšne informacije. Vedeli so, da smo hodili po mladinskih sestankih, peli partizanske pesmi in podobno, niso pa vedeli, da smo vsi trije člani SKOJ. Jožeta je zelo bremenilo, da je bil že v partizanih, kajti našli so njegovo partizansko kapo skrito doma v senu. Bil pa je tudi izdan, da je prišel domov, čeprav se je izgovarjal, »da je od partizanov ušel.« To seveda ni bilo res, ker so ga le začasno pustili domov. Jože se mi je zaskrbljeno pritoževal, kajti Šinkar ga je nečloveško pretepal. To se mu je poznalo po telesu in obrazu. »Nič ne rečem, če bi to bil kdo drug? To, da me duhovnik tako pretepa, čeprav sem vedno hodil v cerkev in imel duhovnike za ljudi, ki so nekaj več kot mi, ne morem razumeti?«

V belogardističnem spremstvu

Drugi dan, 23. septembra 1942., so nas zopet z močnim spremstvom vodili po dva in dva ali pa tudi po tri proti Novemu mestu. Kot zločinci smo se pomikali počasi z večjim številom Italijanov in belogardističnih tolovajev ob naši »koloni«. Bratranec Tone naju je med potjo spet poskušal prepričati, naj se pridruživa beli gardi. Tone ni povedal ničesar, kar smo mu govorili. Nikoli pa ne bi verjel, če bi mi takrat kdo rekel, da so ga pozneje belogardisti sami ustrelili. Govorilo se je o pomoči, nesre-

Franc Karlovšek, član rajonskega odbora OF v Šmarjeti

či, da ni bil zanesljiv, da so ga »pospravili sosedje« zaradi nekakšne nevoščljivosti in podobno. Ostalo je skrivnost kot mnogi belogardistični zločinci in nekaznovano, kot mnogi belogardistični organizatorji in duhovniki, ki so prepričali po božne fante, da so stopili v boj proti lastnim bratom. Ko smo prišli po slabi uri do Otočca, smo zaslišali nedaleč stran od nas streljanje. Sebe pozneje smo izvedeli za tragedijo političnih aktivistov, ki so se skrili v Beceletovi jami.

Utrujeni, vroči, žejni in lačni smo prišli do novomeških sodnijskih zaporov. Pobrali so nam vse »orožje in vrednosti«, kot so noži, vžigalniki, denar in podobno. V zaporu sem se znašel v celici skupaj s člani rajonskega odbora Gregorčičevim Jožetom, sosedom Francem Medletom in še drugimi, ki sem jih večino poznal, razen nekaterih. Bilo nas je okrog 20.

Očetu je uspelo pritihotapati v celico hlebec kruha, prekajeno svinjsko pleče in listek, je pisalo nekaj po italijansko. Žig je bil od italijanskega bataljona, ki je bival nekaj časa v

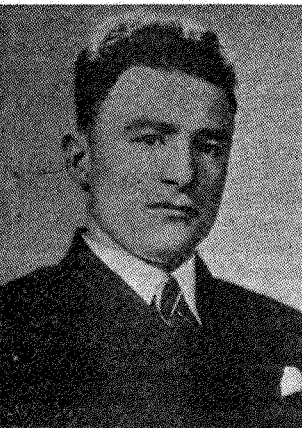
Šmarjeti, in s podpisom njegovega komandanta.

Oče je podplačal prevajalca in izdajalca Vladimira Svetka, ki se je večkrat nacejal s cvičkom v zidnici. Na listku je bilo v glavnem priporočilo, naj Beretičevim fantom ne naredijo nič žalega, ker je oče dober državljan in ker spoštuje italijanske zakone in podobno.

Kaže, da me je ta listek, ki sem ga dal zasliševalcu v Novem mestu rešil najhujšega, saj so mi ga vrnili in me niso več nadlegovali z zasliševanji. Brat Ciril je bil zaprt v drugi celici.

Izdajalski seznam

»Nekakšen seznam imajo. Kaže, da smo na njem vsi, ki smo v tej sobi iz Šmarjete?« je po zaslišanju odločno trdil Videčnik in Jurančičevi Karlovšek. »Prav vse vedo, celo to, da sem jahal okrog belega konja, ko sem organiziral volitve!« je govoril Karlovšek. »Tudi to, da so pri meni spali politični aktivisti, kakor tudi, da so imeli pri meni partizani nekakšno upravo, pisarno, srečanje z aktivisti in da so peli. Če ostanem živ, bom poiskal izdajalca in ga kaznoval, ali pa se bom izselil iz Šmarjete, če ne bo izdajalec kaznovan, kot si je zaslužil.« Tudi Jurančičeva in Videčnik sta potrdila, da imajo seznam, da je vse izdano. Zasmilila se mi je Jurančičeva, ki je bila bolj zamišljena. Ponoči se je v hladu sama premetavala v kotu, medtem ko sva se z Jožetom Gregorčičem skupaj stiskala in se za silo grela. Zasliševali so jih v eni sobi posamezno, kamor so jih vodili in jih vračali iz celice. Tudi drugi zaporniki so videli seznam in potrdili izdajo. Karlovška in druge so posebno mučili skrbi zaradi otrok. Doma je pustil štiri otroke. Videčnik enega, Jože Barbo iz Šmarjeških Toplic tri otroke. Tudi Jože Grm iz Brezovice in Franc Sušteršič, begunec, ki je stanoval v Brezovici, sta bila zaskrbljena, saj sta ugotovila izdajo in da jima slabo kaže. Iz Bele

Franc Videčnik, član rajonskega odbora OF in komandant bataljona Narodne zaščite v Šmarjeti

cerkve, pravzaprav iz Gradenj pri Beli cerkvi, pa sta bila z nami poštar Bevc in Franc Kukman. Šele pozneje smo izvedeli, da je seznam sestavljal prinesel v Novo mesto Svetkov grbavi mizar Franc Bajec, ki je nekaj dni pred ofenzivo zbežal z denarjem OF (12 - 15.000 lir) v Novo mesto. Vedel pa je vse, saj je »pomagal« kot kurir rajonskemu odboru OF Šmarjeta. Vse je izdal, na našo srečo o mladini manj kot o starejših.

Že nekaj dni smo bili zaprti, ko je prišla z italijanskim spremstvom v celico šivilja. Poslala jo je Karlovška, da bi pomerila Franciju srajco. Spremljevalec je ostal pred vrati in se zaklepetal s paznikom, šivilja pa nam je urno povedala vse novice in stisnila Karlovšku listek. Tako smo izvedeli, da je bila italijanska ofenziva, ki skoraj nikjer ni prišla v stik z večjimi partizanskimi enotami, le izgovor za krvavo žetev, ki so jo uprizorili skupaj z belogardisti tudi pri nas na Dolenjskem. Italijani in belogardisti so ropali in ubijali ljudi. Krave, prašički, svinje, suho meso, zlatnino, denar,

prav vse je »slo« z njimi ob izmučenih sotrpinih, ki smo zdaj čakali na njihovo odločitev

Partizana Franca Cvelbarja iz Čelevca, ki je bil kot partizan Jože Gregorčič poslan za nekaj dni domov, so Italijani prijeli in ga ustrelili v Mokronogu.

Dne 21. in 22. 9. 1942. so se grdo znesli nad mokronoškimimi in trebeljevskimi aktivisti, saj so jih pri Marijinem studencu na notarjevji njivi postrelili kar 15. Vse so belogardisti po seznamu ovaduha župnika s Trebelnega Ivana Tilingerja in Janeza Sladiča iz Mokronoga predali Italijanom. V mokronoškem župnišču so imeli »sodišče«. Tilinger je izbral več kot 20 fantov in mož za streljanje. Med ustrelenimi so bili tudi: Franc Smrekar - mlajši, Ferdo Berk, Zaman in Škornik iz Hrastnega, Jože Gačnik iz Mokronoga in Ernest Setrajčič, sekretar rajonskega odbora SKOJ Mokronog iz znane partizanske družine Setrajčič. Zadnja dva so Italijani ujele na našem terenu v bunkerju na Čelvcu, botrovala pa je gotovo izdaja. Italijani so jih pobijali zvezane po pet in pet in jih zmetali v več jam.

Dne 22. sept. 1942. leta so Italijani ustrelili v dolini pred Kuretom še pet ljudi, med njimi sta bila Celik in Železnik iz Lahnice. Pozneje, 27. septembra 1942. leta so Italijani ustrelili pri pokopališču v Mokronogu tudi Bevca iz Puščave pri Mokronogu. (Glej knjigo Z. Hudales Občina Trebnje v NOV, str. 301.)

Na Mali Strmici pri Šmarjeti so Italijani prijeli Janeza Kovarčiča, ki je kot partizan med ofenzivo prišel domov. Bil je izdan. Prijeli so ga, ko je otrezal orehe, in ga 21. 9. 42. ustrelili ob reki Radulji. Z njim so ustrelili še Franca Grabnarja iz Čužne vasi, Franca Prijatelja iz iste vasi, Jožeta Peterleta iz Cikave in Albina Železnika iz Mirne vasi in jih površno pokopali pod gradom Klevevž. (Glej spomine Vlada Jurančiča Šmarjeta pri Novem mestu v NOV, str. 56.)

Vsi politični aktivisti, ki so se iz Šmarjete umaknili, da bi ofenzivo preživeli, pa niso imeli te sreče.

Dne 23. septembra 1942. so Italijani s pomočjo izdajalca mlinarja Zure iz Zagrada pri Starem gradu odkrili v Beceletovi jami pri Otočcu skupino aktivistov, med katerimi sta bila tudi Vinko Padersič-Batreja in Vinko Kos. V jami je bilo še več aktivistov, med njimi Lojze Gregorčič, član rajonskega komiteja Šentpeter, in sekretar podokrožnega komiteja Šmarjeta. V bližini jame pa so Italijani prijeli tudi Meri Becelejevo in Fani Kraševac iz Harinje vasi. Skupina v jami se je branila. Italijani navajajo, da so imeli 4 ranjene vojake. Na poziv Italijanov in izdajalca, naj pridejo iz jame in zaradi brezupne situacije in obljub, da bodo poslani v internacijo, če se vdajo, so prišli iz jame vsi, razen Batreje. Batreja se je upiral še vso noč. Šele naslednji dan, ko so začeli Italijani metati v jamo plinske bombe, se je ustrelil. Izdajalec je bil po kapitulaciji Italije obsojen na smrt in ustreljen. Ujete aktiviste pa so Italijani pretepali in mučili in jih vse ustrelili 23. 9. 1942. Vinko Padersič-Batreja je bil pozneje imenovan za narodnega heroja. Po Dolenjski se še zdaj govori o njegovi herojski smrti.

Italijani so stresli svojo jezo zaradi junaškega odpora v Beceletovi jami še tako, da so 26. septembra 1942. izbrali med aretiranci v novomeških zaporih 12 talcev in jih še isti dan ustrelili pri Starem gradu.

»Mario Beretič, Floriano Bevc,« je nekdo v polomljeni slovenščini zakričal v celico 26. septembra 1942. leta. Z najstarejšim sotrpinom poštarjem Bevcem sva morala iz celice, ne da bi se imela čas posloviti. Odpeljali so naju v spodnjo majhno mrzlo celico, ki je imela na betonskih tleh s slamo napolnjeno slamarico in na steni Kristusa na križu. Vso noč sva čakala. Drugi dan zgodaj zjutraj so naju uklenjena - skupaj vsakega za eno roko odpeljali s kombijem na železniško postajo v Bršlin, od tam pa v Ljubljano v belgijsko kasarno - v zapore. To pa je že druga zgodba.

Ponosni v smrt

Po pripovedovanju živečih prič, se je takole zgodilo zadnje dejanje zločina nad ustrelenimi talci iz Šmarjete - Jožetom Barbom, Jožetom Gregorčičem (Znedrčkovim), Jožetom Grmom, Leopoldino Jurančič, Francijem Karlovškom, Francem Sušteršičem, Francem Videčnikom in Jožetom Kukmanom iz belocerkovskega območja.

Dne 28. septembra 1942. leta so okrog 7. ure zjutraj Italijani naložili vse navedene talce na terensko vozilo z močnim spremstvom, oboroženimi z ročnimi bombami, brzostrelkami, pištolami in mitraljezi. Vozilo so za kratek čas ustavili pred trgovino Alfonza Oblaka. Brat Boris, ki je bil zaposlen v tej trgovini in tudi aktivist OF, je ravno odpiral trgovino in zagledal žalostne znane obraze. Nekateri zaporniki, posebno se spominja Franca Karlovška in Jožeta Barba, so mu dali suknjiče in denarnice, naj jih izroči svojcem, ker bodo ustreljeni. To je brat tudi storil.

Italijani so vozili zapornike po stranskih poteh in potem skozi Gorjance v Semič. Končno so pripeljali talce v kraj Mladika pri Semiču, ga močno zastražili in zahtevali od telesno in duševno izčrpanih zapornikov, naj si sami skopljejo grob. Nekateri zaporniki jih niso ubogali, zato so z njimi fizično obračunavali. Eden je baje to odločno odklanjal. Tako so povedali ljudje, ki so hodili mimo po raznih opravilih, saj so jim nekateri zaporniki tudi kričali: »Tukaj bomo ustreljeni Šmarječani!« Odločno je to zakričala tudi Leopoldina Jurančič tik pred ustrelitvijo. Tako so ugotovili mimoidoči po ženskem glasu. Med drugimi je to slišala tudi Nežka Bojuk, vdova po umrlem internirancu, ki je pozneje živela pri Viktorju Velsetu v Selih pri Semiču, in Ciril Malnarič iz bližnje okolice Semiča, ker sta se po naključju peljala na kmečkem vozu mimo kraja zločina v gozd. Nežka mi je to tudi sama povedala.

Zločinski rafali, plod sovražnega dela izdajalcev, belogardistov in Italijanov, so pokončali življenja plemenitih aktivistov borcev iz Šmarjete in Bele cerkve 28. septembra 1942. leta okrog 11. ure. Okupator ni od njih dobil niti najmanjšega podatka o njihovem delu ali o delu drugih. To je ugotovljeno tudi iz kratkih zapisnikov, ki jih je ob zasliševanjih vodil okupator. Ti zapiski so shranjeni v Zgodovinskem inštitutu v Ljubljani.

Miran Beretič

tv-15naš

TOVARIS

Zgodovinski čas v jugoslovanski filmski sliki

Na prelomnici

Tokrat predstavljamo troje filmov, zazrtih v čas in ljudi pred petinšestdesetimi leti

Krvava usoda rdečih
labinskih rudarjev

Hrvaški režiser Miroslav Mikuljan je posnel film, za katerega mu je scenarij napisala njegova žena pisateljica Marija Peakic-Mikuljan. Osredotočila sta se k realističnemu prikazovanju dogodkov v istrskem Labinu v obdobju neposredno po izteku prve svetovne vojne, ki pa tamkajšnjim ljudem ni prineslo težko pričakovane odrešitve izpod jarma izkoriščanja in brezpravja. Dotedanje avstroogrske gospodarje in oblastnike so namreč o italijanski aneksijske Istre in drugih delov Dalmacije ter Primorja zamenjali nove, v bistvu še bolj nasilni izkoriščevalci, oprti na fašistične črnosrajčnike, ki so se lotili načrtnega raznorodovalnega nasilja.

Domače hrvaško prebivalstvo je v teh okoliščinah doživljalo dvojno stisko: socialno in nacionalno-politično. Spricho izjalovljenih pričakovanj in ob hkratni revolucionarni zavesti, ki jo je prinesel »veter z vzhoda«, se je upor zoper to nakopičeno zlo stopnjeval zlasti v vrstah labinskih rudarjev. Pod vodstvom svojega socialdemokratskega voditelja se lotijo odločilnega večtedenskega štrajka, organiziranega na način tako imenovane Labinske republike, ki pa je oblast sklence z vsemi sredstvi – tudi z intervencijo voj-

ske in z roko v roki s fašistično »milico« v krvi zatreti. Vodja rudarske akcije se v tej hudi in tragični preizkušnji zlomi in pusti rudarje na cedilu, tako da ostanejo sami in doživijo tragični zlom svoje akcije in vrste svojih usod, a ob vsem tem tudi notranje prečiščenje svojih vrst in »rojstva« novih naravnih vodij revolucijskega gibanja, ki kljub takratnemu porazu ni nikoli zamrlo – temeljni dokaz vsega je revolucija, izbojevana v letih narodnoosvobodilnega boja, in to pod neposrednim vodstvom fantov in mož, ki so se prekalili leta 1921 v ognju Labinske republike.

Mikuljanov film je realistična zgodovinska freska o velikem spopadu med ekspanziji dveh na življenje in smrt spopadenih strani: Rdečega proletariata kot temeljne napredne sile s črno fašistoidno in fašistično reakcijo. Vpogled v človeško in politično ozadje zgodovinskega dogajanja je zanimivo predvsem po svoji fabulativni fakturi, ki se z vso močjo oklepa dokumentarnosti. V estetsko izraznem pogledu je film seveda precej manj vznemirljiv.

Čas je terjal izbiro poti

Po motivih Krleževe drame Vučjak je hrvaški režiser Edvard Galić posnel dokaj samostojno filmsko fabulo, katere temo dovolj nedvomno nakazuje naslov filma

Horvatova izbira. Slediti nam je drami mladega novinarja, ki ob izteku prve svetovne vojne razočaran nad razmerami in lastnim človeškim položajem zbeži iz Zagreba na podeželje, kjer si poišče delo kot učitelj, pa pri tem doživi dvoje ljubezni, najprej z ženo dozdevnega vojaka pogrešanca – po prejšnjega učitelja in nato z lepo črnoborzijsko, ki ga želi z izkupičkom za nakraddeno zlato odpeljati na varno čez »veliko lužo«. Ker pa v ključnem trenutku sreča prijatelja, poročnika, ki se je s skupino svojih vojakov podal v gverilsko revolucionarno akcijo zoper vladajoči režim, se znajde v nenavadnem precepu med dvema možnostima svojega nadaljnega življenja: sumljivim begom iz domovine na eni ali vključitvijo v boj za spremembo družbenih razmer in odnosov na drugi strani. Dilemo razrešijo dejanja, nad katerimi Horvat sam nima moči. Vojaki, ki obračunavajo tako z uporniki kot s črnoborzijski, pobijejo oba »magnetna pola« Horvatove izbire: dekle ki ga vabi v Ameriko, in prijatelja, ki ga vabi v »rebeljon«. Horvat ostane sam, vendar – očitno – odrešen, na lastnih nogah in na nedvomno utrti poti.

Galićev film je drama človeka, ki je zgubil kompas in se ni znal odločiti, pa so ga objektivne okoliščine časa k temu vendarle pripravile. Kot tak je vsekakor zanimiv,

ne pa tudi globoko pretresljiv, kajti glavni protagonist filma je prejkone pasivna figura, ki vzd svojega življenja ne drži v lastnih rokah in sam po lastni volji ne naredi nobenih odločilnih korakov.

Temna plat nekega izvora

Klopčičeva Dediščina je poizkus avtorske opredeli-

tve do lastnega družinskega in družbenega izvora. V scenariju, ki ga je napisal sam, je obdelal usodo pripadnikov nekoč trdne gruntarske Vrhovčeve družine v Trbovljah skozi velike transformacije časa v našem stoletju. Konča se s smrtjo Vrhovčeve vnukinje, ki so jo ustrelili partizani, zoper katere je – psihično iztirjena in tragično zaznamovana »ta gruntarska« – v posebnih okoliščinah svojega beganja dvignila orožje. Ta družinski razkroj je neke vrste poskus opredelitve zgodovinskega časa in tega, kar se je v njem dogajalo. Pri tem pa seveda ne gre za panoramo zgodovinskih dogodkov, pač pa za upodobitev odseva zgodovinsko-časovnih bremen v dušev-

nosti in ravnanju poglavitnih »reprezentantov« družine, katere usodo in propad si je avtor ogledoval pod svojim »povečevalnim steklom« – na svoj posebni, estetsko poudarjeni, poetizirani in simboliko prežeti način, ki se realističnega razčlenjevanja in ponazarjanja ves čas izogiba, pač v želji, da bi razgrinjal neko višjo plast svojega videnja resničnosti.

Dediščina je izrazito klopčičevski film, pri čemer imejmo v mislih tako dobre kot tudi premisleka vredne značilnosti tega pojma. Pravih globlin časa nam s tem filmom ni razkril. Globine razkrojenih duševnosti svojih protagonistov, predvsem svojih ženskih likov pač.

Viktor Konjar

Iz filma Dediščina

Sezona pred durmi: Kaj nam obetajo?

Nadaljujemo s predstavitvijo letošnjih repertoarnih načrtov slovenskih kulturniških »hramov«, ki smo jo zastavili z zapisom o Mestnem gledališču ljubljanskem v prejšnji številki in jo bomo nadaljevali skozi več tednov.

Tokrat si oglejmo obete sezone v Primorskem gledališču iz Nove Gorice ter v Drami Slovenskega narodnega gledališča iz Ljubljane.

Trideset let obstoja
novogoriškega odra

Z rahlim zadržkom bi se dalo – ob že kar častitljivem jubileju Primorskega dramskega gledališča – izreči ugotovitev: iz majhnega raste veliko. Veliko to naše Primorsko gledališče po svojem obsegu prav gotovo ni, toda dimenzije njegovega pomena v slovenskem kulturniškem snovanju so prav gotovo večkratno prerasle nekdanjo »solkansko obrobno«. Vrsta uspešnih predstav in drugih gledaliških akcij uvršča novogoriški ansambel v sam vrh slovenskega odrskega snovanja.

Novogoričani so sezono že odprli – kot prvi na Slovenskem. Začeli so – kot pravijo kritiki: zelo uspešno – s Tomizzovo novo dramatisacijo Cankarjevega Martina Kačurja-Idealista (v Babičevi režiji). S to predstavo slavijo svoj trideseti jubilej.

Sledile bodo: Brechtova »Opera za tri groše«, Passolinijeva »Orgija«, Turrinijev »Najbolj nori dan«, Jesihov »Jaz, igralec« ter gostovanje Celjanov z Brešanovo »Svečano večerjo v pogrebem podjetju«.

»Letošnji repertoar«, je zapisano v kratki in jedrnatu utemeljitvi, »sega po delih, ki ponujajo gledalcem razvedrilo, hkrati pa so predvidene tudi predstave, ki spod-

bujajo k razmišljanju o sodobnih problemih.«

Dovolj razlogov je, da Novogoričanom zaupamo v izpolnitev obetov.

Prevaga klasike
v Drami

Dovolj povedo že naslovi in kratke spremne utemeljitve: Shakespearov »Sen kresne noči« (komedija bolečega prebujenja in sanj v resničnost, iz začarane domišljije v odčarani svet), Čehova »Češnjev vrt« (drama človekove notranje tesnobe, negotovosti in ugaslega življenjskega smisla – kot simbol neutolažljivega hrepenenja po dvigu iz praznega življenja v polno življenje), Brechtova »Malomeščanska svatba« (niz dokazov, da ni vse tako, kot se zdi), Gogoljevi »Kvartopirci« (razčlenitev odtujenih medčloveških odnosov, ponazorjena na komični podlagi), Kreftovi »Kranjski komedijanti« ter »Ženske in pol« sodobne angleške avtorice Caryl Churchill (humorno resna »večerja«, med katero petero znanih žensk – zgodovinskih oseb ali protagonistk iz umetniških del naniza svoje globlje premisleka vredne življenjske zgodbe.

Razmeroma pester program obetajo v Mali drami, kjer bodo na ogled nova poetična drama Daneta Zajca

na podlagi motivov finskega mita »Kalevala«, Jesihove nove »Tri enodejanke« (zazrte v odtujenost medčloveških odnosov v sodobnem svetu), »Srečanje na Dunaju«, v katerem Denis Poniž uprizarja fiktivno srečanje in trogovor med Cankarjem, Freudom in Leninom – neke vrste soočenje in spopad treh velikih miselnih sistemov, ki so vsak na svoj način revolucionirali razpadajoči stari svet in utemeljili svet, v katerem živimo, »Park« so-

dobnega nemškega dramatika Botke Straussa kot parafraze »Sna kresne noči« in aplikacija Shakespearove problematike v sedanjost, igrivo sestavljenim in duhovito poigravajoči se »Dr. roman« Milana Kleča ter – ne nazadnje – Scenska realizacija pesmi Srečka Kosovele v okviru tako imenovanega gledališča poezije, kjer pa nameravajo pripraviti tudi poseben večer songov in šansonov z besedili sodobnih slovenskih pesnikov.

Prizor iz novogoriške uprizoritve Cankarjevega »Kačurja« kot idealista v dramatisaciji tržaškega pisatelja Fulvia Tomizze v režiji Jožeta Babiča na sceni Svete Jovanoviča.

Književniki, udeleženci NOB

Viktor Smolej

Ob 75-letnici rojstva

Njegova življenjska pot se začne 15. septembra 1910 v Prvačini pri Gorici. Po osnovni šoli je v letih 1921–1928 obiskoval sedem razredov gimnazije v Sentvidu, osmi razred pa je končal na klasični gimnaziji v Ljubljani. V letih 1929–1933 je na ljubljanski univerzi študiral jugoslovansko literaturo in srbohrvatski jezik. Po diplomu se je izpopolnjeval v Bratislavi.

Po vrnitvi v domovino je bil v letih 1936–1939 suplent na gimnaziji v Murski Soboti, leta 1939 je opravil professorski izpit in učil v Mariboru do aprila 1941, ko so ga Nemci zaprli in ga izselili v Srbijo. Poleti istega leta se je vrnil v Ljubljano, kjer je bil brezposeln do odhoda v partizane. Od marca do junija 1943 je bil zaprt v Trstu kot aktivist Osvobodilne fronte. Po zlomu Italije je odšel na Dolenjsko, v partizanih je postal član uredništva Slovenskega poročevalca in referent za srednje šole pri Upravi komisiji za osvobodeno ozemlje. Za časa nemške ofenzive je odšel v 14. divizijo, nato v upravno službo v Poljah pod Rogom, leta 1944 pa se je vrnil v uredništvo Slovenskega poročevalca in vanj uvedel kulturno rubriko.

Že iz tega kratkega orisa partizanske poti Viktorja Smoleja je razvidno, da je bil v narodnoosvobodilnem gibanju izjemno gibljiv in uporaben kulturnik, ki si ga lahko postavil na marsikakšno odgovorno mesto, zdaj s to zdaj spet z drugačno nalogo. Pomagal je organizirati partizanski tisk, partizansko

šolstvo in prosveto. Zgodovinarji, ki so in bodo pisali o teh področjih, ne bodo mogli mimo njegovega imena in dragocenega deleža. Med narodnoosvobodilno vojno je sestavil tudi slovenski čitanki za gimnazije na osvobojenem ozemlju, zbral in uredil brošure in zbornik Besedo iz naše borbe (1945), ki je prva antologija izvirne partizanske proze.

Pred vojno je pisal leposlovne črtice, poročila o kulturnih novostih, potopise, literarne kritike in zapise o slovaški in češki literaturi. Zelo veliko je prevajal, zlasti iz slovenščine, češčine in lužiške srbsčine.

Leta 1945 je postal lektor na Filozofski fakulteti v Ljubljani in kasneje predavatelj za slovaški jezik, vse bolj zavzeto pa se je posvečal leksikografskemu pisanju.

Kot leksikograf se je zlasti uveljavljal z Dramskim leksikonom v dveh knjigah (1961–1962). Njegovo najpomembnejše delo pa je vsekakor Slovo v letih vojne 1941–1945, ki je izšlo kot sedma knjiga Zgodovine slovenskega slovstva (1971), v kateri je natančno in temeljito razčlenil in ocenil literaturo in kulturo v narodnoosvobodilnem gibanju. To je doslej vsekakor najpopolnejša in najobsežnejša zgodovina partizanskega umetniškega ustvarjanja pri Slovencih. Zanjmo smo jublantu lahko resnično hvaležni vsi, ki se ukvarjamo s pisanjem o partizanski umetnosti, zlasti literaturi. Smolejeva knjiga nam je nenadomestljiv priročnik, ki nam pomaga iz zadreg.

Dušan Mevlja

Stanko Petelin – Enaintrideseta divizija

Zdržati do zadnjega dne

Pojem labodji spev zveni v zvezi z Enaintrideseto divizijo Stanka Petelina-Vojka malce prenapihnjeno, čeprav ne tudi povsem neprimerno. Ta njegova zadnja, sedemnajstletna knjiga na neki čisto poseben način povzema vse njegovo sklenjeno dolgoletno pisanje o vojnem dogajanju v vsestransko zapletenem primorsko-gorenjskem predelu ter ga v tem smislu tudi sklene in zokroži. V tem je tudi svojevrsna simbolika: Petelin je svoje delo, posvečeno ohranitvi dokumentiranega spomina na veliko štiriletno, v vsem pomenu besede dokončal, potegnil pod njim prav z Enaintrideseto divizijo krepko črto ter se – po tej zmagovito izbojevanji pisateljsko-kronistični »bitki« – zbrano in spokojno poslovil.

Vojkovo pisanje seveda ni leposlovje in ne zajema pripovedovanja zgodb ali prihod iz vojnih dni. Vse, kar je napisal, in v tem okviru Enaintrideseta divizija še posebej, je izraziti zgled natančno odmerjene in zastavljene kronike, primerek strogega vojaškega zgodovinskega opisa, ki se na dogajanja ozira prek rekonstrukcije dokumentiranih zabeležk in akcijsko-taktičnih pričevanj o poteku bojnih akcij, ki jih je bodisi sprožil bodisi doživljal divizijski organizem. Več kot očitno je, da je moral zbiranju in urejanju tega gradiva nameniti nič koliko ur in velikansko delovno energijo, seveda v dobršni meri že poprej, ob pisanju kronik posameznih brigad v sestavi te divizije (pri čemer so del naloge – vendar v manjšem obsegu – opravili

tudi drugi kronisti), le da se ves ta »kapital« do popolnosti uveljavlja prav posebej v tem sklepnem, divizijskem posnetku, zgoščeno opisuje vse mnogotere taktične in strateške poteze, kot jih je terjalo dejstvovanje divizije in njenega razvejane organizma štabnih, brigadnih, pomožnih, zalednih in drugih sestavov v nepretrgani verigi bojev in pohodov vse od oktobra triinštridesetega, ko so v novoustanovljeno divizijsko celoto povezali Vojkovo, Gradnikovo in Prešernovo brigado, tj. do končne osvoboditve primorskega in gorenjskega območja, kjer so borci teh enot spletili goste mreže svojih poti, svojih dejanj ter svojega trpljenja in krvi.

Kronika o 31. diviziji je strogo dosledna in urejena vojaškogodovinska »enci-

klopedija« dogajanja, ki ga je – na florisu doživljajskih zgodb njenih borcev – v literarni drugačni, romansirani obliki upodobil (v Ukani) Tone Svetina. Pred nami sta torej dve plati iste »zgodbe«. Kdor želi dobiti kompletno sliko dogajanja, mora prebrati obe »variaciji na temo«.

Vojkovo pisanje je vseskozi zahtevno in skoncentrirano, saj se navedbe podatkov o enotah in njihovem bojnem sestavu (tako partizanskih kot sovražnikovih) vrstijo v sklenjenem nizu, pri čemer številčni in drugi »tehnični« podatki besedilo ves čas na goste prepletajo. Gradiva je na prete, pri čemer lahko le stežka dojamemo, kolikšno delo je moral avtor opraviti, da se je prebil skozi vso dokumentacijo in skozi vsa živa pričevanja, ki seveda niso smela biti poljubna ali samosvoja, temveč vsestransko pretehtano, kombinirana in preverjena.

Vsega seveda ni bilo mogoče dognati do nadrobnoti. Zlasti navedbe o številu

padlih in ranjenih (pa ne nazadnje tudi pogrešanih, prebeglih in podobno) na obeh straneh so v velikem številu približne, izhajajoče iz domnev ali vtisov. Natančnega preštevanja padlih – predvsem na nasprotnikovi strani – si spriči izjemno težkih in zamotanih okoliščin, v kakršnih so ti boji potekali, ni bilo mogoče niti zamisliti. Avtor je pri nizanju števil, povzetih iz sprotne zabeleške ali kasnejših oživljanj spomina, ohranjal svoje objektivno stališče ter kritično trezni pogled. To mu je zelo pogosto narekovalo komentatorje na rovaš pretiravanj, s kakršnimi so posamezni partizanski poveljniki radi napihovali svoje bojne uspehe – ter po drugi plati prikrivali to ali ono nedozorelo ali napačno odločitev z njej nemi neljubimi posledicami vred. Do storjenih poveljskih napak in prenapljenih dejanj, ki so imele tu in tam za posledico tudi nepotrebne poraze in žrtve, je bilo Vojkovo pero kritično in na vsej črti dosledno.

Zdi se, da je prav v tej objektivnosti zgodovinarja kronista Stanka Petelina tista poglavitna vrednost, zaradi katere lahko tej knjigi, izdani pri založbah Borec in Partizanska knjiga, pripišemo veljavo, ki v nekaterih potezah presega druge sorodne brigadno-divizijske »resumeje«. Petelin je »svojo« divizijo, se pravi svojo temo obdelal z optimalno opisovalsko zbrano, sklenjeno, celotno in poglobljeno. Gradiva je veliko, temelji za oris časa in dogajanja v njem so trdno postavljeni.

Na njih bo mogoče zanesljivo in brez zadreg zgraditi stavbo kompleksne in dokončne zgodovinske podobe vojnega časa na tem delu naših tal, na območju med Vipavsko dolino in Posočjem z ene, Selško in Poljansko dolino z druge, Polhograjskimi Dolomiti s tretje ter notranjskim predelom na četrti strani. Srce tega dogajanja je bilo v Cerknem.

Viktor Konjar

Iz knjige o Enaintrideseti diviziji smo izbrali »za pokušino« eno izmed mnogih poglavij, vpetih v verigo bojne poti te enote naše narodnoosvobodilne vojske.

Evakuacija ranjencev na Notranjsko

Evakuacija ranjencev s Primorske na Notranjsko avgusta 1944 je in ni vojaška operacija: njen cilj ni bil vojaški, kajti slo je za reševanje ranjencev, toda organizirana je bila po vseh merilih kot druge vojaške operacije, morda pa še skrbnejše.

Sprva so načrtovali, da bi evakuirali 300 ranjencev, bolnikov in invalidov, toda Glavni štab NOV in POS je pristal le na 100 evakuirancev glede na to, da je imel velike težave z ranjenci na območju 7. korpusa. Kar 230 ranjencev je namreč v bližini letališča čakalo na letalski prevoz v južno Italijo.

Operacijo je organiziral in neposredno vodil štab korpusa ob neposrednem sodelovanju z ustreznimi sanitetnimi organi. Predvideno je bilo, naj bi iz bolnišnice »Franja« in »Pavla« evakuirali po 50 hudo ranjenih in invalidov, prenos oziroma prevoz pa naj bi potekal v treh etapah s šestimi medetapami. Prva etapa naj bi zajemala transport ranjencev iz Cerknega na Otlico, kjer bi bil nekoliko daljši počitek. Že nekoliko prej pa naj bi se na Hudem polju pri Mrzli rupi vključili v transport tudi ranjenci in bolniki iz bolnišnice »Pavla«. Druga etapa bi vsebovala pot iz Otlice čez Col in Bukovje in še naprej čez železniško progo. Onstran proge naj bi se začela tretja etapa, ki bi bila končana s prihodom v evakuacijsko bazo.

Izredno pomembno nalogo so imeli pri tem sanitetni organi. Že sami upravi bolnišnice sta morali pripraviti ranjence za tako dolg transport, jih oskrbeti s potrebno medicinsko dokumentacijo in pripraviti dovolj nosil, ortopedskih pripomočkov, perila in rezervne hrane.

Način transportiranja je bil kombiniran. V prvi etapi naj bi uporabljali vozove in tudi nosila, v drugi etapi skoraj do same proge tovornjake, nato nosila, onstran proge pa naj bi že čakali vozovi, ki bi ranjence prepeljali v Loško dolino. Za vsakega ranjenca je bilo določeno po osem nosačev (v Vojkovi brigadi celo po dvanajst), to-

rej po dve oziroma tri izmene.

Divizija je z ranjenci odšla na to dolgo pot 13. avgusta ob šestih popoldne. Ranjence so najprej vozili na tovornjakih in vozovih, vendar le do Želina. Če bi bile razmere v Trnovskem gozdu normalne, bi jih na tovornjakih lahko pripeljali čez Dolenjo Trebušo in Čepovan prav na

Gradnikova brigada na pohodu skozi Trnovski gozd

Otlico. Vendar štab korpusa ni smel ničesar tvegati, kajti naše enote še niso vzpostavile popolne kontrole nad vsem od sovražnika izpraznjenim osvobojenim ozemljem. Zato se je kolona pri Želinu usmerila čez Idrijo po ozki in silno strmi poti proti Jagrščam. Ranjence na tovornjakih je bilo treba preložiti na nosila, medtem ko je bilo treba na mnogih mestih celo konjem prisikati na pomoč in potiskati vozove po strmini navzgor.

Po štirinajsturnem nepretrganem pohodu je kolona naslednjega dne prispela v Vojsko. Pot je nadaljevala naslednjega dne proti večeru. Na Hudem polju onstran Mrzle rupe je divizija prevzela 50 ranjencev iz »Payle« in ob enajstih ponoči prišla na Otlico. S tem je bila končana prva etapa evakuacije.

Sedemnajstega avgusta

zvečer so na Otlici vseh 80 ranjencev in invalidov naložili na tovornjake ter jih ponoči čez Col in Podkraj prepeljali na Bukovje pri Postojni.

»Sam komandant korpusa,« opisuje v svoji reportaži vojni dopisnik Franci Preis, »tovariš generalmajor Novljan vodi organizacijo in se udeležuje pohoda do črte sovražnikovih bunkerjev. Ta pohod je edinstven. Vse je pripravljeno in predvideno do zadnje pičice, veličasten primer, kakršnega v zgodovini

»Sam komandant korpusa,« opisuje v svoji reportaži vojni dopisnik Franci Preis, »tovariš generalmajor Novljan vodi organizacijo in se udeležuje pohoda do črte sovražnikovih bunkerjev. Ta pohod je edinstven. Vse je pripravljeno in predvideno do zadnje pičice, veličasten primer, kakršnega v zgodovini

vini vojaške sanitete morda še ni bilo.

Ko pridemo do boljših cest, zdrvi pred skupino ranjencev predhodnica treh motornih vozil, sledita majhno motorno vozilo in velik kamion, za njima pa še druga motorna vozila in ranjenci. Na vsakih nekaj minut naletimo na skupino za zvezo ali zasedo. V avtomobilski koloni sta tudi divizijski zdravnik dr. Klajn in tovariš generalmajor Novljan-Ambrožič.

»Vse v redu?« vprašuje prvi motociklist partizanske skupino za varnost in zvezo. »Vse v redu, dalje,« signalizirajo motorna vozila z lučmi nazaj koloni avtomobilov. Tam pri sovražnikovih bunkerjih pa že čaka Gradnikova brigada in drži vsak sovražnik bunker v varni obkolitvi (...)«

Gradnikova brigada je bila takrat resnično že onstran proge, kajti prešla jo je v noči na 18. avgust. Sovražnik je dolgo kolono začutil šele takrat, ko je bila že skoraj kolona mimo. Zato je lahko obstreljeval le njeno začelje in je pri tem ranil enega izmed borcev.

Osemnajstega avgusta proti večeru se je glavna kolona z ranjenci približala vasi Strmici, od katere je bilo do proge le še okrog pet kilometrov. Tu so ranjence položili na nosila ter konjem in mulam ovili kopita z vrečevino. Nato se je začela kolona previdno bližati cesti Platinina-Postojna in progi. Na čelu je bil 1. bataljon Vojkove brigade, še pred njim pa brigadni udarni vod, ki je bil okrepljen s štirimi mitralješkimi trojkami. Njegova naloga je bila, da z jurišem razbije vsako zasedo, na katero bi kolona spotoma naletela. Prvo oviro, cesto, je kolona prešla brez težav. Nekoliko huje pa je bilo ob progi.

Gradnikova brigada je namreč na drugi strani proge že v večernih urah razpostavila enote 2. bataljona nad bunkerjem, mimo katerih bi morala na poti čez progo iti glavna kolona, medtem ko naj bi 1. bataljon oblegal posadko pri Škrbcu, 3. bataljon pa ščitil te enote iz zaledja.

Pol ure pred prihodom kolone z ranjenci je sovražnik zapustil v svoji bližini navzočnost gradnikovcev in jih začel silovito obstreljevati, gradnikovci pa so mu vračali milo za drago. Tako so vso sovražnikovo pozornost pritegnili nase in koloni omogočili, da je kljub močnemu streljanju, ki pa ni bilo usmerjeno nanjo, prešla progo. Kolona ne bi imela nobenih izgub, če se ne bi v njenem zadnjem delu tik pred progo prekinila zveza, tako da je del prateža z mulami v temni noči zgrešil smer in se nenadoma znašel v neposredni bližini sovražnikovega bunkerja. Tako je divizijski pratež izgubil dve muli in dva konja, ranjen pa

Črn vrh po končanem boju

je bil tudi divizijski intendant Lister.

Po prehodu čez progo je sledil najutrudljivejši del vsega pohoda: kolona se je morala v temi in po brezpotju prebijati skozi gozdove po pobočjih Javornika proti lovski koči ob nekdanji italijansko-jugoslovanski meji. Kolona se je pogosto trgala, zato je do koč prispela šele ob osmih zjutraj. S tem se je končala druga etapa evakuacije.

Tu so se nosači in ranjenci

Kljub hudim naporom in izčrpanosti je 31. divizija v večernih urah prikorakala v Loško dolino s pesmijo na ustih. Nato so se brigade nastanile v Starem trgu, Kozarščah in Podcerkvi. Toda za ranjence pot še ni bila končana. Zaradi pogostih domobrskih vdorov v Loško dolino iz smeri Rakeka je bilo treba partizansko letališče v Loški dolini zapreti, pripravljali pa so že novo letališče v Beli krajini. Zato se je 20. avgusta zanje začela

Štab 31. divizije. (Z leve proti desni: politični komisar Ivan Franko-Iztok, stari komandant Franc Rojšek-Jaka, načelnik štaba Stanko Petelin-Vojko, namestnik komandanta Evgen Matejka-Pemc in član političnega oddelka Sine)

odpočili in najedli. Na tem mestu je umrl prvi ranjenec (Lazo Zorič, komandant 1. bataljona Gradnikove brigade) ter nekaj ur kasneje še drugi, Mongol Kalinov. Po dogovoru bi morali pri koči čakati tudi vozove, s katerimi bi ranjence prepeljali v Loško dolino. Toda prispeli so šele popoldne. Ker jih ni bilo dovolj, je bilo treba del ranjencev še vedno nositi.

še četrta etapa, ki ni bila načrtovana. Ranjence so v spremstvu dveh bataljonov Prešernove brigade na vozovih prepeljali skozi Babno polje in Čabar proti Kočevskemu Rogu, kjer jih je naslednjega dne prevzela saniteta 7. korpusa. Od tod oziroma iz Bele krajine so jih prepeljali v južno Italijo med 31. avgustom in 6. septembrom 1944.

KOROŠKA

Na kraju krvavih
bojev

Dne 8. septembra je odbor Koroških partizanov iz Celovca priredil srečanje koroških borcev, ki so se bojevali na Svinski planini. Tega srečanja se je udeležilo nekaj borcev iz bojev na Svinski planini in drugi borci ter mladina avstrijske Koroške in iz Slovenije. Ob 10. uri so se udeleženci zbrali na trgu v Velikovu ter z avtomobili krenili na dolgo pot po Svinski planini. Na začetku Svinjske planine severno od Dekš stoji majhna kmetija Pri Karlutu. Tu so fašisti 24. junija 1944 ustrelili očeta in mater. Trupla so vrgli v goreči hlev, ki so ga zažgali. Sinčka pa odpeljali v Nemčijo in za njim se je izgubila vsaka sled. Na tem kraju stoji danes spomenik obojele. Ob njem je udeleženec bojev na Svinski planini tovariš Luc opisal te krute dogodke udeležencem srečanja.

Pot so udeleženci nadaljevali do kraja Golovica, kjer so na pokopališču pokopane tri partizanke in en partizan. V boju 18. aprila 1945 je bila napadena Istikova četa. Padli borci so bili samo iz radijske tehnike, in sicer: Albin Planinšek iz okolice Kaple, Katica Golob iz Obirja in ruski partizanki, katerih imen ne poznamo. Srečno je preživel samo Ignac Zdovc, ki je udeležencem tega srečanja opisal ta krvavi dogodek. Na te grobove so mladinke položile planinsko cvetje.

Obiskali so tudi vasico Pelling, kraj na Svinski planini, kjer so borci Bojeve in Belinove čete v letu 1944 večkrat obiskali prebivalce te majhne vasi.

Pot so udeleženci srečanja nadaljevali v dolino do Šentruperta pri Velikovu. Tu je v ozadju cerkve veliko partizansko grobišče s spomenikom, kjer je pokopanih 83 padlih borcev s Svinjske planine. Tiho so se udeleženci poklonili spominom na te hude čase na Svinski planini. Tovariš Janez Vute-Luc, predsednik odbora Koroških partizanov, je spregovoril udeležencem krvavega boja na Svinski planini med zimo 1944-1945.

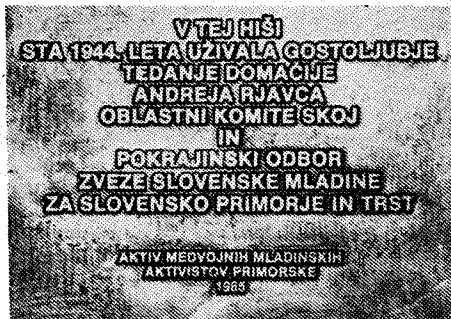
IGNAC ZDOVC

ŠEBRELJE

Spominska obeležja za
ohranjanje pomena
NOB in spodbuda pri
premagovanju težav

V Grapi pod Šebreljskim vrhom so v nedeljo odkrili spominsko obeležje na nekdanji domačiji Andreja Rjavca, kjer je bil nekaj časa med NOB sedež pokrajinskega odbora ZSM in oblastnega komiteja SKOJ za Slovensko Primorje in Trst. Slovesnost je odprl predsednik občinskega odbora ZZZB NOV Tolmin Franc Skok in pozdravil udeležence, posebej člane nekdanjega primorskega mladinskega vodstva, številne mladinske aktiviste ter mlade pohodnike iz Šebrelj in Idrijskega. Poudaril je pomen medvojnega mladinskega organiziranja ZSM in SKOJ ter ogromen prispevek mladine v boju primorskega ljudstva za nacionalno in socialno osvoboditev.

Fanika Črnugelj, nekdanja sekretarka pokrajinskega odbora ZSM, je nato orisala delovanje mladinskega vodstva ter dosežke organizacije v času, ko je bil sedež v Rjavčevi domačiji. Primorska mladina je imela tedaj za seboj 20-letne izkušnje fašističnega zatiranja in boja za narodni obstoj ter triletni narodnoosvobodilni boj pod vodstvom OF in KPS. Temelje ZSM in SKOJ sta na Primorskem postavila Darko Marušič-Blaž in po njegovi smrti Jože Tejkal-Planinc. Njunjo delo so nadaljevali na dobrih osnovah tako, da je mladinska organizacija dosegla v 1944. letu velik razmah. Februarja so na Štaku pripravili pokrajinsko konferenco primorske mladine, ki je močno vplivala na združevanje protifašistične mladine ne glede na svetovni nazor ter organizacijsko krepitev ZSM. Na tem veličastnem zboru so mladi z navdušenjem pozdravili zgodovinske sklepe 11. zasedanja AVNOJ in odlok IO OF o priključitvi Primorske k Titovo Jugoslaviji.

Maja istega leta so se v Dolu pri Čepovanu na svoji prvi pokrajinski konferenci zbrali mladi komunisti. Dogovarjali so se o nalogah mladine pri volitvah v narodnoosvobodilne odbore in o okrepljenih naporih za osvoboditev domovine. ZSM je bila takrat dejavna že v vsaki primorski vasi in naselju. Skojevci, ki jih je bilo na terenu in v enotah 9. korpusa okrog pet tisoč, pa so predstavljali jedro te široke protifašistične mladinske fronte.

Oblastni komitei Skoja je zasnoval živahno propagando in idejno-politično dejavnost med mladino. Jože Smole in Tone Debevc sta vodila skojevske tečaje po okrožjih in okrajih. Boris Majer je pripravil seminarje za mladinske organizatorje kulturno-prosvetne dejavnosti. Mla-

dinske tiskarne so razmnoževale ob osrednjem glasilu Mladine še vrsto drugih mladinskih publikacij, časopisov in brošur. Skupaj z mladinsko rubriko v Partizanskem dnevniku je znašala naklada mladinskega tiska v letu 1944 okrog 10 tisoč izvodov.

Lado Pohar, nekdanji sekretar oblastnega komiteja SKOJ, je nato odkril ploščo ter se toplo zahvalil članom družine pokojnega Andreja Rjavca in številnim drugim partizanskim družinam širom po Primorski za gostoljubje, ki so ga dajali mladinskim aktivistom med NOB. Poudaril je, da spominskih obeležij preživeli borci in aktivisti ne odkrivamo, da bi hkrati s pomniki spreminjali bogato in živo preteklost v kamen in bron, v nekaj, kar je okamenelo in prešeženo. Odkrivamo jih z namenom, da bi to najslavnejše obdobje v slovenski in jugoslovanski zgodovini vsak dan bolj pridobivalo v pomenu, kolikor bolj se nam časovno odmika. Hkrati pa kot spodbudo, da bomo naše sedanje težave in probleme uspešno premagali, če bomo znali partizanske izkušnje, izročila in vrednote ustvarjalno razviti in uporabljati v skladu s potrebami in zahtevami današnjih ter prihodnjih dni.

Vojko Golob, predsednik občinske konference ZSMS Idrija, je nato prevzel ploščo v varstvo v imenu mladine vseh severnoprimorskih občin. Prireditelj je sklenil pester kulturni program, v katerem so se zlasti odlikovali moški pevski zbor ter recitatorji iz Gorenje Trebuše in Šebrelj. Zbrani mladinci in gostje so se le težko ločili od prijazne Rjavčeve domačije, vendar so po slovesnosti skupno odšli še v Šebrelje. Tam je organizacija ZZZB NOV za krajevni praznik odkrila na Stanu ploščo v spomin na boje in padle julija 1944 na tej planoti.

JEZERCA

Slovesnost pod
Krvavcem

V nedeljo, 8. 9. 85, je bilo na planini Jezerca pod Krvavcem 12. srečanje borcev, aktivistov in planincev. Srečanja se je v oblačnem in hladnem vremenu udeležilo več kot 300 ljudi, med njimi preživeli borci 2. grupe odredov in Kokrškega odreda, številni praporščaki, predstavniki družbenopolitičnega življenja kranjske občine in cerkljanskega območja ter številni prebivalci vasi pod Krvavcem. Delegacije so k spominskemu obeležju Poti in bojev 2. grupe odredov in Kokrškega odreda položile številne vence, pester kulturni program pa so izvedli

člani kulturnoumetniškega društva Davorin Jenko iz Cerklj, slavnostni govornik je bil Vili Tzodal, predsednik medobčinskega sveta SZDL za Gorenjsko, ki je med drugim poudaril herojsko pot 2. grupe odredov z Dolenjske prek Jelovice in Krvavca na Štajersko, srečanje z borci Kokrškega odreda oziroma borci Krvavške čete in njenim razbitjem. Nemška ofenziva pod Krvavcem kljub svoji razsežnosti in veliki vojaški premoči ni dosegla pomembnega uspeha. Borci 2. grupe odredov so prve dni septembra 1942. leta po več kot dva meseca dolgi poti, polni nenehnih bojev in nadčloveških naporov, dosegli svoj cilj. Prišli so na Štajersko. Avgustovski dnevi 1942. leta pod Krvavcem so bili najbolj tragičen dogodek v vsej štiriletni narodnoosvobodilni vojni na območju Krvavca in med dolinama Kokre in Kamniške Bistrice. Tako je od 13. do 20. avgusta 1942. leta padlo 24 borcev, od tega 16 iz Druge grupe odredov, 14 pa so jih ujeli. Slovesnost na Jezercih je bila posvečena tudi 40-letnici osvoboditve Jugoslavije izpod fašizma.

Na koncu je vse udeležence pri spominskem obeležju na Jezercih pozdravil predstavnik 2. grupe odredov ter med drugim poudaril, naj se tradicije narodnoosvobodilne vojne in dogodkov na Krvavcu prenašajo na mlajše rodove, kajti le na takšen način se bodo ohranile tradicije NOB.

Po slovesnosti pri spominskem obeležju je bilo na Jezercih partizansko srečanje borcev 2. grupe odredov in Kokrškega odreda z drugimi udeleženci proslave, ki je trajalo do poznih popoldanskih ur.

J. KUJAR

MORAVČE

Upokojenci po poteh
spominov

Moravški upokojenci in borci so na letošnji letni konferenci sklenili, da bodo skupinsko organizirali pohode po poti spominov NOB obči-

ne Domžale. S pohodom so počastili spomine na čase druge svetovne vojne, 40. obletnice zmage nad fašizmom in peto obletnico smrti tovariša Tita. Kljub večkratnemu slabemu vremenu so pohodniki vztrajali in v celoti 110 kilometrov dolgo pot spominov prehodili peš. Pot gre mimo 97 pomnikov, grobišč in spominskih plošč naši revoluciji. Na tej poti pohodnik spozna in uživa v naravnih lepotah ter se spozna z gospodarskimi posebnostmi in bogato dediščino. Pot je lepa, ni pretežka, je prehodna v vseh letnih časih za vsakogar.

Skupina moravških upokojencev pred spomenikom na Taboru nad Ihanom

Upokojenci so to pot prehodili prvič. Stari so 56 do 59 let in so vsi družbenopolitični delavci v krajevni skupnosti pa tudi v občini. Ciril Groselj je povedal marsikaj zanimivega o teh krajih.

Pohodniki so sklenili, da bofo navdušili še druge upokojence za pohod, pa tudi sami bodo s pohodi nadaljevali.

JOŽE NOVAK

KRANJ

O življenju na Vodiški
planini

Odločil sem se za nekajtedensko bivanje v Partizanskem domu na Vodiški planini na Jelovici, pa si ne morem kaj da ne bi opisal življenja v tem domu. Dom stoji na prekrasem kraju sredi zelenja samotnih travnikov in gozdov. Od tod so možni različni izleti. Dostop je urejen po razmeroma dobro oskrbovani makedamski cesti iz Zelenikov, Kroke ali Radovljice. Dom je lepo urejen, sobe so prijetne, v vsakem nadstropju je kopalnica. Hrana je res obilna, celodnevna oskrba dostopna tudi plitvemu žepu. Že ob vstopu v dom vas navdušijo nasmejani obrazi upravnika in dveh kuharic.

Življenje samo je pač odvisno od skupine, ki je trenutno v domu, pa tudi upravnik sam pomaga, da je čim bolj pestro. Kljub vsemu se zgodijo tudi dogodki, ki človeku zagrenijo brezskrbno uživanje mirnih in lepih dni.

Tako nam je upravnik sporočil, da bo 2. 8. 1985 ob 14. uri prišla delegacija ZZZB iz Radovljice z vencem k spomeniku na kraju ustanovitve Cankarjevega bataljona. Zazelenela da je tudi naša obeležja. Zbrali smo se ob napovedani uri pred domom. Avto delegacije je bil točen, toda, čudno, odpeljal je mimo nas. Čez čas so se štirje tovariši vrnili in namestili venec na spominsko ploščo na domu, na kateri piše, kdo in kdaj je zgradil dom. Malo so posedeli in odšli. Vsi navzoči smo tovariše začudeno opazovali, kajti ne ob prihodu ne ob odhodu ni bilo besede v pozdrav. Spremljale so jih pripombe, češ ali nismo odpisani material. Sam sam se zamislil, kajti med nami so bili tudi neborci, ki so si gotovo ustvarili svoje mnenje.

Grenak okus, ki je ostal po obisku delegacije ZZZB iz Radovljice, je popravil družabni večer 17. 8. 1985. Tedaj je bilo povsem drugače. Narodni heroj Franc Avbelj-Lojko nam je pripovedoval o bojih med NOB in dogodkih, ki jih je sam doživel. Njegov živahni in prepričljiv nastop nas je vse pritegnil. Nagrajen je bil z burnim ploskanjem, nato je zadonela partizanska pesem in se razvila zabava v pravem tovariškem ozračju.

Le dva drobna dogodka iz življenja v Partizanskem domu na Jelovici sem opisal. In če imate namen naslednje leto preživeti dopust v domu, se boste počutili kot doma. Vsakdo ob vstopu zaželi ostalim: »Na svidenje drugo leto.« Pa še to: Čudim se, da zdravstvena služba ne pošilja svojih pacientov na klimatsko zdravljenje, ki bi jim v tem rajskem okolju prav gotovo pomagalo.

JOŽE TORKAR

GORJE

Ob krajevnem
prazniku

V dneh od 28. avgusta do 1. septembra so v krajevni skupnosti Gorje praznovali svoj krajevni praznik v spomin na 28. avgust, ko so v Spodnjih Gorjah ustrelili pet talcev. To je bil okupatorjev povračilni ukrep, ko so partizani kaznovali petokolonoša v isti vasi. Praznovanje je bilo tudi v znamenju 40-letnice osvoboditve. Lahko pa bi si Gorje izbrala tudi kakšen drug dan za svoj krajevni praznik, saj je bilo med vojno v Gorjah dovolj trpljenja.

Ze v sredo, 28. avgusta, je bila spominska slovesnost. Položili so vence in cvetje na osrednji spomenik v Zgorjnjih Gorjah, na katerem je vklesanih kar 159 imen padlih borcev v NOV in žrtve fašističnega nasilja. Vence in cvetje so položili tudi na spominska obeležja v celotni krajevni skupnosti.

V soboto, 31. avgusta, so sprejeli goste iz obratene krajevne skupnosti Centar Varazdin.

Slavnost se je nadaljevala pri domu Partizana v Gorjah, kjer so nastopali domača godba na pihala, moški pevski zbor DPD Svoboda-Gorje, recitatorji in mlada folklorna skupina iz Ribnega pri Bledu. Glavni govornik je bil Janez Varl, ki je poudaril pomen tega krajevnega praznika in nanizal povojne pridobitve v Gorjah.

Gorje so bile in so še danes zelo gostoljubne kraj. Koliko partizanov borcev NOV, ki so partizani v poključkih ali mežakelskih gozdovih med NOV, so danes s hvaležnostjo spominja na vasi pod obronki Mežaklje in Poključke. Tu so dobili drugi topli dom pri ter ljudeh in mnogi tudi vedo, kako trdoživi, marljivi ljudje so in še živijo tu. Danes so Gorje in Gorjanci ponosni na to, kaj vse so prispevali za našo svobodo, ponosni pa so tudi na povojni razvoj Gorj.

JOŽE AMBROŽIČ

KRANJ

Padlim športnikom

Telesnokulturna skupnost Kranj je te dni predstavila javnosti skrbno izdelano spominsko publikacijo o padlih športnikih v osvobodilni vojni.

V vsem povojnem prodoru Kranja v ospredje športnih vrst naše republike in Jugoslavije, začeni od alpinistov, plavalcev, smučarjev in drugih, se je namreč potrebno zahvaliti tradiciji. Zlasti predvojnemu športnikom, ki so poleg športne aktivnosti dali svoja življenja za domovino, za narod, za svobodo.

To je lepo poudaril predvojni kranjski telovdec, nosilec partizanske spomenice in povojni aktivni družbenopolitični delavec Slovenije Vinko Hafner v uvodnem pozdravu, in sicer da se »v trdih športnih naporih in bojih niso krepili le telesno zdravje, moč, vzdržljivost in spretnost, temveč tudi uporen, napreden in svobodomiseln duh.« Znotraj športnih dejavnosti, kot oglašujejo takratni viri, so gojili tudi narodno zavest, svobodoljubje in tovarštvo. To pa je ob usodnem času vodilo k množični udeležbi športnikov v OF in naprej v partizanske vrste.

Brošura na 74 straneh z 69 slikami dokazuje predvojno in povojno razvejano športno dejavnost ter 144 aktivnih športnikov, padlih v NOB. Za 52 padlih pa so objavili tudi slike s krajšimi življenjepisi. To je bil bataljon, ki mu je bila dodeljena samo ena medalja – naša svoboda, kot oglašvalja tovariš Hafner.

Gradivo so zbirali leto dni. Finančno so to podprli zlasti Gorenjski muzej v Kranju, kolektiv tovarne IBI in odbor podpisnikov družbene dogovora o varstvu grobišč, grobov in spominskih obeležij v občini Kranj. Toda poleg same publikacije je tudi Muzej pridobil kakšnih 150 eksponatov zanimive dokumentacije, ki so jo odprli v Muzeju kot začasno razstavo za javnost.

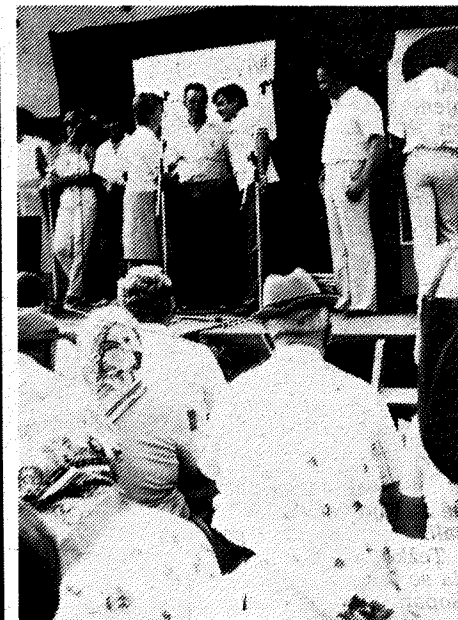
Kot je izjavil glavni organizator in urednik Baldomir Bizjak, je publikacija namenjena zlasti knjižnicam po šolah in športnih organizacijah ter društvi kakor tudi sorodnikom in nekdanim prijateljem padlih športnikov. Prav tako ji določeno število publikacij namenjeno tudi raznim delegacijam, turizmu in zunanjemu svetu. Zato je bil kratek povzetek zbran tudi v angleškem, ruskem, francoskem, italijanskem in nemškem jeziku.

K. MAKUC

ČRENŠOVCI

Priznanja

Krajevna skupnost Črenšovci, ki združuje vasi Trnje, Žižki in Črenšovci, je praznovala devetletni praznik v spomin na dogodek iz NOB, ko je bil leta 1941 v trnjskem gozdu zbor aktivistov. To je bil pomemben mejnik organiziranja boja proti okupatorju. Na slovesnosti pri združenem domu v Trnju so obudili spomine na

praznovanje prvega krajevnega praznika, ko so pred osmimi leti v Trnju na Hancovi hiši odkrili spominsko ploščo. Slavnostni govornik na praznovanju je bil sekretar OK ZKS Lendava Rudi Leiner. Krajevna konferenca SZDL Črenšovci pa je letos že osmič podelila posameznikom in društvom, ki so s svojim delom prispevali k večjemu napredku krajevne skupnosti, priznanja OF. Dobili so jih: Martin Horvat iz Črenšovec, gasilsko društvo Trnje in tamburaši iz Žižkov.

JOŽE ŽERDIN

KOPER

Invalidski teden 85

Tako kot vsako leto je tudi letos Zveza vojaških vojn invalidov mesta Koper skupno s športnim društvom Invalid Koper organizirala in izvedla tradicionalni že 32. invalidski teden.

Aktivnosti v invalidskem tednu ne trajajo le en teden, temveč skozi vse leto. V samem invalidskem tednu, to je v času ob dnevu borca – 4. juliju obiščejo in obdario vse borce, vojaške vojne invalide, starše padlih borcev NOV in vojne vdove ter rezervne vojaške starešine v bolnišnicah Valdoltra, Ankanar in obalnemu domu upokojencev Koper, ne glede od kod so prišli na zdravljenje. Vključeni so tudi borci iz zamejstva in sosednjih republik. Prav tako obiščejo bolne in osamljene borce, vojaške vojne invalide, vojne vdove in starše padlih borcev NOV, ki živijo na podeželju občine Koper. Število obiskanih se z leta v leto večja zaradi posledic hudih let NOB, povojne graditve, bolezni in starosti. Tako so v letošnjem invalidskem tednu obiskali in obdario nad 300 članov.

Taki obiski so nujno potrebni in zaželeni. To so zvečine ne le bolni, ampak tudi osamljeni ljudje in jim obisk pomeni veliko. Vidijo, da niso zapušteni, da so ljudje in organizacija, ki skrbi za svoje članstvo, jih spodbuja v premagovanju težav in boleznih. Obenem jim tudi pomagajo pri urejanju problemov. Posebno je treba poudariti osebo srečo obiskane, zadovoljstvo, ko ugotovi, da ni pozabljen od svojih tovarišev in organizacije.

V okvir invalidskega tedna sodijo tudi invalidske športne igre v več vrstah in ob koncu izvedba tekmovanja v kegljanju, balinanju, streljanju in šahu. V tekmovanjih je sodelovalo 28 ekip iz raznih krajev Slovenije kot tudi iz sosednje Hrvaške in iz zamejstva. Sodelujoče ekipe so moške in ženske.

Športno društvo Invalid šteje 142 članov in goji sedem panog: balinanje, streljanje, kegljanje, šah, plavanje, namizni tenis in ribolov. Na vseh tekmovanjih dosegajo dobre rezultate. Invalidski teden pa se konča z izvedbo tradicionalne velike javne tombole. Izkupiček od tombole je namenjen za obiske in obdaritev članov v bolnišnicah, domovih in na podeželju ob dnevu borca, 22. decembra in 8. marca. Del teh sredstev je namenjen tudi za izvajanje športne dejavnosti invalidov.

M. C.

MORAVČE

Upokojenci na izletu

Zadnjo soboto v juniju so se moravški upokojenci v lepem sončnem jutru odpeljali iz Moravč na Dolenjsko. Prvi postanek je bil na

Moravški upokojenci pred spomenikom v Žužemberku

Samogovori starega borca

Okrogla miza

Vprašal sem urednika, ali naj nadaljujem z zapisovanjem teh samogovorov, pa mi je spodbudno pokimal, češ v takih časih gredo nadaljevanke, nanizanke in sploh nikoli dokončane »štoreje« kar dobro v promet. Ljudje so se na to navadili. In res, glejte, razne Dinastije, Bregovi, Izhodišča, Gangsterske kronike, risanke in druge animirane zadeve nas kar preplavljajo. Zakaj torej ne bi uspela tudi kakšna nadaljevanke z borčevsko vsebino? Za njo vsaj vemo, da bo kratka. Samo ponavljanje se izogibaj – mi je svetloval – tega pa ljudje ne marajo več. So se naveličali.

Težko noč sem imel. Menda se je vreme spreminjalo. Sopara me je nagnala pod napušč in sem takole sedel in opazoval sijajno zvezdno nebo in skrivnostne nočne obrise prelepe pokrajine pod menoj. Odsev lune v rahlo valoviti reki, široka polja onstran nje, zložena v vzporedne vzorce različno temnih senc, pa temna gmota blagega gričevja na obzorju... Mir, tišina, toplo zado-

voljstvo širne, brezmejne svobode – kaj naj bi človek želel? A vraga! Sredi tistih polj gomaze luči neskončne polčevinate gosenice, drdajoče po avtocesti proti vzhodu ali zahodu. Zamolklo brnenje prihaja od tam in surovo žali ubrane glasove žab in nočnih ptic. Srebrni lunin žarek nenadoma preseka snop žarometov z letališkega stolpa in mirno noč razbije trušč dvigajočega se letala. V daljavi se dviga nekakšen dim in smrad iz dimnikov tamkajšnje papirnice premaga blage vonjave davi pokošenega sena. Se na nebu je gneča: letala se dreinjajo med zvezdami, tam med zadnjimi kolesi velikega voza se svetlika satelit... Vesolje – prihodnje bojišče. Kakšna zločinska ironija! Zvezdni utrinek me je v tem hipu globoke otožnosti razsvetlil – usodo človeštva je mogoče rešiti le s pomočjo okrogle mize! To je tisto, pravo! Velika okrogla miza za usodo človeštva, manjša za reševanje usode narodov in narodnosti, veliko čisto majhnih mizic za reševanje drobnih problemov, ki prav-

zaprav sploh niso problemi, če jih pogledamo v luči razveseljujoče politično-varnostne ocene splošnega stanja: samovžigi naših gozdov in tovarn, gospodarski kriminal, štrajki, brezposelnost in sindikati in kaj vem kaj še vse – morda siromašenje delovnih ljudi in bogatenje nedelavnih in sploh... Okrogla miza, ja!

Okrogla miza je stara ustanova, ki usmerja človeštvo že več tisoč let. Tiste najstarejše, kamnite, pustimo vneimar. V naši dobi pa je legendarni kralj Arthur izumil ta kos pohištva, da je zbral krog njega svoje viteze in ob njem sprejemal dogovore o reševanju takratnih usodnih problemov: kako najti sveti gral, kako na viteški način pokončati sosednjega graščaka in podobnih. Pri tem se je veliko jedlo in pilo, prepiralo in celo meči so se včasih zablistali v razgreti razpravi. Toda ko je kralj lopnil z roko po mizi, je bil dogovor sprejet. Kot da bi že takrat vedeli, kaj je demokracija centralizem. Sestanki tistega časa so bili kratki. Trajali so komaj toliko, da je izginil kak pečen vol in da so se oči udeležencev začele navdušeno svetiti. Statistiki, ki so izračunali, da v Jugoslaviji napravimo dve milijardi ur za sestanke, bi ta-

kom Jugoslavije se je položaj glede tega začel spreminjati v tistih krajih, ki so takrat pripadli nje.

Takrat so tudi najbolj zagrizeni Nemci, ki se nikakor niso mogli sprijazniti s tem, ker je Dravograd zaradi uspešnih bojev za severno mejo pripadel Jugoslaviji, odšli čez mejo v Avstrijo. Drugi so se potuhili in svojo vdanost hlinili. Sole so prevzeli slovenski učitelji.

V Dravogradu so opazili prve začetke Hitlerja. Na večer pred njegovim rojstnim dnevom spomladi 1939 pa so nemški pripadniki po hribih Dravograda celo prizigali kresove, ki so jih ugašali člani slovenskih narodnoobrambnih taborov. V Dravogradu je pred vojno obstajala že manjša enota nemškega moštva, v nacističnem duhu in vojaški disciplini vzgojena polvojaška formacija kulturbundovcev, pripravljena na ugoden trenutek. Bilo je tudi precej nemških vohunov, ki so zbirali podatke o utrdah (teh je bilo v dravograjskem območju 35), nasprotnih Nemcev in še o čem.

V občini Dravograd praznujejo 4. julija. To je spomin na množično izseljevanje občanov Dravograda leta 1941. Nemški okupator je že s prvim transportom v Srbijo izselil več kot 150 zavednih Dravograjčanov. Svoja nova zatočišča

so našli v mestih od Beograda do Titovih Užic, največ pa jih je vojno preživel v Gornji Sabanti pri Kragujevcu.

Tako kakor na slovenskem Štajerskem so bile tudi v Mežiški dolini razmere za razvoj odporniškega gibanja v začetku zelo težke. Nemci so povsod poleg svojih rednih enot organizirali še mrežo svojih zaupnikov, pri tem pa so uporabljali še raztrgance. Zaradi velike prizadevnosti, pogumnosti njihovih organizatorjev si je gibanje utiralo pota do organiziranja posameznih partizanskih skupin v posameznih krajih dravograjske okolice od 1942 leta naprej.

To je bil žilav boj do zadnjega dneva. O tem priča tudi to, da imajo zaradi izjemnih zaslug v boju proti okupatorju v občini svoj dom: Lackov odred, aktivisti OF dravograjskega okrožja, 14. divizija in koroške partizanske enote.

Občina je pobratena z občinami Lučani, Čačak, Kragujevac, Vogošče in Dubrovnik. Prijateljske stike in sodelovanje gojijo tudi z avstrijskima občinama Suha in Labod.

Dravograjski občani so ponosni, ker so doslej podelili listino častnega občana: Josipu Brozu Titu, Edvardu Kardelju in Francu Leskošku-Luki.

DRAGO MIKLAVEC

Obvestilo

Nekdanje jugoslovanske jetnice nemških nacističnih koncentracijskih taborišč Ravensbrück in Auschwitz-Oswiecim prireajo ob 40-letnici osvoboditve tovariško srečanje na Zlatih stenah pri Pulju v dneh od 19. do 22. septembra 1985. Geslo letošnjega srečanja poudarja mir kot edino pot v srečno prihodnost.

Osrednja slovesnost – mirovno zborovanje, ki bo povezano kulturnim programom, bo 21. septembra 1985 ob 17. uri v hotelu Splendid pri Zlatih stenah.

Vabila

Krajevna organizacija ZB NOV Šempeter pri Gorici vabi svoje borce, borce goriške fronte, krajevne Šempetra in sosednih vasi k odkritju spomenika padlim borcem in goriški fronti, ki bo dne 21. 9. 1985 ob 14. uri pred zdravstvenim domom v Šempetru. S številno udeležbo boste prispevali k lepiši slovesnosti ob spominu na vojne dogodke ter na aktivno sodelovanje domačinov v NOB.

ODBOR ZA POSTAVITEV
SPOMENIKA
ŠEMPETER

Odbor skupnosti borcev 7. SNOUB Franceta Prešerna vabi vse prešernovce na zbor skupnosti borcev, ki bo v soboto, 28. ob 10. uri v Kranju v Domu JLA, Nazorjeva 3.

Na zboru bomo razpravljali o delu odbora, izvolili nov odbor in nadzorni odbor ter se dogovorili o delu za prihodnje obdobje.

V vasi Rjavč, ki leži v osrednjem delu Brkinov med Pregarjami in Tatrami, bo v nedeljo, 22. septembra, slovesno. Občinska odbora ZZB Sežane in Ilirske Bistrice skupaj z občinskima skupščinama in DPO obeh občin pripravljata proslavo ob obletnici zasedanja skupščine NOO za brkinski okraj, ki je tedaj obsegal osrednji del Brkinov, območje, ki danes leži v občinah Sežana in Ilirska Bistrica.

Škoda, ker bi se kako potrebovali kakšno dolgo mizo – javor bel, da bi okrog nje sedli sodobni vitezi samoupravljanja in glasno in odločno kaj otipljivega sklenili. Sproti, ne le na vsaka štiri leta.

Zadnje čase se mnogo govori o tisoč cvetovih naše revolucije, ki jim posli cveto v inozemstvu pri raznih tujih firmah potem, ko so kot direktorji naših tovarn uspeli naropati dovolj deviz, da zagotovo družinam obstoj, sebi pa zlato prostost v širnem svetu. Če je novica resnična, ne vem – je pa krepka! Močnejša od pleterskega brinjeva, huda tako, da je vzela sapo vsakemu borcu, ki je zanjo slišal. Saj to so pravi, pravcati dezertjerji! Izdajalci interesov svojega ljudstva, razredni sovražniki. Kaj ni industrija vsake dežele svojinstva armada, ki bje prav nič prijateljski boj za obstoj svojega ljudstva? Ima svojo strategijo in taktiko, strogo varovane skrivnosti, milijone borcev delavcev, svoje štabe in na njihovem čelu komandante direktorje. Pomislite, tovariši tega omizja, mrtvi in živi – kaj bi bilo z našim osvobodilnim bojem, če bi komandanti bežali in se prodajali sovražniku? Kakšna bi bila naša neodvisnost, če bi se za njo bojevali s pomočjo dezertjerjev? Pri

nas pa je zbežalo tisoče direktorjev, ne da bi javnost o tem kaj vedela, z nekaterimi med njimi še sedaj poslovno sodelujejo, o kakšnih kazenskih ali drugačnih ukrepih pa ni ničesar slišati. Je to korupcija, vitezi okrogle mize? Moralna pokvarjenost družbe in podkupljivost posameznikov? Se je kaj takega moglo zgoditi tisočkrat, ne da bi kdo kaj slutil? Bo to ogrozilo našo neodvisnost? Kaj bomo storili? Bomo spregovorili pred sedanjimi borci za gospodarsko stabilizacijo o greh njihovih komandantov? Ali se bomo še naprej začudeno spraševali, kdo zapušča revolucijo in se pri tem obregovali ob nekdanje borce? Bo tudi klopota padla na vse nas?

Eh, spet me je zaneslo! Prepuščaj se sentimentalnim čustvom in pozabljaj na zakone ponudbe in povpraševanja in na druge realnosti sedanje trenutka. V temi, ki se oklevajoče spreminja v novi dan ni več nobene mize, izginili so vitezi samoupravljanja, megla se je spustila na ta lepi košček slovenske dežele. In skrla še marsikatero grenko resnico.

Na položaju,
26. avgusta 1985
Črt

Občinska Zveza prijateljev mladine Titovo Velenje

Prva je skrb za srečno in zdravo otroštvo

»Vsi, ki smo se odločili za delo z mladimi, opravljamo to zavestno in s prepričanjem, da se bo nekoč obrestovalo,« pravi sekretarka občinske konference ZPMS Titovo Velenje Majda Pergovnik, ko smo jo vprašali, od kod takšna zavzetost za otroke in njihovo lepo otroštvo,

pionirske aktive in pomagajo mentorji – stanovalci blokov. Letos so izvedli referendum za sredstva, s katerimi bodo opremili pionirski aktiv. Seveda bo opremo kupovala krajevna skupnost, ker društvo tega ne more. Pravo nasprotje je levi breg Titovega Velenja, kjer društva prijate-

ena s prilagojenim programom, pa še deset podružničnih osnovnih šol. Raztresenost in razdrobljenost otežuje sodelovanje, a nekako se znajdejo in stvari, ki si jih začrtajo, tudi izpeljejo. Obiski in nastopi s prireditvami iz ene v drugo krajevno skupnost so postali že kar običaj. Kdo na primer ne pozna jurjevanja, ki ga spomladi organizira topolsko DPM. V Topolšici se je začelo pred petimi leti, zdaj pa se je razširilo že v druge krajevne skupnosti: v Zavodnje, Škale, Pesje. Vsako pomlad pripravijo tudi Ptičjo svatbo. Za program so zadolženi vrtci in šole. Krmito ptice, pojejo pesmi o pticah, te pa se jim zahvalijo tako, da položijo v na tleh pripravljena gnezda jajčka in slaščice. Kako veselo je otroško rajanje in sladkanje! Jeseni pride na vrsto Tetka jesen in letos že dvanajsto leto kiparjenje v lesu v Zavodnjah. Da ne govorimo o znani vsakoletni maškaradi, o risanju na asfaltu na Titovem trgu v Velenju vsako leto ob dnevu mladosti itd. Ves poslikan z barvno kredo in ogljem je bil letos Titov trg tudi ob 40-letnici osvobo-

mladine v občini organizirano redno počitniško delo. V juliju in polovici avgusta zbirajo vsak dan za dve do tri ure okoli sebe otroke in vodijo najrazličnejše dejavnosti. Tako otroci niso prepuščeni cesti in samim sebi.

Tistim, ki ne zmorejo stroškov letovanja, priskoči na pomoč taborniška organizacija, ki v Ribnem in v Savudriji organizira taborjenje. Še bližje in še cenejše pa je dnevno taborjenje med borovnicami in macesni v prijetni vasi Zavodnje nad Šoštanjem. Od 150 do 170 otrok od petega leta naprej vozijo vsak dan v Zavodnje, kjer jih pričakajo taborniški vodniki odreda Pusti grad iz Šoštanja. Lets je bilo to že sedmič. Otroci spoznavajo taborniške spretnosti, naravo, ne manjka pa tudi glasbe in zabavnih igrice. Hrane je dovolj in vsak večer, ko se vračajo domov, se prijetno konča.

»Aktivnosti je veliko in če hočemo izpeljati kar najboljše za otroke, sami ne zmoremo,« pravi moja sogovornica. »Občinska Zveza prijateljev mladine Titovo Velenje je neposredni mentor pionirski organizaciji v občini že od njene ustanovitve leta 1962. Načrtuje akcije, pohode, srečanja, praznovanja, tekmovanja, delovne in solidarnostne akcije, in tako v mlademu rodu neprisluslivo vzgaja tovarštvo, ljubezen do domovine, bratstvo in enotnost, humanizem, spoštovanje do dela in delovnega človeka, pravičen odnos do narave in vsega živega. Zato je še kako pomembna opora v drugih organizacijah; v zvezi socialistične mladine, v socialistični zvezi, sindikalnem svetu, v borčevski organizaciji itd.

Z borci zelo dobro in radi sodelujemo. Letos so nas predlagali celo za zvezno odlikovanje, ki smo ga s ponosom prejeli ob dnevu borca. Najbolj množična in najbolj priljubljena vsakoletna akcija je prav gotovo kurirčkova pošta, ki obuja spomine na partizanske kurirje. Nanjo se skrbno in zavzeto pripravljajo ves mesec vsi pionirski odredi osnovnih šol. Da bi varno prenesli zaupano sporočilo, se povezujejo z odraslimi v posameznih krajevnih skupnostih (ZZB NOV, ZSMS, CZ, NZ, taborniki, planinci, starši itd.) Že dvakrat se je pot kurirčkove pošte začela v naši občini; ob 30-letnici pohoda legendarne 14. divizije pri Zlebniku in letos ob 40-letnici osvoboditve v Topolšici.

Tudi akcija Osvajanje znakov slovenskih partizanskih enot pomeni obliko aktivnega spoznavanja revolucionarnih izročil NOB. Pogoji za pridobitev bronastega, srebrnega ali zlatega znaka je obisk treh obeležij NOB v občini, v sosednjih občinah in v Sloveniji. Pionirji prehodi-

Poleg tega imajo skoraj vsa društva prijateljev

Zadnji petek in sobota v septembru sta že dvanajsto leto namenjena kiparjenju v lesu v Zavodnjah. Sodelujejo tričlanske ekipe iz centralnih šol, domačini in tri zunanje ekipe: iz osnovne šole Slavka Šlandra Prebold, iz Radelj ob Dravi in tretje leto iz osnovne šole Podvelka. Za lipov in hrastov les poskrbijo domačini, za drugo pa udeleženci kolonije. Nekateri prinesejo osnutke s seboj, drugi prilagajajo motive kosu lesa, ki ga dobijo v roke. Potem zapojejo žage, kladi in dleta si utirajo brazde po lesu. V dveh dneh so izdelki narejeni. Razstavijo jih v šolski sobi v Zavodnjah in tudi v delovni organizaciji Gorenje so že razstavljali. Lani pa so ob desetletnici kolonije pripravili v prostorih osnovne šole v Titovem Velenju retrospektivno razstavo za vseh deset let nazaj. Kolonije se vedno udeleži tudi kakšen kiparski mojster. Janko Dolenc iz Vučurice je že stalni gost. Njegovi izdelki krasijo okolico šole v Zavodnjah.

jo krajšo ali daljšo pot, prisluhnejo borbem, proizvedejo pri domačinih o dogodkih in tako postavljajo stike z ljudmi.

Pionirji sodelujejo tudi v Pohodu po poteh Stirinajste. Na pristen način doživljajo povezanost in pripadnost narodu ter revolucionarno pot in napore.

Prijatelji mladine v Titovem Velenju so sklenili, da bodo še naprej spodbujali in usmerjali dejavnost za lepo otroštvo, da bodo ustanavljali nova društva prijateljev mladine, kjer jih še ni, pa so potrebna, utrjevali njihovo vlogo v krajevnih skupnostih tako, da bodo postala središče

Jurjevanje se začne s pomladjo. Vrtci in šole sodelujejo s plesi in ritmičnimi vajami. Otroci imajo to zelo radi. Pridejo vsi, od tistih, ki jih morajo starši prinesiti v naročju, pa do osmošolcev. Kako napeto je pričakovanje, ko bo Zeleni Jurij pritrobil iz gozda na svojem konju. Zgrnejo se okoli njega in skupaj »trejo orehe«. Če bodo prav odgovorili na vprašanja, jih bo obdaroval. Velja se potruditi. Tam v kotu pa še ždi starka Zima. Jurij jih vpraša, če si jo še želijo. Ne, letos pa res ne več, pomislijo otroci, čeprav jim je bilo lepo tudi v snegu. Preženejo jo v gozd, potem pa zakurijo kres in skupaj z Zelenim Jurijem zaplešejo. Preden se poslovijo, jih še vpraša, če so kaj pomagali ptičkom pozimi. Seveda so! Prešteje krmilnice in škornjice. Res jih je veliko. Zaslužijo pohvalo in tisto, kar so ptički pustili zanje v gnezdih, je njihova zahvala.

Veliko pionirjev prehodi dogovarjanja otrok, staršev in družbenopolitičnih organizacij. Živa Drole

Ritmična skupina za izrazne ples iz glasbene šole Frana Koruna-Koželskega na eni svojih novoletnih prireditev v Rdeči dvorani v Titovem Velenju

toliko najrazličnejših otroških igrice in akcij v velenjski občini. »Skrb za otroke mora biti vsestranska,« nadaljuje in ponovi Titove besede, ki ostajajo vodilo vsega njihovega dela:

»Otroci so naše največje bogastvo. Za otroke je najboljša komaj dobro! Vodi nas želja, da bi skupaj z drugimi organiziranimi dejavniki v občini oblikovali mlado generacijo za življenje v socialistični samoupravni družbi. Najprej pa je tu otroštvo; vse za otroke in z otrokom. Ni dovolj, če se s tem ukvarja le zveza ali posamezna društva prijateljev mladine. Prav v sodelovanju z drugimi organizacijami v občini je naš uspeh. In takšnega sodelovanja bi moralo biti še več. Morali bomo poskusiti s skupnimi programi. Za zimske počitnice ga že imamo, treba bo ukreniti še kaj za poletne. Imamo bazene, in čeprav je mesto veliko, je na obrobju dovolj narave za otroške sprehode. Tudi starši bi morali bolj sodelovati, saj jih vabimo, a ni pravega odziva. Prav v mestnih središčih tam, kjer je največ otrok in kjer so zato potrebe največje, je čutiti preveliko zaprtost med štiri stene. Seveda, tudi izjeme so. Posebej bi v Titovem Velenju – desni breg veljalo pohvaliti krajevno skupnost Edvard Kardelj. Ustanavljajo hišne svete,

Slikanje po asfaltu na Titovem trgu je zelo priljubljena akcija ob dnevu mladosti

ljev mladine sploh nimajo.

Občina Titovo Velenje združuje 26 krajevnih

Tetka jesen je prišla v svoji jesenski obleki. Otroke vabi k igram in k pogovoru. Sprašuje jih o jesenskih darovih. Potem jih obdaruje z grozdom, hruškami, slivami, pač tistim, kar naberejo v krajevni skupnosti ali kupijo. Šolarji naberejo kostanj, in medtem ko ga njihovi starši pečejo, si s Pokaži, kaj znaš prislužijo denar, da lahko stopijo k obloženim stojnicam. Največkrat to ni pravi denar, ampak kar navadni gumbi.

skupnosti. Le 15 od teh ima društva prijateljev mladine, druge krajevne skupnosti pa se bodisi ne vključujejo v aktivnosti občinske zveze prijateljev mladine ali pa so društva v nastajanju. Ponekod dejavnosti dopolnjuje šola s posameznimi akcijami.

Sploh pa so šole in društva v občini dobro povezane. Pedagoški delavci delajo tudi v DPM. Imajo devet centralnih šol, od teh je

ditve. Sodelovale so ekipe pionirjev vseh pionirskih odredov, ki so se prijavili na razpis Jugoslovanskih pionirskih iger. Povabili pa so tudi cicibane. Vedno jih povabijo.

Vsako leto organizira Zveza prijateljev mladine Titovo Velenje letovanje na Debelem rtiču. Nimajo sicer svoje počitniške baze, zato pa so njihove interesne skupnosti prispevale h gradnji tretjega paviljona na Debelem rtiču. To omogoča vsako leto 240 mest za otroke. Najprej pridejo na vrsto predšolski otroci, potem pa šolarji v štirih izmenah po štirinajst dni. Vzgojitelji, ki spremljajo otroke, so na to dobro pripravljeni. Počutje otrok je odvisno od njih.

Morajo jim nadomestiti starše. Zato morajo mlajši študentje, ki so se odločili za to vlogo, poprej skozi ustrezen seminar.

Poleg tega imajo skoraj vsa društva prijateljev

Ludvik Faletič

Na Livku smo se poslovali od Ludvika Faletiča, rojenega na Livških Ravnah 1921. leta. V partizane je odšel marca 1943. leta. Njegova partizanska pot se je začela v briškem bataljonu Gradnikove brigade in je bil udeleženec prvega tečaja za radiotelegrafiste, ki ga je organiziral vrhovni štab NOV in POS v Črnomlju. Kot vezist in radiotelegrafist je bil v raznih enotah, nazadnje v Istrskem odredu. Demobiliziran je bil 1946. leta.

Roza Mencin

V Izoli smo se julija poslovali od Roze Mencin, rojene 1913. leta v Avstriji. V Mariboru je končala učiteljsko. Ob okupaciji se je takoj vključila v ilegalno delo. Bila je izdana in zaprta v Mariboru, od koder so jo poslali v taborišče v Osvienbrück, kjer je dočakala svobodo. Po vojni je službovala v Vuhredu, Slovenski Bistrici in Ljubljani, kjer je kot članica izvršnega odbora ljudske prosvete Slovenije skrbela za razvoj knjižnic in knjižničarstva. Prejela je srebrno priznanje OF in bila odlikovana z redom zaslug za narod.

Ivo Maričič

V Brežicah smo se lani poslovali od Iva Maričiča, rojenega leta 1922 v Novem Vinodolskem. Takoj ob začetku vojne je začel aktivno sodelovati v NOV v svoji domači vasi. Leta 1942 je prišel v bataljon Matije Gubca, v začetku 1943. leta pa je postal komisar 2. bataljona 13. primorsko-gorjanske divizije. Decembra 1944 je bil v jurišu blizu Gospiča ranjen. Zdravil se je v Benkovcu. Po okrevanju je bil postavljen za komisarja mesta Otrč-Zrmanja. Na svojo željo se je vrnil v svojo enoto. Po vojni je bil komandant taborišča vojnih ujetnikov. Imel je čin majorja. Po vojni je ob svoji službi opravljal razne gospodarskopolitične funkcije.

Anton Pak

Rodil se je leta 1917 v Gornji Radgoni, v avgustu pa smo ga pokopali na pobreskem pokopališču v Mariboru. Bil je bорец 1. danškove brigade 1. bataljona 1. čete od septembra 1944 pa do osvoboditve. Za svoje delo med vojno in v povojni graditvi je prejel tri odlikovanja.

Bogomil Kotnik

Avgusta smo se na pokopališču v Vojniku za vedno poslovali od nekdanjega borca Slovenskega bataljona 1. krajiške udarne proletarske brigade Bogomila Kotnika-Sulice. Rodil se je leta 1905 v Ljubljani. Že v letih 1918-19 je sodeloval v bojih za severno mejo kot kurir po-ročnika Malgaja, za kar je prejel spomenico in plaketo generala Maistra. Narodno zavrednega so ga Nemci aprila 1941 aretirali, zaprli v meljsko kasarno v Mariboru, nato pa ga s transportom izgnali v Srbijo. V času Uziške republike se je vključil v NOG, pozneje pa je odšel v Beograd, kjer je kot član odbora OF zbiral prostovoljce za vstop v NOV. Tudi sam je novembra 1944 stopil v Slovenski bataljon 1. krajiške brigade in sodeloval v bojih na sremski fronti do januarja 1945, ko je moral zaradi bolezni na zdravljenje v Beograd. Po ozdravitvi je nekaj časa delal v vrhovnem štabu NOV in POJ, od tam pa so ga poslali za pomočnika komandanta železniške postaje Stari Bečej. Po razformiranju komande se je vrnil domov v Celje. Bil je odlikovan z medaljo za hrabrost.

Dominik Mihelj

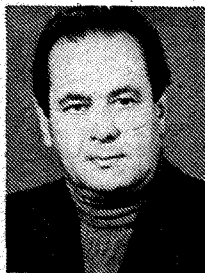
V Šmarjah na Vipavskem smo se januarja poslovali od Dominika Mihelja, rojenega 1923. leta. Zaradi sodelovanja s partizani je bil 1943. leta zaprt. Po vrnitvi iz zaporja je odšel med partizane, kjer je napredoval v vodnika. Bil je tudi odlikovan.

Maks Drole

V Kobaridu smo se poslovali od Maksa Droleta, rojenega pred 78 leti v Hudajužini v Baški grapi. Leta 1941 se je vrnil domov s prisilnega dela v Nemčiji. Prve stike z NOG je navezal leta 1942. Postal je sodelavec prvega aktivista za Baško grapo Albi-na Kovača. Se istega leta so ga Italijani aretirali, po kapitulaciji Italije pa se je vrnil domov in se pridružil partizanom. Vseskozi je bil aktiven družbenopolitični delavec in je za svoje delo prejel več odlikovanj in priznanj.

Vincenc Huber

Na pokopališču v Zavodnji smo se poslovali od člana ZB NOV Topolštica Vincenca Huber, upokojenega delavca TUS. Rodil se je 1896. leta. Bil je bорец prostovoljec za severno mejo, med okupacijo domovine pa je bil organiziran aktivist NOG.

Drago Božič

Konec maja smo se na sevniškem pokopališču poslovali od soborca Draga Božiča. V NOB je aktivno in organizirano delal kot aktivist na terenu. Leta 1943 so ga sprejeli v SKOJ. Septembra 1944 je postal bорец Kozjanskega odreda. Tudi po vojni je nadaljeval delo pri obnovi domovine. Za svoje zasluge v NOB je bil odlikovan.

Marija Tolmajer

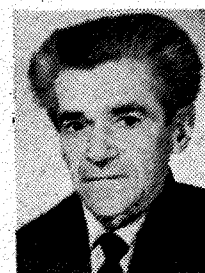
Aprila letos smo na zagorskem pokopališču pokopali članico ZB NOV Zagorje Marijo Tolmajer. Rodila se je leta 1925. V NOB se je vključila 1944. leta. Delovala je v Starih Zagah pri Črnomlju vse do konca vojne.

Jože Ljubič

Junija smo se v Lescah poslovali od borca Jeseniško-bohinjskega odreda Jožeta Ljubiča, rojenega 1916. leta v Smartnem pri Litiji. Po vojni je s svojim delom veliko prispeval k napredku tovarne Veriga, kjer je bil zaposlen.

Miha Kolander

Julija smo se v Sevnici poslovali od Mihe Kolandra-Miloša, rojenega 1909. leta. Že 1942. je bil zaradi sodelovanja v NOG dve leti zaprt v mariborskih zaporih. Po vrnitvi iz zaporja se je ponovno vključil v NOB. Najprej je delal na terenu, kasneje pa v Kozjanskem odredu. Za zasluge v NOB je bil večkrat odlikovan.

Ivan Gorjup

Julija smo se v Kanalskem Lomu poslovali od Ivana Gorjupa iz Kala nad Kanalom. Z OF je začel sodelovati marca 1942. leta. Bil je aktivist, terenski obveščevalec, kurir okrožja, prevažal je blago za 9. korpus. Sodeloval je v raznih akcijah na goriški fronti, pri miniranju mostu v Avčah in drugje.

Rudolf Zrinski

V Murski Soboti je avgusta umrl prekmurski prvoborec Rudolf Zrinski, rojen leta 1923. Julija 1941 se je pridružil prekmurskim partizanom, ki so se pod vodstvom okrožnega partijskega sekretarja Štefana Kovača-Marka uprli okupatorjem. Aktivno je sodeloval pri raznih sabotažnih akcijah. Kot ujetnika so ga okupatorji obsodili na 10 let ječe. Moral je v budimpeštanske zapore, kjer je ostal do novembra 1944, ko so ga odpeljali v Oranienburg, kjer je po štirih letih trpljenja končno le dočkal kapitulacijo nacistične Nemčije in se vrnil v osvobodeno Prekmurje. Po vojni je zavzeto deloval v družbenih organizacijah. Prejel je številna odlikovanja in priznanja.

Janko Kalan

Na pokopališču v Trzinu smo se avgusta poslovali od Janka Kalana, rojenega pred 77 leti v Križah. Maja 1942 ga je aretirala nemška policija in ga odpeljala v šentviške zapore. Po zaslišanju se je vrnil domov, a le za kratek čas. Že junija 1941. ga je aretirala gestapo kot nevarnega komunisto. Zaprti so ga v begunjske zapore, nato pa v taborišče Kreizeldorf in v Celovec. Uspelo se mu je povezati z NOV. Marca 1943 je bil spet aretiran in odpeljan v zloglasno taborišče Dachau, od koder se je popolnoma izčrpan vrnil julija 1945. Po vojni je bil dolgo let tajnik organizacije VVI. Za svojo prizadevnost je prejel red zaslug za narod in druga priznanja.

Franc Prelogar

Junija je umrl bорец 1. artilerijske brigade Franc Prelogar, rojen 1909. leta. V NOV je začel sodelovati 1942. leta in 1943. je vstopil v Gubčevo brigado. Udeležil se je bojev za Stampetov most, Bosiljevo itd. Bil je večkrat odlikovan.

Štefan Tomšič

Umril je bорец Prekomorske brigade Štefan Tomšič. Rodil se je 1920. leta v Hlebach pri Leščah. Od njega smo se poslovali julija v Lescah.

Neža Marolt

V Hrovači pri Ribnici smo se poslovali od Neže Marolt, rojene 1897. leta v Gorenji vasi. Bila je aktivistka OF ter v sekciji za družbeno aktivnost žena pri SZDL in AFŽ.

Jože Medved

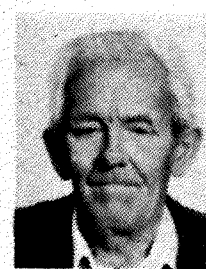
V Šentvidu pri Ljubljani smo se poslovali od Jožeta Medveda, rojenega leta 1906 v Mošah pri Smledniku. V organizacijo OF se je vključil leta 1941 in je deloval do konca vojne. Kot pismonoša je imel dober vpogled nad vso prispelo pošto in je o vsem obveščal OF. Po vojni je pomagal pri uničevanju ostankov kvislinških sil. Aktivno je delal pri raznih družbenopolitičnih organizacijah in za to prejel več priznanj in odlikovanj.

Peter Prislan

Po dolgi boleznici je umrl Peter Prislan. Rodil se je 1920. leta v Mozirju. Bil je bорец 5. prekomorske brigade in odlikovan z medaljo za hrabrost.

Ana Kolenc

V Belskem pri Postojni smo se decembra lani poslovali od Ane Kolenc, rojene 1899. leta. Kljub težkim razmeram je delala za NOG. Še posebej aktivna je bila pri zbiranju in prevažanju hrane in drugega materiala za partizanske enote.

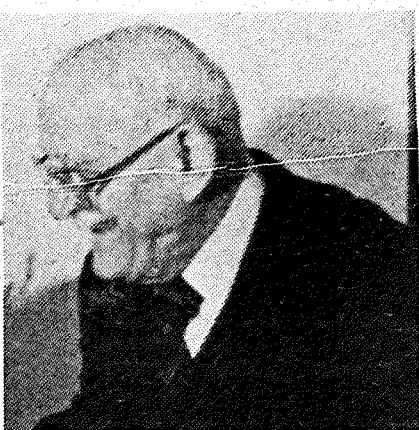
Jože Šturm

Na piranskem pokopališču smo se junija poslovali od borca Prve in Druge prekomorske brigade Jožeta Šturma. Rodil se je pred 76. leti v Gradišču. V sestavi svojih brigad se je udeležil bojev za osvoboditev dalmatinskih otokov. Z brigado Rade Končar se je udeležil bojev ob nemškem desantu na Drvar, kjer je bil ranjen. Za svoj prispevek v NOV je prejel tri odlikovanja.

Jože Rus 1893–1985

Častno in ves čas pokončno je živel in preživel svojih dvaindevetdeset let. Ni bil edini, a zagotovo eden tistih, o katerih lahko z vso zanesljivostjo in ponosom zatrdimo: imeli smo ljudi, ki so oblikovali podobo narodovega življenja.

Bleččan, rojen 1893. leta, je začel hoditi v šolo ter doživljati dinamično dvajseto stoletje na samem pragu te najbolj vznemirljive zgodovinske reke, kar jih je kdaj teklo prek zemeljske oble. Po končanem gimnazijskem šolanju je – kot vsi takratni mladi slovenski aspiranti – odšel med dunajske akademike študirat pravo. Še pred prvo vojno se je vključil v napredno akademsko društvo in, kar je bilo zanj in za vso njegovo nadaljnjo življenjsko pot odločilnega pomena, med sokole. To ga je sicer med vojno stalo kazenskega službovanja v tako imenovanem delavskem oddelku v Tridentu, od koder pa se je vrnil prekaljen in poln naprednih pobud. Takoj po vojni je na Bledu obnovil sokolsko društvo in se z dvajseterico somišljenikov odpravil v boj za našo severno mejo. Kasneje je na novo ustanovljeni ljubljanski univerzi diplomiral in

postal sodnik ter po nekaj letih predsednik upravnega sodišča v Celju.

Čas med obema vojnama je posvečal aktivnemu delovanju v vodstvu demokratske skupine Sokola in bil v tej vlogi ustvarjalec na samem začetku leta 1941. sklenjenega akcijskega sporazuma o sodelovanju med sokoli in komunisti. Od tod ga je pot naravno in samoumevno popeljala na ustanovitveni sestanek slovenske Protimperialistične zveze 27. aprila. Na njem je zastopal levo krilo Sokola. Postal je član izvršnega odbora OF in njenega vrhovnega plenuma. Moral je kajpak v ilegalo in kasneje na osvobodeno ozemlje, kjer so se dolžnosti vrstile druga za drugo. Jože Rus ostaja zapisan v zgodovini našega narodnoosvobodil-

nega boja kot poverjenik za sodstvo, kot član AVNOJ, kot podpredsednik izvršnega odbora OF, po drugem zasedanju AVNOJ kot njegov tretji podpredsednik in član njegove zakonodajne komisije – in tako vse do izteka vojne, deloma doma, v Sloveniji (kot podpredsednik v predsedstvu SNOS), deloma na Visu in pozneje v osvobojenem Beogradu (v predsedstvu AVNOJ).

Po vojni, v najbolj polni življenjski dobi, za počitek seveda ni bilo časa. Bil je republiški in zvezni poslanec, podpredsednik prezidija jugoslovanske skupščine, nato, po letu 1950, član slovenske vlade in zadnja leta pred formalno upokojitvijo predsednik republiškega zbora v naši skupščini.

Dejansko upokojen ni želel biti in ni bil vse do smrti. Tudi v poznih življenjskih letih je zavzeto in živo sodeloval v republiški konferenci socialistične zveze kot član njenega vodstva, bil član sveta republike, bil – z eno, vsezajemajočo besedo – aktiven družbenopolitični delavec, kar je bil in ostal od svoje zgodnje mladosti.

Jože Rus se je vpisal v zgodovino slovenskega naroda s svojo sokolsko neomajnostjo. Bil je – v pravem pomenu besede – prvoborec.

Pokopan bo na Bledu, v domači zemlji, ki je bila izvor in smoter vseh njegovih dejanj in korakov.

V. K.

V Lipi spomenik jurišnikom

Minulo nedeljo so pri Lipi na Krasu odkrili spomenik v spomin na veliko zmago udarnega bataljona 31. divizije in njenega udarnega voda Goriškega vojnega področja nad zloglasnim sedmim bataljonom esesovske divizije Prinz Eugen. Odkritja spomenika, ki naj tudi nove rodove opomni na dogodke (ki so se odvijali tam 16. januarja 1945), so se poleg številnih borcev udeležili tudi občani, gostje iz drugih krajev ter zamejstva in mladina.

Zbranim je govoril Ivan Franko-Iztok, nekdanji komisar 31. divizije. Poudaril je, da je bila bitka, katere obletnice so se spomnili, pomembna za Kras in ena najhujših v tistih krajih. Sovražnikova premoč nad jurišniki 31. divizije je bila večkratna in zato se je tembolj pokazala spretna partizanska taktika, prepletena z bojnim poletom in mladostjo.

Kulturni program slovesnosti v Lipi so popestrili godbeniki na pihala iz Nove Gorice, moški pevski zbor Kras iz Opatjega sela ter mladina iz krajevne skupnosti Temenica skupaj s kostanjevskimi solarji.

Arhitekturni del spomenika je bil izdelan na osnovi zamisli inž. Darija Humarja iz Nove Gorice, kip pa je delo Toneta Svetine.

B. Ž.

Mladinska poletna politična šola

Od 20. do 22. septembra se bodo mladinci spet zbrali na MPPŠ, in sicer v Mariboru v prostorih Pedagoške akademije. Prvi dan bodo na plenarnem zasedanju obravnavali organiziranost mladinskih organizacij v Evropi, s poudarkom na gibanjih. V soboto si bodo razdelili teme po skupinah. Prva sku-

pina bo vzela v precep vsebinske, kadrovske in organizacijske priprave na volitve v ZSMS, druga bo razpravljala o situaciji ob koncu prve generacije usmerjenec, tretjo bo zanimalo delovanje družbe v razmerah znanstveno-tehnološke revolucije, v četrti skupini bodo tisti, ki jim je bližje kme-

tijstvo; obravnavali bodo razmere v kmetijstvu med krizno sedanjostjo in prihodnostjo, peta skupina pa si je naložila pregled mladinskega prostovoljnega dela in načrte za novo srednje-ročno obdobje. Sobotno popoldansko plenarno zasedanje bo razgrnilo samoupravni sporazum o štipendiranju

in dolgoročno kadrovsko načrtovanje. Nedeljsko dopoldne bo namenjeno razpravi o delovnem gradivu za 12. kongres zveze socialistične mladine Slovenije.

Politično šolo bo dopolnil kulturnozabavni program, ki so ga za petek in soboto zvečer pripravili v sodelovanju z Mladinskim kulturnim centrom iz Maribora.

Živa Drole

Pomnik Džemsovemu bataljonu

V nepreglednih gorjanskih gozdovih je bil 7. julija 1942 ustanovljen tretji bataljon Tomšičeve brigade, ki je po svojem komandantu Janezu Majniku-Džemu nosil ime Džemsov bataljon. V spomin na ustanovitev so borci tega bataljona v soboto, 14. septembra 1985, na Žagi na Gorjancih odkrili spominsko ploščo.

Prisrčne slovesnosti ob odkritju spominske plošče so se udeležili preživeli borci Tomšičeve brigade, borci drugih enot, aktivisti, mladina, pohodniki in drugi občani. Med zbranimi je bilo tudi dvanajst borcev, ki so bili na

sto Uroš Dular. Nato je v imenu konference OO sindikata Geološkega zavoda iz Ljubljane prevzel skrb za ploščo Matjaž Vovčič.

V kulturnem programu, ki ga je organiziral občinski odbor ZZB NOV Novo mesto, so nastopili učenci osnovne šole Janez Trdina iz Stopič, godba Geološkega zavoda iz Ljubljane in moški pevski zbor Dušan Jereb iz Novega mesta, ki letos praznuje štirideseto obletnico plodnega delovanja. Pogostitev borcev in drugih udeležencev pa je pripravilo Gasilsko društvo iz Stopič. Na Miklavžu na Gorjancih

V spomin rabskim internirancem

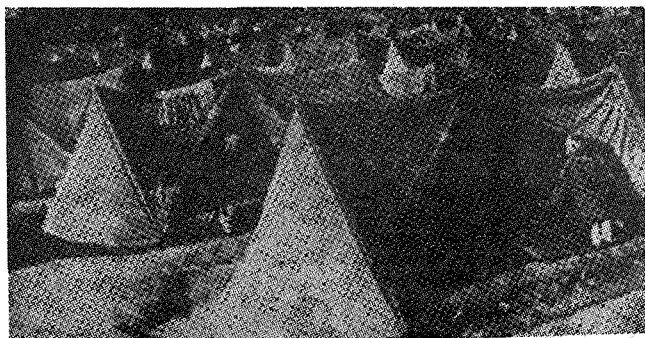
Minilo je 43 let, odkar je v poletju med združeno ofenzivo nemških in italijanskih sil na osvobodeno ozemlje v Sloveniji okupator pobral z dela in stlačil v koncentracijsko taborišče nedolžne ljudi iz Slovenije in Hrvaškega Zagorja. Kamporsko polje na Rabu ni pozabljeno. Ze 40 let prihajajo sem, s tesnobo v prsih, preživeli interniranci in tudi tisti, ki niso doživeli groze koncentracijskega taborišča na tem polju. Sem prihajajo iz ljubljani, spoštovanja do vseh umrlih Slovencev in Hrvatov, in zato da iščejo sled za svojci.

Tako smo 14. septembra tiho obstali pod veličastnim spomenikom sredi tistega gaja in se zazrli v verze pesnika Grudna, s katerimi nemo odgovarja na vprašanje: Zakaj je umrlo toliko ljudi, zakaj so ostali tu očetje, matere, otroci bratje in sestre. Ko pal je mrak na domovino,

po vseh vaseh so jih lovili in sem gonili kot živino, ker so svoj rodni dom ljubili.

Otožna melodija je marsikoga s tesnobo popeljala nazaj, podoživljala je tisti čas, ko je končalo svoje življenje nekaj tisoč naših ljudi na Kamporskem polju. Besede komisarja Rabske brigade Jože Jurančiča so nam približale čas nastanka koncen-

tracijskega taborišča, trpljenje in razmere naših ljudi. Opisal nam je ilegalno delovanje internirancev in razvoj politične zavednosti med njimi ter čas osvoboditve. Iz vsega tega pričevanja je bilo razvidno, da je sovražnik hotel uničiti slovenski narod, kar pa so mu preprečili 11. septembra interniranci sami z uporabo, s katerim so se osvobodili.

Pogled na taborišče na Rabu za ženske, otroke in starčke. V vsakem šotoru je živelo od 6 do 8 ljudi.

Doživeta pesem Balada o otroku je marsikateremu utrnula solzo. Recitirala jo je bivša interniranka Marija Poje, ki je tu izgubila svojega otroka.

Po proslavi je sleherni premišljal ta čas, ki je časovno odmaknjen in je postal zgodovina slovenskega naroda, mnogim še popolnoma sveža, živa, včerajšnja. Kamporska zemlja bo še nešteto-krat prepojena s solzami preživelih in njihovih svojcev. Na ta dogodek ne sme ugasniti spomin. V ta namen je bila podpisana lista pobratenja med KS Draga v kočevski občini in KS Kampora v občini Rab. V Kamporu je pokopanih približno 60 Slovencev iz Drage pri Loškem potoku. Tako bo živa vez med obema KS še nadalje obujala in ohranjala spomin na trpljenje naših ljudi v taborišču smrti na Rabu; uresničevala bo najtesnejše bratsko sodelovanje in hkrati razgrinjala mlademu rodu zavese časa in vrednot NOB.

Marija Jovanovič

Predstavniki sindikata in mladinske organizacije Geološkega zavoda iz Ljubljane je ob prevzemu pokrovičelstva nad spominsko ploščo spregovorila tudi narodna herojina Albina Hočevar-Mali.

Žagi tudi ob ustanovitvi bataljona.

Zbrane je najprej pozdravil nekdanji komandant bataljona Janez Majnik-Džems, spominsko ploščo pa je odkril predsednik skupščine občine Novo me-

so se srečali tudi borci iz krajevnih skupnosti Šentjerne, Gaberje in Orehovica. Odkrili so obnovljeno in dopolnjeno spominsko ploščo borcem čete, ki je dobila ime po Francu Pirkoviču-Črtu.

B. K.

Invalidi na majavih tleh

Poročali smo že o tradicionalnem srečanju invalidov, ki ga je v sodelovanju z Društvom invalidov občine Ljubljana Šiška pripravila Zveza društev invalidov mesta Ljubljana. Pripravili so tudi okroglo mizo in posvet, na katerem so govorili o problemih invalidov. Zanimiva so bila poročila predstavnikov invalidskih organizacij iz drugih republik, ki veliko zaostajajo pri reševanju invalidskih vprašanj.

Poseben problem so delovni invalidi. Ne samo to, da jim je okrnjena delovna sposobnost, ampak je v večini primerov zaskrbljujoč tudi njihov gmo-

ni položaj. Nekoliko dlje so prišli na Reki, vendar se tamkajšnja Zveza invalidov in društva ukvarjajo z že znanimi problemi, da o prekvalifikaciji na druga delovna mesta in nadomestilih osebnih dohodkov sploh ne govorimo.

Sogovorniki na posvetu so bili enotnega mnenja: invalidi so v glavnem na dnu lestvice najbolj ogroženih. Če bi imeli Zveze invalidov Jugoslavije, bi laže reševali vsaj najbolj žgoče probleme. Tako pa so razdrobljene in ponekod nimajo niti ustreznih aktov. Tudi zaščita novih pravic invalidov je vse prej kot ugodna.

Ceprav obstajajo centri za usposabljanje prizadetih ljudi in prekvalifikacijo na druga delovna mesta, je zadnja leta opazen občuten padec zanimanja za to zvrst izobraževanja. Zlasti je to izrazito pri delovnih invalidih, ker se vsak boji, da bo s tem izgubil še to, kar ima.

V Sloveniji smo precej naredili za invalide, vendar še premalo, da bi bili le-ti enakovredni člani, pa naj bo to v okolju, kjer živijo ali v delovni organizaciji.

Vsekakor bo treba najprej doseči enotna merila za invalide vseh republik in pokrajin in šele konkretna stališča postaviti pred Zvezo invalidov Jugoslavije. Tako bi vsaj del-

no omilili težak položaj invalidov, vsaj tistih najbolj ogroženih, ki so nemočni in nujno potrebni družbene pomoči.

Jože Čurin

tv-15 naš TOVARIS

TV-15 je oznaka za kurirsko postajo, ki je bila najdlje v vasi Občice v dolini med Dolenjskimi Toplicami in Semičem

Za razvijanje vrednot narodnoosvobodilnega boja in revolucije je TV-15 prejel nagrado vstaje slovenskega naroda za leto 1978 – Časopisni svet TV-15 naš tovariš: DUŠAN BENKO, RASTKO BRADARSKA, MILAN FILIPIČ, TONE GOŠNIK, MARIJAN LAH, FRANCE PEROVŠEK (predsednik sveta), ZORKA PERŠIČ, VANDA ŠKODNIK, STANE ŠKRABAR, JULKA TAJNIKAR, DRAGO VRESNIK. Glavni urednik: ZVONE KRŽIŠNIK; Odgovorni urednik: VIKTOR KONJAR; Novinarji – uredniki: ŽIVA DROLE – TV-15 za mladino; BOJAN KUNTARIČ – notranja politika; MILENKO STRAŠEK – reportaže; BOJANA ŽOKALJ-JESIĆ – naša organizacija; Lektorica-redaktorica: KATJA HVALA; Tehnični urednik: DRAGO SETNIČAR; Tajnica uredništva: MARA OKORN; Telefon uredništva: 327-780; Telefon uprave: 317-049 – Uprava in naročniški oddelki: Moše Pijade 24, p. p. 598, 61001 Ljubljana – Letna naročnina 1.100 din, posamezna številka v prosti prodaji 30 din – Tekoči račun: Založba Borec p. o. Ljubljana 50101-603-4572 – TV-15 izhaja vsak teden, izdaja ga Založba Borec, Ljubljana, Miklošičeva 28 – Rokopisov in fotografij ne vračamo – Po mnenju sekretariata za informacije IS SR Slovenije štev. 421/72 od 12. 4. 1974 se za TV-15 ne plačujejo temeljnega davka od prometa proizvodov – Korektore in tisk: ČGP Delo, Ljubljana, Titova 35